ing. leon loewenton

urmăriți de gestapo...

amintiri din Franța. 1940-44

editura autorului

www.stere.ro

www.stere.ro

URMARIȚI DE GESTAPO

AMINTIRI DIN FRANȚA (1940 - 1944)

DE

INGINER L. LOEWENTON

BUCUREȘTI
IMPRIMERIILE „CURIERUL" STR. DOMNIȚA ANASTASIA 6
1 9 4 4

WWW.CIC.RO

Toare drepturile legale rezervate şi acele de traducere

www.stere.ro

INTRODUCERE

www.sere.ro

www.stere.ro

INTRODUCERE

Orcine caută în amintirile sale emoțiile cele mai pronunțate și se oprește la cea mai teribilă lovitură a destinului asupra sufletului său.

In astfel de împrejurări trebue să te hotărăști dacă să mori sau dacă să trăești.

Cele ce vor urma vor face să se înțeleagă de ce m'am hotărît să nu aleg moartea.

Dacă nu m'aș fi gândit decât la obligația ce o avem de a reda sincer cele ce simțim în cele mai grave împrejurări ale vieții și dacă nu mi-aș fi propus un scop, socotit folositor omenirii, ar trebui să mă opresc de a încerca să redau cele ce-am suferit în cei patru ani trăiți în Franța, dela 1940 și până la începutul lui 1944.

Strigăte de groază s'au auzit și se mai aud din toate colțurile.

Cum istoricii nu pot descrie multe din evenimentele netrăite direct de ei, cred că e necesar să ridic o cortină, care maschează scene de neimaginat.

Nu pot lăsa uitării evenimentele multiple, care nu pot fi trecute cu vederea.

Faptul, că și alții vor reda întâmplări similare, nu mă îndreptățește să ascund experiențele personale ; experiențele tuturor formează un tot, un tezaur aparținând mulțimii.

Această lucrare e datorată și faptului că, acum, la întoarcerea în țară, am citit într'un mare cotidian câteva articole, care dovedesc că lumea începe să recunoască grozăvia erorilor comise și inutilitatea lor.

Am fost mișcat de cuvintele „orori inutile", descoperite

într'o gazetă, care timp de mulți ani a refuzat să vadă că s'au comis atâtea orori, ba chiar le-a încurajat.

Dar mai bine târziu decât niciodată!

M'am convins că omenirea nu poate face cale întoarsă; că nu poate să se mențină în întuneric, cruzime și intoleranță; acum ca și în trecutul istoric, se simte nevoe de un viitor de lumină și de adevăr.

Dar mai domnește încă zeul distrugerilor, mai suntem încă într'o situație nesigură.

Din cele ce se întâmplă încă în Europa, se recunoaște puterea „negației de viață", acel semn al regresului, al distrugerii, acel simbol al liniștei mormântale.

Voi încerca să desvălui, în toată goliciunea ei, plaga adâncă a sufletului contimporan, plaga periculoasă care se ascunde sub măști fabricate cu multă dibăcie și cu multă știință.

Lovitura dată la începutul acestui an în Ungaria, cu noui mijloace de prigoană, întrece orice mintea omenească poate să-și imagineze.

Numai cine a trăit într'o țară ocupată de Germani, poate să-și dea perfect seama de toate grozăviile petrecute și de cele ce se mai petrec.

Ura bestială n'a fost domolită de măcelărirea, în timpul ultimilor 4 ani, a peste 4 milioane de nearieni dezarmați. Își poate oricine închipui ce înseamnă numărul acesta astronomic de morți?

Dar mai e nevoe de alte sacrificii: e nevoie ca să fie desființați toți Evreii din Europa și cât mai curând.

Acestea sunt consecințele catastrofei care s'a deslănțuit asupra continentului nostru, de când Hitler a primit conducerea Germaniei, la începutul blestematului an 1933.

Evreii din Germania au fost primele victime ale nobilei cariere a acestui demn reprezentant al Infernului de pe distrusul pământ.

Extrag dintr'o lucrare, ceva mai veche, rândurile următoare apărute într'un articol al ziarului „Manchester Guardian":

„Revoluția național-socialistă, dacă nu e încă cea mai

sângeroasă din toate cele cunoscute din istorie, e totuşi cea mai infamă. S'au justificat revoluţii, s'au împuşcat unii pe alţii, dar o revoluţie, care mai încearcă să înjosească, să umilească, să distrugă demnitatea acelora, care nu gândesc la fel cu executanţii ei, e o afecere judecată definitiv.

Va trebui ca odată, istoria să descrie şi aceste infamii! Astfel a murit Germania, Germania care a avut o cultură. O mare cultură a fost învinsă!"

Dar ziaristul acela nu-şi dăduse atunci bine seama de cele ce mai erau rezervate omenirii! Ce ar mai fi scris el, dacă ar fi bănuit că infama revoluţie ar fi reuşit să întreacă în ferocitate pe cele mai sângeroase din trecut?

Ştim că urmară ani grei pentru Evreii din Germania; hecatombele se înmulţiau din zi în zi mai mult. Pentru a se ajunge la crime, a fost necesar să se înceapă cu deportările şi cu înfometare sistematică.

Cei cari nu s'au grăbit să fugă din Germania, sau cei cari n'au avut o astfel de posibilitate, au fost expuşi să fie vânaţi pe străzi şi prin case.

Deportările în lagăre şi crimele începură să se înmulţească; viaţa omenească nu mai conta.

Ea nu mai avea nici o valoare în ţara condusă de un cancelar al poporului.

Gloria savanţilor şi scriitorilor germani începu să pălească.

Cam acestea au fost fazele premergătoare ale războiului ce trăim.

Odată cu izbucnirea războiului, operaţiile de „purificare ariană" au continuat pe o scară cu mult mai mare.

Nu se săturaseră criminalii naziști cu cadavrele miilor de copii, de femei, de bătrâni din Germania propriu zisă, nu se mulţumiră că sute de mii de Evrei au părăsit chiar din îndemnul lor ţara în care s'au născut, au trăit, au suferit sau s'au bucurat din plin. Când nemţii au reuşit să se înfiltreze în diferite alte ţări şi-au reamintit de existenţa nearienilor: au întrebuinţat toate metodele posibile spre a-i regăsi şi a-i readuce în lagărele din Germania.

Folosindu-se de guvernele Quislingilor şi ale Lavalilor,

au profitat de sprijinul jandarmilor și polițiștilor din regiunile ocupate, cari au ajutat Gestapoul, reușind să mai șteargă de pe suprafața continentului încă alte milioane de nevinovați.

Din diferitele colțuri ale lumii, din acele colțuri unde ororile războiului nu întunecaseră toate mințile și nu secaseră toate sufletele de sentimentul de omenie, s'au ridicat glasuri de protest împotriva masacrării a mii de nevinovați, de femei și de copii, fără nici o apărare.

In fruntea protestatorilor stau, spre cinstea lor, capetele încoronate ale Suediei și Danemarcei, proteste care n'au reușit totuși să împiedice pe barbarii din Berlin de a utiliza cele mai diabolice metode de exterminare.

Glasul omenirii n'a avut însă răsunet!

Cadavrele, mizeria, ruina generală n'au mișcat pe executanții de orori, care continuau totuși să se socotească în drept de a semăna mai departe moartea.

Și totuși mai dăinuește încă aceiași stare de concepție diabolică, care face ca patimile simțurilor să nu mai aibă nici un frâu.

Se repetă, pe o scară și mai lungă, una din cele mai blestemate erori milenare.

Secolul al XX-lea, presărat cu atâtea nenorociri, nu face decât să repună în actualitate moștenirea timpurilor obscure.

Destinul mi-a sortit să cunosc și eu, foarte îndeaproape, multe peripeții direct legate de acțiunile unor astfel de deslănțuiri de nenorociri contra Evreilor.

Cum am avut un noroc excepțional de a mă strecura cu succes prin cel mai periculos baraj al vieții mele, mă simt obligat să povestesc cele trăite și să enumăr metodele întrebuințate pentru a reuși să mă salvez.

Fac aceasta acuma, când îmi dau seama cât de rușinos e numele de om și când îmi mai dau perfect seama cât de inutile au fost apelurile generoase, chiar acelea ale multor minți luminate, cari au sângerat pe culmi, în speranța de a reuși să îmbunătățească soarta omenirii întregi.

Goana după victime, după „țapii ispășitori", continuă, continuă și cu mai multă furie; trecem astăzi prin faza cea mai critică, când se preferă omorîrea a încă 100.000 de ființe pentru a se conserva puterea câteva minute în plus.

Cele ce se petrec la Budapesta și în toată Ungaria, confirmă aceste afirmațiuni.

Acestea sunt și acum ordinele lui Himmler, sinistrul reprezentant al Infernului pe globul pământesc, care a pornit mai departe în căutarea de victime. „Țapul ispășitor!".

Cât de ușor e de găsit, mai ales în timpuri când problemele sociale nu pot fi rezolvate satisfăcător.

Cheia tuturor chestiilor sociale contemporane, a găsit acest țap în Evrei : e doar cel mai indicat, e doar străin prin meleaguri naționale.

Cu câtă ușurință se poate clădi după o logică emoțională a deslănțuirii de instincte animalice și de renașteri canibalice!

Acum, ca în trecutul Ev Mediu, antisemitismul se răspândește de la o țară la alta, asemenea unei epidemii, punând în pericol viața tuturor Evreilor, chiar și prin locurile unde ei se cred în mai mare siguranță.

Antisemitismul capătă astăzi forme, pe care nici cele mai negre profeții nu le-ar fi putut imagina ca posibile.

Toate stafiile, toți strigoii, toate spiritele negre ale Evului Mediu au ieșit din nou din mormintele lor și și-au aruncat scuipatul la lumina zilei.

Mai vedem, încă, pe toate drumurile continentului, rătăcind convoaie lungi de nenorociți; după ele gonește moartea, în fața lor aflându-se necunoscutul cu toate ororile lui...

Vedem bătrâni, cari cad sdrobiți pe marginea șoselelor, vedem mame, care se prăbușesc istovite și care nu pot oferi pruncilor decât piepturi secate.

Care le e vina, cu ce au păcătuit oare, spre a li se atribui disprețuitor, dar fără pic de reazem rațional, cauza tuturor relelor ?

Ce se poate imputa acestor oameni ? Oare nu doresc și ei, ca toți semenii lor, să aibă posibilitatea de a munci în

liniște, spre a putea să-și onoreze părinții și a-și îngriji nevestele și copiii?

In rândurile, ce urmează, se vor găsi nenumărate peripeții ale acelora cari au trebuit să trăiască în Franța și mulți dintre cititori vor suferi, desigur, puternice strângeri de inimă.

Voi arăta cum am ajuns în nenorocita situație de a fi nevoit să mă păzesc și cum mi-am deschis ochi de pirat, spre a evita să fiu prins de hingherii de oameni, cari mișunau în toate colțurile Franței.

Asemenea ca și altora, în multe împrejurări, instinctul mi-a depășit cugetul și m'a ajutat să mă salvez.

Ne aflam în fața unui gigantic sistem de ecuații, cu un număr mare de date și cu un număr nemărginit de necunoscute.

Dar dacă pentru matematicieni rezolvarea, în astfel de cazuri, e dificilă, pentru noi analiza era și mai complicată.

Făcând parte dintr'o generație născută pe cel mai mare vulcan al istoriei, a trebuit să mă lupt, să mă mențin cât mai bine pe slaba pojghiță de viață, care m'a apărat de profunziunea mizeriei noastre.

De multe ori mi-am închis ochii, am acoperit pleoapele cu mâinile și am voit să închid, în slabul meu creer, visul cel straniu, dorind ca să nu mă mai trezesc.

Dar optimismul nelăsându-mă, mi-a întreținut curajul și bărbăția în înfruntarea primejdiilor multiple; trebuia să rezist, trebuia să mai încerc a fi altora de folos.

Bănuiam că vremurile acestea erau trecătoare, învățasem din istorie că toate întâmplările au fost în zadar, că totul s'a petrecut fără rezultate și că nimic din mersul lumii nu poate fi schimbat.

Nimic n'au schimbat astăzi și nu pot schimba reprezentanții iadului pe pământul nostru atât de încercat, decât doar perseverența, cu care cei ce-au scăpat de urgia criminală a urmăririi, vor striga necontenit nevinovăția atâtor victime sacrificate inutil pentru o cauză absurdă, în fond bestială în formele-i de aplicare. Criminalii vor trebui să

dea socoteală până la ultimul fir de păr al ultimului cadavru și liniștea nu se va pogorî în sufletele hărțuite ale Evreilor cari vor supraviețui acestui cataclism, provocat de un maniac conștient și întreținut de o turmă inconștientă, decât când fiecare faptă își va primi pedeapsa cuvenită.

Nu legea Talionului, ci legea dreptății va trebui aplicată fără excepție.

Ura germană contra altor neamuri, hrănită de credința mistică a nobleței supreme a rassei teoutone, e destinată unui mare eșec. Cele ce au reușit să câștige se rezumă la simpla întrebare:

„Care mai e astăzi poporul din întreaga lume, care ar mai consimți să acorde regimului politic hitlerist epitetul de: „Civilizat?"

Acum voi începe să las să iasă la iveală, mână în mână, morții Europei și toate acțiunile legate de metodele utilizate de Gestapo, pentru înmulțirea numărului acestor morți.

Deschizând multe morminte, încă ușor acoperite, voi vorbi și în numele milioanelor de morți, fără preoți și fără rugăciuni.

Dacă se vor găsi prea multe pasagii obscure sau scene slab descrise, ele nu sunt astfel din cauza unei superficialități condamnabile, ci sub impresia produsă de împrejurările în care mă aflam atunci când am putut face însemnările sau când am fost nevoit să le scriu.

Iar dacă voi da o prea mare desvoltare întâmplărilor direct legate de persoana mea, pot să afirm că am înțeles să procedez astfel, convins fiind că redau peripețiile celor mai mulți dintre cei, cari au trecut prin împrejurări identice, atunci când am fost nevoit să ducem lupta de salvare contra celor mai rafinați agenți ai Gestapoului.

Viața mea dela 1940 până la 1944 nu reprezintă decât un episod caracteristic al zilelor trăite de Evreii din Franța.

București, Iunie 1944.

LEON LOEWENTON

www.stere.ro

CAPITOLUL I

PRĂBUȘIREA FRANȚEI-CHÂTEAUROUX PRIMELE MĂSURI ANTISEMITE

(Ianuarie 1940 – Octombrie 1940)

www.sere.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL I

Imi amintesc că venirea la putere a lui Goga, în iarna 1937—1938, a fost pentru Evreii din România un avertisment al zilelor negre ce le erau pregătite.

Am înțeles, de atunci, că trebuia să caut o soluție grabnică pentru a reuși să-mi salvez familia. Lupta pentru existență mă reținea încă la București, astfel că am decis să încep a mă pune la curent cu cele ce se petreceau în alte părți, pregătind momentul oportun pentru plecare: aceasta antrena un întreg cortegiu de neajunsuri, între care acela de a te despărți de mediul familiar al atâtor prieteni.

Cum trebuia să treacă mai mult timp, am căutat să-mi complectez informații asupra celor ce se petreceau chiar în Germania lui Hitler.

Intr'un volum scris în românește, am descoperit următorul extras dintr'un ziar american :

„In acel ziar se afla o vedere care reprezenta un om destul de prezentabil, umblând desculț, cu capul gol și având hainele sfâșiate. Omul acela era un avocat cunoscut din München, doctorul Spiegel ; el era plimbat de doi soldați pe străzile Capitalei, purtând atârnată de gât o pancardă, pe care era scris :

— Nu mă voi mai plânge niciodată poliției.

După aceia, Doctorul Spiegel fu internat în lagărul de concentrare dela Dachau și după câteva zile fu împușcat împreună cu alte victime pentru faptul că „a voit să fugă".

Impresionat de schimbarea survenită în Germania studiilor mele, am căutat să aflu și alte detalii, procurându-mi diferite reviste străine care relatau stările de acolo.

O ură feroce a creeat o adevărată prigoană, în formele cele mai sălbatece, contra a aproape 600.000 de Evrei, cari

se aflau, dealtfel, de veacuri acolo, asimilați până la confundare cu massa germană.

Explozia aceasta de ură și de cruzime nu o puteam socoti ca posibilă în nici o țară occidentală.

Cu toate că mulți au descris suferințele acestor nenorociți cari erau deportați și uciși, împușcați în păduri, aruncați în lacuri, având bolovani legați de picioare, cred că faptele acestea trebue amintite omenirii întregi, cu cât mai multe amănunte.

Dar nu toți au putut fi omorîți deodată, mulți trăind încă prin lagăre, care și astăzi fac faimă criminală regimului hitlerist.

Dela puținii cari au reușit să se salveze, s'au mai aflat următoarele :

„E prea groaznic cele ce se petrec în lagăre și nimeni nu poate ghici cam care e felul de viață acolo.

„Nu numai că deportații sunt lipsiți de strictul necesar existenții, dar ei sunt obligați să execute lucrări și să îndeplinească munci umilitoare și cât mai scârboase ca : văcsuirea cismelor milițienilor și curățirea closetelor. Cei ce nu executau perfect obligațiunile trebuiau să lingă cizmele și chiar să sărute picioarele murdare ale soldaților, cu riscul de a fi, în caz de refuz, bătuți cu vânele de bou sau loviți cu paturile puștilor.

Se întrebuințau și probabil se mai întrebuințează încă și alte metode brutale, ca obligațiunea de a alerga sute de metri, în genunchi, pe nisipul drumurilor sau de a boxa între ei până la svâcnirea sângelui.

Cei cari se îmbolnăveau, chiar de nervi, primeau drept „leacuri" porții mărite de ulei de ricină. Unii mureau de slăbiciune, alții se sinucideau, iar acei cari încercau să evadeze, erau împușcați pe loc.

Cadavrul unui tânăr Strauss, avocat, împușcat tot pe motivul că ar fi voit să fugă, fu expediat, într'un sicriu de zinc sigilat, la adresa părinților săi. Ordinul fu dat ca nimeni să nu ridice capacul, spre a fi îngropat astfel, iar părinții au fost amenințați să nu divulge nimic, spre a nu fi deportați tot la Dachau.

Așa se descoperi celebra metodă a „coștiugelor sigilate".

Adevărurile acestea le-am aflat din cartea d-lui Millian. Continuând a mă documenta, citind, mi-am dat din ce în ce mai mai mult seama, cât de nenorocit mă simțeam, câtă compătimire mă cuprindea, când aflam despre nenorocirile atâtor nevinovați.

Simțeam cum cercul acela de fier, care prevestea întinderea cataclismului și la noi, se strângea și mai mult în jurul nostru ; ceva părea că mă avertizează că în viața mea voiu fi nevoit să trec printr'o criză teribilă : aveam o stranie senzație că destinul îmi rezervă dureri speciale. Gândul meu se îndreaptă din ce în ce mai mult către Occident și în special către Franța și Anglia.

Eram doar fanatizat de altitudinile spirituale de acolo, țările acestea fiind pentru mine sinonime cu biblioteci, laboratoare, și experiențe generoase.

Tot ce venea din Franța era ideal, supraomenesc și model de perfecțiune.

Ocazia favorabilă de a pleca se ivi imediat după deslănțuirea războiului ; In Ianuarie 1940, obținui o viză pentru Paris.

Gândul meu era să plec, cu familia mai departe, la Londra ; oprirea la Paris fiind necesară din motive de boală.

Ce ușurare sufletească și câte speranțe pentru viitor a fost pentru noi momentul când am păsit pe teritoriul Franței !

Nu știam cum să fiu mai recunoscător și nu încetam a chibzui să pot face ceva pentru cauza Aliaților ; doriam să contribui cu puțin, în limita puterii mele, pentru realizarea Victoriei și să răzbun o mică parte din suferințele celor prigoniți încă din 1933.

Mă simțeam în drept să cuget astfel, căci nu puteam avea nici o remușcare : România nu intrase încă în război și simpatiile din țară erau mai toate îndreptate spre Paris.

Am avut chiar norocul ca în timpul tratamentului medical, să pot imagina câteva idei originale, pe care, îmbrăcându-le în forma practică a unor invențiuni, m'am gândit să le propun Direcțiilor Științifice ale Ministerului de

Marină. Dar nu renunţasem la gândul ca la momentul oportun să pot trece în Anglia spre a continua şi activitatea mea de inginer constructor.

Destinul a decis însă altfel, şi împrejurările au voit să rămân pe loc.

După ce voi putea complecta dosarul cu actele necesare, — aceasta după pacea generală, — voi putea dovedi că propunerile mele au fost găsite foarte interesante de către somităţile respective.

In timp ce propunerile se experimentau de către Marina dela Toulon şi de Direcţiile dela Paris, isbucni marea ofensivă germană din Mai 1940.

Am fost rugat şi sfătuit de Autorităţile franceze respective să amân deocamdată plecarea mea din Franţa, întrucât mi se dăduse asigurări încurajatoare cu privire la invenţiile propuse.

Astfel, am fost surprins de evenimente. Mi-a fost dat să trăesc, împreună cu ai mei, zilele cele mai nenorocite ale existenţei. Şi aceasta, pentrucă am contat prea mult pe cuvântul unor oameni cari şi-au desmintit cavalerismul.

Nu numai că ne apropiasem de marginea prăpastiei şi că am reuşit, ca prin minune, să scăpăm de rănile datorate bombardamentelor de pe şoselele dela sud de Paris, în zilele de 15 şi 16 Iunie 1940, provocate de o curagioasă aviaţie germană, care sbura la 10—15 m. deasupra capetelor a sute de mii de civili refugiaţi şi fără apărare, dar a trebuit să cunoaştem : soţia, fiica mea şi cu mine, aproape toată prigoana deslănţuită în Franţa contra tuturor neaerienilor, de către agenţii Gestapoului şi de către sateliţii lor francezi.

Am mai aflat, cu mare durere, că un an şi jumătate în urmă, că unele din invenţiile mele şi-au greşit destinaţia şi indignarea mea a fost şi mai mare, când am constatat că, din cauza neglijenţii unei direcţii, survenită desigur din marea zăpăceală dela începutul lunei Iunie 1940, o parte din dosarele respective a căzut în mâna fiorosului inamic.

Doream să servesc o cauză dreaptă şi umană şi am aflat surprins, în ziare, că munca mea a fost folosită cu profit de adversar.

M'am consolat cu gândul, că cele trăite apoi în Sudul Franței, m'au făcut să cunosc deaproape, prigoanele contra Evreilor și să-mi pot complecta cunoștințele necesare unei expuneri cât mai adevărate.

Sper să pot fi, acum, de folos altora, făcând cunoscut ceeace a însemnat pentru Europa nenorocită, adevărata domnie temporară a regimului nazist.

Din nenumăratele cazuri concrete și din modul cum au evoluat acele evenimente cititorii mei își vor putea completa ideia despre modul cum a fost transformată nobila Franță într'o țară, cum nici o minte omenească nu și-ar fi putut-o închipui cu puțini ani în urmă.

Nu risc, afirmând că istoria omenirii a dat înapoi cu nenumărate secole, numai în câteva luni.

Adevărul trebue să iasă la iveală și lumea trebue să înțeleagă de ce am protestat când am citit într'un cotidian din București, apărut în vara lui 1944, opinia următoarele despre Franța celor dela Vichy:

„Din toate colțurile lumii se îndreaptă azi privirile spre Franța și nu este în aceste priviri nici compasiune, nici mustrare, poporul ei înfruntă vremuri vitrege și mai e recunoștința popoarelor libere, care nu concep viața decât în libertate, recunoștință față de națiunea franceză, care prin suferințele ei, prin geniul și generozitatea ei, a înobilat ideea de libertate!".

Cei cari au trăit războiul acolo, vor protesta în cor, contra unei astfel de cofuzii.

Libertate și generozitate! Nu! Franța din 1940 — 1944 n'a dat dovada unor astfel de calități. Din contra: mulți, foarte mulți au urmat exemplul teutonilor și au dovedit că nu mai merită a fi dați drept model de adevărată umanitate, așa cum eram obișnuiți, ori de câte ori, vorbeam de Franța și de francezi.

Cele ce le veți afla, răsfoind paginile acestea, vor servi să deschiză ochii și să dovedească cum se poate greși în aprecieri prea ușuratice de oameni pregătiți, de o generație indusă în eroare. Cel care scrie rândurile acestea a avut ocazia

să se convingă, că iluzia Occidentului a pălit în sufletele noastre pentru a face loc unei atitudini realiste.

Voi ridica vălul, care acoperă multe secrete şi nu voi ezita ca să fac cunoscute multe evenimente nenorocite pe care o Franţă generoasă trebuia să le împiedice.

După ce a trebuit să trăesc unicele scene grandioase în jalea lor, ale unui exod fără precedent, după ce am fost rănit şi transportat la marele spital mixt din Châteauroux, capitala Departamentului Indre, după ce am fost surprins de armistiţiu, care a căzut ca un trăznet asupra unei întregi naţiuni electrizate, cu numai câteva zile înainte într'un elan, ce părea că constitue un apogeu în istoria Franţei — atât de îmbelşugată în exemple războinice şi victorioase, — am avut nenorocirea să aflu de primele măsuri luate de trupele ocupante la Paris şi în tot restul aşa zisei „zone ocupate".

La Châteauroux am stat dela 17 Iunie la 28 Octombrie 1940 şi acolo am putut să-i văd pe nemţii, cari au stat numai o săptămână — dela 22 la 29 Iunie, — resimţindu-le dureros prezenţa.

N'au avut timp să-şi introducă metodic şi acolo practicile lor neumane, putând să scăpăm de ei pentru câtva timp.

Dela Paris însă, începură să sosească ştirile triste.

Imediat toate porţile fură închise Evreilor : în mod spontan, toate magazinele evreeşti au fost evidenţiate prin afişe galbene, expuse în vitrină, iar oamenii au fost decoraţi cu renumitele „stele galbene" ce purtau menţiunea desonorantă de „juif".

Grozăvia ruşinoasă a lagărelor de concentrare, biciuirea inumană a femeilor şi securea însângerată a călăilor îşi făcură intrarea triumfală în *Cetatea Luminii :* ideia de justiţie fu înecată şi acolo în sânge. Se părea că, la începutul ocupaţiei, nu se intenţiona decât desfiinţarea neaerienilor din zona ocupată, probabil din motive de propagandă : trebuia să se facă cunoscută francezilor ideia pericolului prezentat de cei ce nu erau arieni.

Altfel nu s'ar găsi nici o explicaţie interzicerii Evreilor de a trece din zona liberă în acea ocupată.

Se ştie că în zona liberă nu s'a luat în timpul verii nici

o măsură de restricție sau de constrângere contra Evreilor. Numai în fața autorităților, care eliberau biletele de voe pentru reîntoarcerea refugiaților, se găseau afișe mari, care făceau cunoscute condițiile de îndeplinit. In primul rând, se interzicea trecerea Evreilor, ca pe tablou să mai fie menționați oamenii de culoare, etc.

In timp ce la Paris, ca și în restul țării ocupate se introduceau succesiv toate metodele de perfidă exterminare, bine cunoscute și experimentate încă dela 1933 în Germania, în zona liberă se întrebuințau numai metode de *propagandă*, pregătindu-se terenul necesar aprofundării teoriilor rassiste, care, în esență, se reduceau la un fapt final și unic: distrugerea Evreilor. Se inaugura terenul pentru un antisemitism tot atât de feroce și de brutal ca și acela instaurat în celelalte țări definitiv ocupate, ca în toate țările destinate celebrei „noi ordine".

Nu trecu mult timp și avui ocazia, chiar în luna August să citesc aproape zilnic în ziarul local din Châteauroux „Le Departement" diferite articole asupra binefacerilor metodelor fasciste și antisemite. Era un început promițător!

Toate ziarele începuseră să polemizeze cu puținii cetățeni francezi, cari încercau încă să combată aceste teorii rătăcite și nejuste. Dar nu trecu mult și puținele glasuri, în care vibrau rațiunea și umanitatea, amuțiră.

Posturile de radio se grăbiră să întocmească programe speciale pentru chestiunea evreiască și de două ori pe săptămână puteam auzi propaganda oamenilor „Subsecretariatului problemelor evreești", creiat urgent de guvernul D-lui Laval de la Vichy.

Nemulțumindu-se cu aceasta, ei mai strecurau, din când în când, metodic și persistent, și alte cuvântări, tratând aceleași subiecte și utilizând titluri din cele mai originale, ca de exemplu: „Inamicul din umbră", etc.

In timpul acesta, goana contra Evreilor se intensifica la Paris și se începu cu *raflele* — un soiu de perchiziții și sechestrări de persoane în massă — contra celor refugiați din țările germanice, din Polonia, din Cehoslovacia, etc.

Voiu încerca să intru mai adânc în miezul lucrurilor și

obiectiv să caut a descifra, în lumina istoriei, realităţile care au contribuit să determine problemele politice ale schimbărilor care s'au produs succesiv în starea generală din Franţa.

In luna Septembrie apăru în „Jurnalul Oficial" primul text de lege referitoare la noua situaţie a Evreilor din Franţa şi din Colonii.

Raţiuneea conducătorilor Franţei !

Mă întrebam atunci dacă ea mai putea fiinţa când constatam că raţiunea aceea nu-şi găsise altă menire decât de a pune la cale noui distrugeri şi a afirma existenţa răutăţii.

Astfel se desvoltă, şi acolo, ideia de a îneca în sânge, principiile de dreptate, de înţelepciune, de încredere, de umanitate, de morală, toate făcând parte din patrimoniul spiritual atât de scump oamenilor dela începutul secolului nostru.

Prin lege s'au restrâns, aproape desfiinţat, drepturile Evreilor ; intelectualii nu mai aveau niciun drept de existenţă ; negustorii urmau să fie scoşi din comerţ, încetul cu încetul, întrebuinţându-se pentru început principiul controlului permanent din partea Comisariatului chestiunilor evreeşti, etc.

In afară de măsurile de ordin economic, au mai intervenit şi altele destinate izolării Creştinilor de Evrei. La Paris s'a mers atât de departe, în cât s'a interzis nearienilor trecerea prin anumite locuri şi pe anumite străzi, ca : Champs Elysées, etc.

Oamenii de rassă „inferioară" nu mai aveau acces în restaurante, în cafenele, în localuri publice, la bursă, la „sale de vente", etc. ; ei trebuiau să fie la domiciliu, la orele 8 seara ; accesul în metrouri era permis numai în ultimul vagon de clasa II-a ; pentru aprovizionări în pieţe, magazine, se formau cozi speciale, la ore determinate ; intrarea în marile magazine, ca : Printemps, Louvre, Galeries Lafayette era permisă numai între orele 3—4 post meridian.

S'au ridicat telefoanele şi aparatele de radio, s'a interzis chiar convorbirile telefonice, toate cabinele publice fiind

prevăzute cu afişe de interzicere a intrării Evreilor, sub sancţiuni foarte severe.

Şi câte altele la fel !

S'au închis porţile şi s'au limitat drepturile în ţara cea mai liberală de până atunci.

Nu mai vorbesc de exproprierile proprietăţilor rurale şi urbane şi de confiscările nenumăratelor valori mobiliare ; toate acestea se înţeleg dela sine.

Apoi s'a impus Evreilor să se declare şi să prezinte actele de identitate la stampilare cu menţiunea „Juif" sau „Juive" ; chiar cărţile de alimentaţie fiind completate cu astfel de menţiuni.

Cât de departe eram de Franţa pe care ne obişnuisem a o socoti promotoarea sfintei libertăţi ! Inceputul toamnei s'a inaugurat cu transformarea Parisului într'un mare abator : Gestapoul îşi începu nefasta activitate, operând fie singur, fie cu ajutorul multor agenţi poliţieneşti din Franţa. Profesiunea de poliţist devenise la modă, fiind şi una din cele mai rentabile. Garda mobilă, poliţia secretă, agenţii celor dela „Question juive" şi mulţi alţii se declarară la dispoziţia oamenilor lui Himmler şi raflele se înmulţeau din ce în ce mai mult.

Incepură percheziţiile apartamentelor la orice oră din zi sau din noapte şi ridicarea tuturor acelora cari nu puteau dovedi că sunt arieni. Se organizaseră rafle totale cu închiderea străzilor, cu inspectarea metrourilor, cu oprirea tuturor vehiculelor, cu năvale date prin cafenele şi prin alte localuri publice : nimeni nu putea scăpa necontrolat.

Hingherii de oameni erau în plină activitate şi camioanele treceau pline cu victime către destinaţii necunoscute.

La începutul lui Octombrie se declanşă marea goană, cu închiderea cartierelor întregi, şi cu inspectarea tuturor locuinţelor şi apartamentelor. Aceste operaţiuni se executau de preferinţă, noaptea, cam dela 1 până la 6 dimineaţa.

Concentrându-se toate forţele cetăţeneşti, aparatul administrativ şi jandarmeria, — instituţii creiate şi destinate ca să privegheze infracţiunile ordinare, — s'a procedat la inaugurarea unor cortegii de violentări, la formarea de co-

horte brutale, ameţite de răsplata îmbelşugată, fluturată pe dinaintea ochilor.

Statul francez s'a transformat în pat de puşcă, pumn, curele şi celule.

Nu pot descrie cele ce s'au petrecut în special, în al 4-lea Arondisment, adică în acela al străzilor din apropiere de „rue du Temple". Se ridicară oameni pe capete şi ei fură îndreptaţi spre lagărul de deportare dela Drancy, situat la sud de Paris.

Acolo, după anumite norme, necunoscute nouă, se formau convoaie destinate a fi expediate mai departe în Polonia, şi în Silezia Orientală.

Lozinca era că în timpul inspectării locuinţelor nimeni să nu scape : cine încerca să fugă sau să se eschiveze era maltratat şi chiar împuşcat pe loc. Ce conta o viaţă de om când el era Evreu ?! Nu era permis, în momentul ridicării ca să se ia bagaje şi nici o sumă de bani care să depăşească 200—300 franci : bolnavii, bătrânii, femeile şi copiii nu erau exceptaţi. Câţi bolnavi n'au fost târîţi din paturi, câţi copii mici n'au fost smulşi din mâinile mamelor disperate ! Alt principiu al călăilor, profesionişti ai celor mai satanice sisteme, era de a nu deporta pe doi din aceiaşi familie în acelaş loc. Se mai istorisea că de multe ori copiii mici au fost *aşvârliţi* pe ferestre dela etajele IV şi V şi omorîţi astfel cu o barbarie pe care mintea omenească refuză a o crede posibilă. Să mai menţionez că s'au citat cazuri când astfel de copii au fost rupţi în două ? De altfel, nu se mai făcea deosebire de naţionalitate : chiar Evreii francezi, decoraţi în lupte, n'au fost exceptaţi. Nu mai vorbim de Evreii unguri, români, de acei din ţările încă neutrale sau poate indirect aliate cu Germania. In Franţa — zisă liberă — nu se ştia în amănunt despre cele ce se petreceau la Paris şi în toată zona ocupată : ştirile acestea au fost la început contradictorii.

De aceia, mulţi refugiaţi evrei mai încercau să se reîntoarcă la Paris. Fericită a fost dispoziţia de a se respinge Evreii la trecerea liniei de demarcaţie, căci astfel mulţi au fost salvaţi, în mod indirect şi desigur, contrariu dorinţei celor dela Gestapo. Din nefericire pentru ei, unii nu se dă-

deau bătuți și reușeau să treacă în mod clandestin. Mulți și-au apropiat astfel sfârșitul libertății momentane și chiar sfârșitul existenței lor. In goană după viață s'au înfruptat din moarte. Imi amintesc că, pe la sfârșitul lui Iulie 1940, fiind întâmplător în gara dela Châteauroux, am putut descoperi, într'un colț retras, un grup de mai mulți tineri cari discutau cu aprindere.

Apropiindu-mă, de curiozitate, am constatat că erau Evrei care se consfătuiau. Intrând în vorbă cu ei, mi s'a spus că unii din ei se înapoiaseră chiar atunci dela Vierzon, pe unde încercaseră să treacă în zona ocupată. Au fost recunoscuți de nemți și risipiți în mod brutal, unii chiar au fost îmbrânciți și înjurați cu cuvintele de „zurück ! wir brauchen keine schmutzige Juden !" (înapoi ! Nu ne trebue jidani murdari !").

Mai aflai că agenții nemți erau atât de rafinați, încât puteau recunoaște pe oricine după o singură aruncătură de ochi : nimeni nu putea trece prin gara aceia fără a fi identificat, chiar fără a fi nevoe de o cercetare a actelor. O privire săgetătoare scotea din făgașul vieții copii, femei, bărbați, cu toții victime a unei prigoane de neînțeles.

Cu toate acestea, câțiva din grup, susținând că erau nevoiți să se întoarcă la familiile lor, deciseră să încerce o nouă combinație de trecere în timpul nopții, această adevărată complice și bună îndrumătoare în nenumărate cazuri. Eu i-am compătimit, fiind sigur de greșala ce comit de a se duce cu știință către o mare nenorocire. Am încercat să-i sfătuesc să rămână pe loc, dar totul a fost în zadar.

Ce valoare aveau atunci părerile unor oameni mai bătrâni ?

In schimb, foarte mulți încercau să treacă, în mod clandestin, din zona ocupată în cea liberă. Unii reușiră și am avut ocazie să stau de vorbă cu ei. Mi-am dat seama că o nouă fază a istoriei începuse; aceea, care te face să-ți dai seama cum visurile negre se pot transforma în realități. Franța devenea astfel martora și chiar părtașa executoare a unor scene identice cu acelea pe care le trăise Europa în

1730, când 30 000 de protestanți dela Salzburg fură izgoniți din cauza credinței lor, din casele și curțile lor.

Toate metodele importante și împământenite de ocupanți, începură, destul de repede, să influențeze massa poporului francez, asemenea unui flagel, într'un tempo accelerat.

Discuțiile cu caracter antisemit se înmulțeau și nu trecea o zi ca să nu fi asistat la tot felul de controverse, fie în cafenele, fie pe străzi, în magazine, sau chiar în centrul de refugiați în care mă aflam.

O oră fatală sunase pentru așa zisa țară a libertăților!

Țara civilizată, țara care răspândise odată ideile cele mai pure, cele mai morale în lume, începuse să alunece pe o pantă periculoasă și greșită.

In astfel de condiții, trebuia să mă gândesc necontenit să pot găsi o soluție practică, pentru a mă pune la adăpostul pericolelor, care se înmulțeau, luând forme nebănuite.

In luna Septembrie aflasem că multă lume se refugiase din zona ocupată pe coasta mediterană: sperau cu toții să găsească eventual locuri pe vapoare care să-i ducă departe de continentul atât de încercat. In plus, orașele Nisa, Monaco, Cannes, Marsilia, etc., erau ceva mai îndepărtate de cuiburile periculoase, astfel că se spera de a mai putea trăi pe acolo, câtva timp, în liniște.

Am așteptat ca noi, cei trei ai familiei mele, să ne vindecăm complet de rănile bombardamentului, spre a putea pleca în aceiași direcție.

După diferitele informațiuni, direct primite prin corespondență dela buni cunoscuți, am înțeles că Marsilia oferea șansele maxime și am hotărît să plecăm într'acolo, știind că clima de pe coasta din „Midi" era cea mai indicată pentru organizmele noastre slăbite.

Cu toate că și pe acolo începuse să se resimtă unele măsuri luate și cu toate că știam că vom avea dificultăți la intrarea în oraș, nădăjduiam să reușim, contând pe câteva scrisori oficiale din care se putea deduce că am făcut sacrificii importante pentru binele Franței.

Nu ne era nici teamă ca să arătăm actele de identitate, căci avusesem prezența de spirit de a risca soluția nedecla-

rărei, aşa că aveam hârtiile nestampilate cu menţiunea periculoasă a *originei etnice*. O stratagemă periculoasă, dar care s'a dovedit a fi fost foarte sănătoasă.

Aşa am riscat voiajul cu trenul şi cred că n'am greşit. Ce ne face omul, când e forţat să-şi ferească zilele şi mai ales în condiţiunile de atunci !

Regret că mulţi cunoscuţi n'au procedat la fel, căţi câţi nu s'ar fi putut salva din ghiarele periculoase ale Gestapoului...

Să trec mai înainte la o serie de peripeţii care vor avea darul să lumineze, cât mai temeinic, problema care face subiectul principal al însemnărilor de faţă.

www.ster.ro

CAPITOLUL II

LA MARSILIA

(Noembrie 1940 – Noembrie 1942)

WWW.SERE.RO

www.stere.ro

CAPITOLUL II.

După o călătorie, destul de lungă pentru starea sănătăţii noastre, după ce am reuşit să ne apropiem de Marsilia, fără a fi controlaţi în tren, am sosit în seara de 29 Octombrie în gara St. Charles din centrul oraşului.

La ieşirea de pe peron, toată lumea a fost obligată să prezinte actele, iar străinii trebuiau să treacă printr'un birou special, unde li se cerceta situaţia mai de aproape şi unde trebuia să se justifice motivele călătoriei.

Noi am riscat călătoria fără renumitele „saufconduit"-uri; dar nebănuindu-se origina noastră etnică şi citindu-se scrisorile oficiale, inspectorii poliţiei ne dădură voe să descindem în oraş. Emoţia şi satisfacţia a fost mare, dar în acelaş timp o dureroasă compătimire ne-a copleşit, căci am văzut cum alţii au fost reţinuţi spre a fi expediaţi înapoi în localităţile de unde veniseră.

Câteva zile mai târziu, reuşii să obţin din partea poliţiei străinilor, dreptul de a locui o lună la Marsilia, drept care fu prelungit de mai multe ori la expirarea termenelor respective, bine înţeles nu fără insistenţe, alergături şi emoţii.

Reuşirăm prin impunerea unor chibzuite restricţii să ne aranjăm o nouă viaţă, modestă, în frumosul port, suprapopulat de refugiaţi. In tot timpul iernii evenimentele nu se precipitară; numai ştirile triste dela Paris ne puneau adesea pe gânduri, astfel că prin deducţii, bănuiam că situaţia se va înrăutăţi şi la noi.

Mulţi din cunoscuţi au luptat din răsputeri pentru a obţine o viză de emigrare, vapoarele putând încă să traverseze oceanul. Evreii-germani au avut şanse mai mari căci ei făcuseră cereri cu câţiva ani înainte, de pe timpul când au

fost nevoiți să fugă de regimul lui Hitler; cota lor pentru Statele-Unite era mai mare și după o așteptare de 3—4 ani, le sosea succesiv rândul pentru emigrare acolo. Dar care era situația celorlalți ? Anglia continua să facă dificultăți, nefiind prea dispusă să primească pe nimeni, vizele fiind acordate în mod cu totul excepțional.

Cine era pregătit pentru astfel de intervenții din partea neamurilor din Anglia, mai ales în cazul meu, care pierdusem aproape totul în timpul bombardamentului nemțesc dela Orleans ?

Cum depusesem eforturi până atunci ca să fim cât mai puțin cunoscuți, simțeam că voi avea de dus o luptă grea în zilele ce urmau să vină. Nu doream, deocamdată, decât ca situația să se mai normalizeze spre a putea relua corespondența cu autoritățile, care m'au reținut în Franța.

Eram încă convins despre valoarea împământenitei mentalități a Franței și speram că ni se va face dreptate, că recunoscându-mi-se serviciile ce am adus în efortul de război al Franței, mi se va rezerva o situație care să mă pună cel puțin la adăpostul grijei imediate a zilei de mâine, care să mă dispenseze de nesfârșitele formalități polițienești, care ne urmărea asemenea unei obsesii.

Unele fapte m'au cam îndreptățit să pot pluti mai departe în nori; astfel am fost prezentat la sfârșitul anului, directorului serviciului străinilor dela poliție, care după ce a studiat documentele prezentate, nu s'a sfiit să exclame în gura mare :

„Si tous les Français avaient fait comme vous, la France ne serait pas été dans la triste situation d'aujourd'hui!".

Incurajat de această justă, dar unică apreciere, în mijlocul prigoanei ce ne încolțea de pretutindeni, am crezut că voi putea aștepta în liniște până la vindecarea soției mele de slăbiciunea datorată bombardamentului nazist. La Marsilia descoperisem un specialist renumit Gleize-Rambal, care a știut să o trateze cu multă pricepere și căruia recunoștința noastră i-a zidit nepieritoarea aducere aminte.

Intrarăm în primăvara anului 1941 ; situația militară nu se îndreptase încă pentru Aliați, iar măsurile de urmă-

rire contra Evreilor se înmulţeau mereu; suferinţele morale creşteau fără încetare.

Beţia victoriilor continua să întreţină aceeaş pasiune pentru sânge şi carne „nearianã".

Ştirile sosite din România nu făceau decât să ne mărească îngrijorările; aveam doar destule neamuri lăsate la Bucureşti! Cu toată cenzurarea corespondenţei, am putut să aflăm multe despre ororile comise de legionari.

Nenorocirile se înmulţeau în bătrâna Europă, opera draconică a celor de pe Wilhemstrasse făcându-se peste tot simţită.

Nemulţumirile începură să se iveascã pretutindeni şi lipsa de alimente creiase serioase crize cu complicaţiile ce nu întârziară să survină.

Se specula asupra ignoranţei marei masse; cei interesaţi au ştiut să răspândească cu un cortegiu propagandistic impresionant, ideea, că toate nenorocirile s'ar datora speculanţilor *evrei*...

Am avut adesea ocazie să aud comentându-se noua situaţie, mai ales în timpul când făceam coadă prin pieţe pentru a mă aproviziona; critică atribuită aceleeaşi cauze simpliste pe care, măcar în Franţa şi pentru Francezi n'aş fi crezut-o posibilă.

Credeam că absurdităţile debitate la noi pe seama şi în sarcina Evreilor, să nu poată găsi teren acolo unde eram obişnuiţi a şti că obiectivitatea şi raţionamentul stăteau la temelia oricărei aprecieri.

M'am legănat într'o iluzie deşartă. Sămânţa urii, svârlită din abundenţă dela Berlin, a prins şi în inima Francezului căzut în patima intoleranţei, din cauza superficialităţii şi lenei de gândire de a găsi o explicaţie justă a dezastrului, în care l-a prăvălit războiul de 3 săptămâni.

Marsilia, ca toate porturile lumii, avea prea mulţi străini, din care mulţi se aflau acolo încă din timpurile bune; la aceştia s'au adăugat câteva zeci de mii de refugiaţi din lunile Iulie şi August 1940.

Intre aceştia se găseau mulţi din Germania, care veniseră la Marsilia direct din Belgia şi din Olanda. Şi aceştia

au fost nevoiți să-și continue calvarul nenorocirilor odată cu declanșarea ofensivei din luna Mai a anului precedent.

Au sperat să se salveze în Franța, neputând să-și închipue pericolele și mai mare care-i pândeau. Fugind de un pericol iminent, n'au reușit decât să-l amâne.

Cine și-ar fi putut imagina că nemții, după ce au reușit să se debaraseze de atâția Evrei, își vor schimba ideile și că se vor mai gândi să-și readucă foștii cetățeni, pentru a-i distruge tot la ei în țară?

In timpul acela, operațiile de deportare la Drancy se desfășurau într'un ritm ceva mai lent: era nevoe de prea multe vagoane pentru transportul unui vânat atât de bogat. Plecau destui, plecau cu miile, plecau zilnic spre minele de cărbuni, spre carierele de piatră, spre gările în care se încărcau greutăți mari; mai plecau trenuri pline cu femei slabe, cu copii, cu bătrâni, spre Ghetourile lipsite de alimente. Poliția din Franța ajuta la îndeplinirea acestor fapte înjositoare; camioanele aduceau necontenit alte victime, alți muncitori cari să știe să lucreze fără a mânca aproape nimic, ca după scurt timp să moară de foame.

Lagărele dela Drancy deveniră insuficiente; se simțea nevoe de înființarea altora.

Poliția franceză fu obligată să înființeze și ea lagăre noui, prin alte regiuni, chiar unele aporpiate de Marsilia.

Acestea nefiind suficiente, se recurse în luna Aprilie, la transformarea marelui vapor „Massilia" în lagăr provizoriu. Mulți Evrei au fost ridicați din cafenele, de pe străzi, de pe celebra Canebière și duși în camioane, direct în port.

Cine a avut neprevederea și nenorocirea să iasă din casă în zilele acelea, a putut afla că Marsilia nu mai era un loc sigur. Calvarul ce-l purtam cu stoicism de îndelungată vreme, ne punea din nou la grea încercare. Câțiva norocoși au fost eliberați grație unor relații speciale și ei ne-au putut descrie viața de pe vapor; între altele s'a aflat că alimentația a fost suficientă ca să nu se moară imediat de foame.

S'au făcut afaceri bune de către agenții, cari păzeau. Unii s'au salvat cu șperțuri de cca. 10.000 de franci, pe când alții au trebuit să plătească până la 100.000 franci, fiecare

după obraz sau buzunar. Francezii au învățat repede să speculeze pe nenorociți.

Episodul vasului fantomă, cum a fost denumit „Massilia", n'a fost ultimul din prima primăvară a vieții noastre de pe coasta mării sudice. Orașul trebuia golit de indesirabili, și luna Mai ne aduse o mare surpriză. Mai mulți agenți ai siguranței, dispunând de adresele tuturor străinilor, se prezintară, pe neanunțuate, la domiciliile respective și ridicară cărțile de identitate, dând în schimb bonuri numerotate cu care cei vizați urmau să se prezinte peste câteva zile spre a-și relua eventual hârtiile. Să fi fost o diabolică cursă care ni se întinse ? Ne prezentarăm și noi, ca să aflăm, pe un ton cât se poate de politicos, dar și perfid, că eram obligați să părăsim în maximum 48 de ore Marsilia și să plecăm într'o localitate din interiorul țării, într'un domiciliu fixat, unde urma să ni se restitue hârtiile de identitate.

Revoltat peste măsură de acea nedreptate, m'am adresat imediat cu o cerere prefectului județului; nu m'am sfiit să spun în față că prezența mea în Franța se datora unei induceri în eroare a autorităților, adăugând că din cauza lor am ajuns în situația de a fi fost rănit împreună cu familia mea; că eram nevoit să rămân pe coasta Mediterană spre a ușura vindecarea soției, neputându-mă supune dispoziției de a-mi schimba domiciliul. Demersul acela a fost încununat de succes și peste 2 zile mi se restituiră actele, dându-mi-se dreptul de a rămâne pe loc. In forul meu intern am continuat a fi revoltat, căci s'au mai comis nedreptăți și față de alții, eu trebuind a rămâne pasiv, din cauza situației speciale în care mă aflam. Cum mă gândeam că peste câtva timp se va putea reveni cu metode identice, m'am decis să scriu autorităților dela Vichy, Ministerului Marinei, spre a afla ce se întâmplase cu lucrările mele și în ce măsură iluziile mele ar mai putea să-mi ofere vreo șansă de îmbunătățire a situației.

Cu toate că bănuiam că acolo ar domni o nouă mentalitate, am fost nevoit să încerc orice posibilitate de ușurare a viitorului. Măsurile de urmărire se intensificau iarăși, și liniștea sufletească se micșora.

In lipsă de prea multă fericire, am ajuns să ne trăim zilele într'un mod cam identic, anost, şi aproape mecanic, într'o oarecare stare de plictiseală continuă, completată de îndeplinirea celor necesare persistării şi cu întâlnirea permanentă a puţinelor feţe variate, care nu ne aduceau nici o bucurie.

Faptul de a fi trăit cândva fericit acasă şi de a nu fi avut de luptat cu prea mari dificultăţi în viaţă, mă făcea să resimt mult mai greu zilele acelea. Lumea întreagă suferea, în special lumea apropiată de noi; era o comunitate de suferinţe, o suferinţă morală îngrozitoare.

In cele ce se petreceau, am înmormântat o iluzie şi poate pe cea mai mare ; nu era vorba de o iluzie politică, ci de prăbuşirea unei certitudini spirituale : „iluzia Occidentului". Nu mai rămăsese decât să păşesc mai departe pe drumul descifrării sensurilor spirituale, fără iluzii.

Ca variaţie, mai urmăream în Franţa desvoltarea culturii oficiale, nedigerată încă de mulţi : calitatea filmelor, a pieselor de teatru, şi a literaturii, care dovedeau că influenţa noilor idei nu lucrase încă definitiv asupra puţinilor intelectuali. O mică consolare !

Răspunsul dela Vichy nu a fost prea încurajator ; oficialii au întrebuinţat aşteptatul argument al distrugerii dosarelor cu ocazia grabnicei evacuări a Parisului şi mi se ceru să reamintesc faptele.

A urmat, timp de câteva luni un schimb de scrisori şi cu toate că printre rânduri se recunoştea, cam pe ocolite dreptatea cauzei mele, s'a tot amânat precizarea unei confirmări ; aceasta pe motiv că se evita posibilitatea ca nu cumva să-mi formulez oarecari pretenţii. Înţelegând că nu mai puteam conta pe sprijinul oficialităţii, am început să mă obişnuesc cu permanenta stare de alarmă. Aceea era atunci viaţa noastră psihologică.

In veşnica încordare cu preocuparea inerentă a existenţii zilelor, se topeau şi odată cu ele şubredele speranţe de mai bine.

La sfârşitul verii s'a anunţat prin ziare şi prin radio, că toţi Evreii, chiar şi acei din zona „liberă", trebuiau să se

prezinte de urgență spre a se declara și a prezenta actele la stampilare cu nenorocita mențiune de „Juif".

Sancțiunile anunțate, în caz de neconfirmare, erau amenzile și închisoarea. Trebuia să alegem între a ne prezenta și a ne demasca și între a risca aplicarea pedepselor.

Cei mai mulți, spre nenorocirea lor, au hotărît să se conformeze ; noi, după câteva nopți de insomnie, după nenumărate ore de cugetare, am ales cealaltă soluție. Luasem o atitudine de bravare a măsurilor ce ni se impuneau, de ignorarea lor, dacă mă pot exprima astfel. Am riscat, convinși fiind că puținii cunoscuți nu ne vor trăda. Dealtfel, nimeni nu aflase dacă ne-am prezentat sau nu ; eram veniți prea de curând în Franța și România era departe ; ar fi trecut multe luni pentru a se lua informații și eventual edicta represalii.

Se împliniră doi ani dela izbucnirea conflictului mondial și toamna continua a ne aduce tot știri despre victorii germane.

Lanțul de nedreptăți, de ilegalități și de neomenie se transforma încet într'un lanț, care începea cu o confiscare gratuită și se sfârșea adesea cu verigile asasinatelor.

Rândurile cunoscuților și prietenilor se răriră, unii reușind, încetul cu încetul, să treacă oceanul, alții dispărând fără să ne dăm bine seama : ori au fost duși în lagăre, ori au plecat singuri spre a se ascunde prin alte localități.

Aproape în fiecare lună eram obligați să ne mai ducem la Direcția străinilor a poliției spre a obține prelungiri și regulat se ordonau anchete complimentare cu cercetări făcute de comisarii respectivi. In definitiv, poliția cu cohortele de funcționari, cum și-ar fi putut justifica altfel existența ?

Aceste griji ale prelungirilor lunare, cu nesiguranța rezultatelor anchetelor se adăugau la toate emoțiile cauzate de cele ce aflam că se petreceau pe străzi și în localuri publice.

Intram regulat timizi, cu inimile strânse, și cu svâcneli în birourile de anchetare și ne așteptam verdictul, care depindea adesea de un fir de păr. Ce ne-am fi făcut, dacă ni s'ar fi retras hârtiile și unde oare ne-ar fi dus destinul ?

Fără a putea da preciziuni, am avut şansa de a rămâne pe loc, depănând zile după zile, în aceiaşi cadenţă, somnolenţa unei activităţi aparente, a unei pasivităţi neproductive.

Ne-am aranjat şi construit o viaţă nouă, la hazardul evenimentelor.

Seara, veneau adesea câţiva prieteni la mine şi ascultam radio Londra, această infuzie de speranţe care ne încuraja, ţinându-ne la curent cu adevăratele evenimente militare.

Ascultarea se făcea în surdină, căci auditiile posturilor inamice erau interzise. Astfel am aflat în fine, că Ruşii reuşiră să salveze Moscova şi că Statele Unite au intrat în război.

Speranţele începură să crească, orizontul prinse a se limpezi, vremea frumoasă se anunţa după furtuna ultimilor ani, posibilităţile victoriei Aliaţilor deveniră mai mari ; simţeam toate acestea deşi evenimentele din Pacific nu erau încurajatoare.

Aveam două idei fixe, care nu mă puteau clinti din credinţa mea în victoria Aliaţilor şi anume : nu puteam uita că industria automobilistică din America a fost cea mai tare din lume şi că, la toate manifestaţiile olimpice internaţionale, cei din Statele Unite s'au dovedit mult superiori celorlalţi şi chiar Germanilor.

Consideram faptele acestea condiţii absolut necesare creerii unei armate invincibile : America îndeplinea toate condiţiile de a forma soldaţi puternici şi bine antrenaţi şi de a construi, nu numai, cele mai bune motoare dar şi cele mai numeroase.

Cu timpul, America trebuia să-i întreacă pe nemţi, ea intra cu doi ani în urmă în conflict, şi avea toate forţele intacte. Speram, ca factorii aceştia decisivi să poată avea o influenţă cu repercursiuni ceva mai favorabile nouă şi să reducă din zelul guvernanţilor dela Vichy.

De altfel, Francezii au mai obţinut, din când în când, daruri importante din America : multe vapoare cu medicamente şi cu lapte condensat pentru copii au sosit chiar la Marsilia, astfel că s'au completat unele lipsuri datorite exproprierilor şi rechiziţionărilor germane.

Am asistat odată la predarea conținutului unui vapor de către Amiralul Leahy, Ambasadorul Statelor Unite în Franța, și am fost impresionat de manifestația de recunoștință al cărui obiect a fost. Leahy era bine văzut la Vichy și era primit adesea de Mareșalul Petain, care a fost întru câtva influențat de convorbirile avute cu dânsul. Unele măsuri de constrângere contra Evreilor păreau a fi amânate, ca de exemplu : introducerea celebrei stele galbene în zona liberă.

Să mai fi contribuit la aceasta și faptul că o nepoată a Mareșalului era căsătorită cu un evreu, fost funcționar ministerial dela Paris ? Ori cum, faptul acesta și intervenția Americii au contribuit la o amânare în aplicare tuturor metodelor cerute de germani. Și orice concesie, smulsă nemților, scăpa pe persecutați de noui privațiuni.

Dar strecurarea, de până atunci, prin numeroasele pericole, nu putea să mă facă să regăsesc adevăratul echilibru sufletesc. Nu trecea aproape o zi, fără a nu afla ceva despre alte deportări, despre modul cum mureau oamenii de foame în Ghettouri și despre cei gazați sau mitraliați în trenuri ; zilnic mureau zeci de mii de nevinovați în legările din Germania, Polonia și Rusia.

Câte nu se istoriseau atunci despre cazuri concrete de sfârtecări cu baioneta, despre cei forțați să meargă înainte, goniți fiind cu ciomege asmuțite de Gestapoiști, despre diferiți încarcerați înainte de deportare, despre atâția nenorociți ferecați în lanțuri și călcați în picioare de brutele jandarmerești, despre alții martirizați la Drancy, despre multe oase frânte, despre... etc. etc.

Astfel au făcut să dispară 3 milioane de Evrei în mai puțin de 2 ani. La toate acestea marea mulțime din Franța era ca și indiferentă. Majoritatea nu aproba, dar nici nu desaproba. Toată lumea tăcea. Tăcea și își continua viața, fără orizont, limitată la sferele intereselor proprii. Exista o lume incoloră și ascunsă, care nu se vedea decât pe sine, în orice situație, care nu spunea nimic, nu tresăria, nu se integra în ritmul celorlalți și nu vibra la durerile acelora, cari se prăpădeau aiurea, în Europa.

Aceasta era adevărata lume a indiferenților !

Timpul trecea, iar mulţimea celor ce aprobau măsurile autorităţilor, dictate aproape toate de Abetz, reprezentantul lui Hitler la Paris şi de oamenii săi, creştea, creştea pe fiecare zi.

Ziarele naţionaliste, ziarele aşa zise „antibolşevice", ziarele antisemite continuau să sprijine propaganda neumană a posturilor oficiale de radio ; antisemitismul se răspândea cu rapiditate în ţara luminii, în ţara lozincei : „Egalitate, fraternitate, libertate". Astfel se putea defini situaţia din Franţa zisă „liberă", la sfârşitul anului 1941.

Primele luni ale anului 1942, nu au adus schimbări importante afară de revenirea lui Laval la conducerea guverlui.

Raflele poliţiei, ale gărzii mobile, îşi înmulţeau numărul. Spre a se evita, ne învăţasem să ne mişcăm pe străzi ca nişte adevăraţi hoţi urmăriţi de ei.

Cu privirea fixată departe, înainte, spionam dela distanţă cele ce se pregăteau cu 100-200 metri mai departe.

Ştiam să observăm orice mişcare suspectă şi să descoperim, la timp, când cordoanele se pregăteau a bara bulevardele şi străzile ; ştiam să evităm controlul personal. Deveniserăm iepuri şi copoi deopotrivă.

Ne feream cât mai bine posibil şi lăsam instinctului misiunea ca să ne ajute. El nu ne-a părăsit în toate momentele penibile. Procedam cum procedează acei surprinşi de avioane inamice pe şosele, atunci când timpul nu le permite să-şi aleagă în linişte ascunzişurile. In astfel de împrejurări, fiinţa noastră, la auzul primului sgomot de avion, se reîntoarce brusc cu mii de ani în urmă ; instinctul animalic se redeşteaptă, ne conduce şi ne protejează. Acest fenomen norocos n'are nici o explicaţie ştiinţifică, instinctul inconştient e mai rapid, mai sigur şi mai infailibil decât cea mai clară conştiinţă. Oamenii reuşesc să se arunce la pământ, văzând cum plesnesc obuzele pe deasupra, dar neputând să-şi reamintească să fi auzit pe primul. Fenomenul acesta e necesar, căci dacă s'ar fi putut auzi acel prim obuz, cei mai mulţi din oameni nu s'ar mai fi putut salva.

Fără o astfel de posibilitate inexplicabilă, de mult pe câmpiile şi pe şoselele Europei n'ar mai fi trăit nici un om.

Cam la fel instinctul a reuşit să mă ajute în acele luni trăite la Marsilia ; adesea am avut norocul ca şi mulţi alţii, să nu cad în aglomeraţiile de pe străzi, aceasta în momentele când se improvizau celebrele rafle de către poliţiştii cei mai specialişti. Instinctul a ajutat să nu dispară rassa cea mai nedreptăţită de pe pământ.

Se poate pune întrebarea : de ce oare era nevoită poliţia să recurgă la metode hingherești, la rafle de pe străzi, când ei aveau la dispoziţie toate fişele cu toate adresele străinilor, pe cari îi căutau ? Răspunsul e simplu : cei mai mulţi nu se mai prezentau la preschimbări de adrese şi erau de mult mutaţi fără a anunţa poliţia. Mulţi plecaseră, iar alţii se ascundeau la unele persoane binevoitoare sau la unele care înţelegeau să speculeze situaţia spre a se îmbogăţi.

Cei ce mai aveau fişe, erau numai persoane cu situaţiile absolut regulate şi cari, conformându-se legii, sperau a fi toleraţi. Se putea menţiona şi faptul că poliţiile speciale, ca şi gărzile mobile formau corpuri independente, fără legături directe cu serviciile de care depindeam noi, ci numai cu poliţia secretă a nemţilor, a Gestapoului.

In controalele lor, ei nu prea luau în consideraţie actele vizate de Direcţia poliţiei străinilor ; hotărau după bunul lor plac, te răpeau din cafenele, de pe străzi, numai după indicaţiile date de şefii lor direcţi.

Specialiştii aceştia operau în toată ţara şi se deplasau mereu, astfel că surveneau şi zile mai puţin periculoase, zile când se mai respira, când ne mai puteam să ne adunăm forţele necesare spre a face faţă întâmplărilor ce ne pândeau în viitor.

Desigur, că mai eram preocupat de faptul că adresele noastre se aflau la poliţie şi ne aşteptam la noui neplăceri.

In adevăr, pe la mijlocul lunii Martie 1942, numai 2 zile după ce ni se aprobase o nouă prelungire de 3 luni, primii o citaţie să mă prezint de urgenţă la un comisariat îndepărtat şi necunoscut.

Spre marea noastră surpriză şi cu toate că aveam con-

ştiinţa împăcată, am aflat că am fost convocaţi, la o anchetă specială ce urma să fie făcută chiar de un inspector al gărzii mobile, adică a unuia ce făcea părte din gruparea cea mai periculoasă a siguranţei. Nu mai auzisem să se fi făcut până atunci o astfel de anchetă şi mare mi-a fost emoţia, când agentul respectiv, luând o legătură de chei dintr'un sertar, ne pofti să-l urmăm. Unde ne ducea individul acela ? Aceasta era întrebarea ce mi-o puneam în gând atât eu, cât şi soţia mea, care mă întovărăşise.

Spre mirarea noastră am fost poftiţi să coborîm nişte scări, şi am constatat că deschisese o uşă a unui birou special, declarând că e vorba de un interogatoriu suplimentar. Mi-am plănuit repede ceeace aveam de spus, spre a-mi uşura situaţia, şi am îndrăznit să explic cele ce s'au petrecut cu noi şi cum de am ajuns la Marsilia. Am accentuat asupra faptului că nu puteam fi consideraţi ca indesirabili, căci nu noi am fost aceia cari am dorit să rămânem în Franţa.

Am produs acte şi scrisori şi am dovedit că în interesul ţării lor am fost reţinuţi ; o scrisoare nemnată de amiralul Darlan, urmaşul oficial al lui Petain, la conducerea Statului, pare-se că a avut o influenţă decisivă.

A urmat dresarea unui proces verbal şi la insistenţele mele, inspectorul a binevoit să însereze anumite adevăruri care nu trebuiau să fie uitate.

La întrebările sale repetate asupra intenţiilor mele de viitor şi în special asupra celor ce aveam să fac cu invenţiile mele, am răspuns că n'am plănuit nimic, şi că nu suntem preocupaţi decât de vindecarea soţiei mele, spre a ne putea reîntoarce cât de curând în ţara noastră, în România. Probabil că şi atunci am fost ajutaţi de instinct în modul cum am ştiut să ne descurcăm.

Cert este că ne-am apărat bine şi că am fost lăsaţi să plecăm, anchetatorul scuzându-se şi explicându-ne că din cauza numărului prea mare de nepoftiţi, autorităţile sunt obligate a lua toate măsurile de siguranţă.

A urmat o perioadă ceva mai liniştită şi ne-am desvoltat o tenacitate, astfel ca să pot înfrânge nenumărate vicisitudini şi capriciile soartei ; am reuşit să rămânem mai departe

întregi şi nevătămaţi. Prin aceste experienţe ale suferinţelor morale, am reuşit să-mi făuresc o viziune mai profundă, o concepţie mai generală a vieţii noastre de atunci.

Şi după spiritul lui Zarathrustra, mi-am spus : „Aceasta e viaţa ? Ei bine, s'o luăm dela început !"

Am căutat, pe cât mi-a fost posibil să uit cele petrecute, să văd mai puţin din cele prezente şi să încerc o retrăire.

Am început să reluăm plimbările pe malul mării şi am mai regustat frumuseţile naturii. Găseam în varietăţile cornişei principale, superbul drum dealungul coastei, o mare consolare, pe care o completam în lunile de vară, cu mici promenade pe Canebieră, acel renumit bulevard central al marelui port.

De multe ori, ora 10 seara ne surprindea şezând pe bănci şi privind la lumea ce trecea în valuri. Apoi, reîntorşi acasă, încercam să dormim mai mult ca până atunci : nopţile bune se succedau cu cele de insomnie.

Luna August sosise, iar armatele ocupanţilor se aflau în culmile victoriilor. Măsurile de represalii şi de urmărire începuseră iarăşi să se înmulţească.

Imbătat de succese, canibalul dela Berchtesgarden începu să trimeată în Europa mai multe hoarde de asasini, briganzi şi violatori.

In neuitata zi de 25 August, m'am întâlnit pe stradă cu un cunoscut refugiat din Berlin. In timpul discuţiei se apropie de noi un concetăţean de al lui şi-i comunică trista veste că se şoptea de unii cum că în noaptea aceia poliţia va ridica pe toţi Evreii refugiaţi din Austria, Germania, Polonia şi Cehoslovacia spre a-i expedia la Drancy, unde se făcuseră multe locuri libere.

Vestea ne-a lovit ca un trăznet dintr'un cer senin !

Bietul cunoscut, ce avea de făcut când ştia că acasă îl aştepta soţia cu cele două tinere domnişoare, care erau acum atât de expuse ? Trebuia să ia deciziuni rapide şi să profite de faptul că unii poliţişti binevoitori divulgaseră la timp pericolul. Am aflat după câteva zile că reuşise să găsească o ascunzătoare, să scape deocamdată din ghiarele atât de ameninţătoare.

S'au salvat şi alţii, dar cei mai mulţi au fost găsiţi şi deportaţi. In acea noapte memorabilă pentru Evreii din „zona liberă", unii au reuşit să scape cu viaţă, ascunzându-se prin pădurile din apropierea oraşului. Ei au locuit multe zile acolo, frunzişul copacilor servindu-le de acoperiş. Câte unii înfruntau destinul şi pătrundeau ziua în oraş spre a se aproviziona. Alţii îşi luară bagaje sumare şi fugiră cu destinaţii necunoscute, unii chiar spre frontierele Elveţiei şi Spaniei.

In zilele acelea nu lipsiră speculanţi ocazionali care se însărcinau să treacă pe cei ce plăteau bine, dincolo în Elveţia.

Amicul meu din Berlin reuşind să-şi procure acte de identitate falşe, plătite cu aur, întreprinse o călătorie riscantă până la Annecy din Haute-Savoie, de unde urma să fie trecut la Geneva.

Am aflat apoi, că încercările acestea n'au fost încununate de succes decât pentru foarte puţini ; poliţia elveţiană luase măsuri, după puţine zile libere şi nu mai permitea nici o trecere.

Puţini au fost aceia cari reuşiră să se salveze în singura ţară ospitalieră de atunci.

Cu toate intervenţiile unor personalităţi şi deputaţi din Elveţia care ceruseră guvernului să lase graniţele deschise şi să ajute pe acei destinaţi să cadă în braţele morţii, guvernul elveţian înţelesese să-şi închidă porţile ; grănicerii primiseră ordine în consecinţă şi nenumăraţi fură respinşi, fără nici o milă. O ! umanitate ! Câte inadvertenţe se săvârşesc în numele tău. Imi închipui, că Elveţia avea motivele ei bine justificate şi că poate îi era teamă de complicaţii politice. In astfel de condiţii, trecerea Munţilor Alpi se mai încerca de unii, în mod cu totul clandestin.

S'au întrebuinţat metodele cele mai ingenioase şi mai rafinate şi s'au cheltuit desigur şi mulţi bani. Am aflat şi eu dela amicul meu, o metodă bună, pe care mi-a şoptit-o cu câteva ore înainte de plecarea lui într'acolo. Ei descoperiră o legătură cu un preot al unei mici biserici de lângă Annemasse, o mică staţiune climaterică de lângă lacul Genevei. Preotul, un om de suflet, ascundea pe refugiaţi la el în biserică, ca în timpul nopţii transformându-i în călugări,

să-i conducă pe poteci ascunse de pe versanţii munţilor, până dincolo de frontieră.

Sufletul acela nobil a reuşit să salveze pe mulţi. El avea legături cu unii jandarmi elveţieni cu cari salvaţii se puteau aranja mai departe. In unele cazuri era nevoie de bani, dar ce mai contau banii în astfel de împrejurări ! Şi alţi preoţi catolici au fost la înălţimea momentului şi chiar unii din cei mai de seamă ; unii au îndrăznit să protesteze în gura mare în contra faptului că oamenii dela Vichy se pretau la acel joc neuman şi macabru. Intre alţii, Cardinalul dela Toulouse ţinu o cuvântare energică la postul de radio Toulouse ; el imploră pe francezi să ajute pe nenorociţi şi-i sfătui să le acorde ospitalitatea, ascunzându-i pe unde puteau. Au mai protestat şi Cardinalii din Marsilia şi Lyon. Cardinalul din Toulouse fu arestat şi eliberat numai după o intervenţie din partea Papei. Protestele acelea nu prea au avut răsunet, căci oficialitatea nu şi-a schimbat metodele ; în ziua de 5 Septembrie s'a repetat rafla nocturnă, ridicându-se unii din cei ce se salvase la 25 August. Astfel Evreii se regăsiră pe scara suferinţii, pe care de milenii urca neamul de „Ţapi ispăşitori".

Incepând cu mijlocul lunii Septembrie n'am mai întâlnit pe niciunul din refugiaţii din categoria vizată : toţi au dispărut din Marsilia, nu s'a mai putut afla nimic despre ce s'a întâmplat cu ei. Şi ei au constituit majoritatea !

Pe la sfârşitul lunii, Laval convocă la Vichy pe ziariştii străini şi francezi, făcându-le o declaraţie în numele guvernului şi dovedind, între altele, necesitatea de a se rezolva definitiv *chestia evreiască* prin desfiinţarea Evreilor balcanici şi orientali, cari ar fi invadat Franţa în ultimii ani.

Intre argumentele prezentate se găsea susţinerea că nenorocirea ţării s'ar datora invadatorilor, cari au reuşit să slăbească moralul autohtonilor, prin introducerea şi răspândirea cunoscutelor metode de corupţie şi incorectitudine şi prin propagarea ideilor comuniste.

Constatam trista realitate şi înregistram efectele. Toate acestea se petreceau sub semnul atotputernicului şi universalului stăpân al regiunilor invadate. De pe urma măcelului

şi pe ruinele civilizaţiei contemporane, se aşezase la urmă cucuveaua nazistă.

Câteva zile mai târziu, nenumărate bombe explosibile fuseseră puse la nu mai puţin de 12 temple şi sinagogi din diferite oraşe mari ca Vichy, Lyon, Toulouse, Toulon şi Marsilia ; crezându-se că fărâmarea cărămizilor ar putea conduce la dispariţia credinţei lor. Operaţiile acestea au fost făcute de Gestapo şi de oamenii lui Laval. Aveam atunci impresia că guvernul voia să sară dincolo de cal : criminalii francezi s'au asociat la actele mârşave ale hitleriştilor şi nu s'au mulţumit cu aflarea celor ce se petreceau în lagărele deportaţilor ; ei trebuiau să dovedească că pot fi la înălţimea metodelor himmleriene.

Nu era îndeajuns că visurile maniacilor diabolici nazişti se transformau zilnic în acţiuni barbare şi criminale, nu erau satisfăcuţi conducătorii de atunci că în Polonia se legau oamenii de mâini şi de picioare spre a fi aruncaţi de vii în cuptoare, nu se cutremura nimeni la auzul altor acte fioroase ale temnicerilor şi călăilor, cari lucrau necontenit la abatoarele mecanizate ; sateliţii lui Laval, dispreţuind orice consideraţiuni de ordin moral, creind şi ei un cult al călăilor şi-au dat toate silinţele să completeze cele necesare exterminărilor în massă.

În astfel de condiţiuni, la ce ne mai puteam aştepta noi, puţinii salvaţi din Marsilia ? Zilele de preocupări, de nesiguranţă, de aşteptare, se succedau fără întrerupere. Noi, cei nevizaţi încă direct, ne ocupam cu găsirea de ascunzişuri şi cu mutări dintr'un cartier într'altul şi cu deplasări spre „banlieuri". „Rafliştii" observară însă că numărul celor descoperiţi de ei scădea pe măsură ce timpul trecea şi găsiră o altă metodă ingenioasă. La sfârşitul lui Octombrie, se făcu cunoscut că toţi străinii sunt obligaţi să se prezinte la preschimbările cartelelor de alimentaţie la un birou special, şi nu ca până atunci la birourile generale. Se pretexta prin ziare că era necesară stabilirea exactă a numărului străinilor. Deci că nu era vorba decât de un recensământ.

Cei ce aveau menţiunea „Juif" pe cărţile de alimentaţie şi de identitate au înţeles gravitatea momentului şi în marea

lor majoritate au decis să renunțe la preschimbare. Unii s'au descurcat cumpărând dela speculanți cartele furate sau false; alții au fost nevoiți să renunțe la pâine și celelalte alimente, care erau dealtfel destul de reduse în cantitate. Nu e nevoie să reamintesc că ne-am ajutat între noi și că s'a dat atunci dovadă de multă generozitate, cei avuți înțelegând să facă mari sacrificii pentru a nu lăsa pe ceilalți să moară de foame. Mulțumită neprezentării mele la stampilarea menționată înainte, ai mei au reușit să se strecoare cu bine și prin acele momente grele. Am obținut preschimbarea, după ce am fost interogați și măsurați cu multă atenție de sus până jos. Suspinul de ușurare n'a durat multă vreme ! Mai trecu o săptămână și știrea debarcării Americanilor în Africa de Nord ne cutremură cu toate că speranțele victoriei aliaților crescură simțitor. Am bănuit zilele periculoase care urmau să vină pentru noi, cei neridicați încă de poliție. O adiere de optimism atenuat imediat prin recea constatare a realităților !

Începând din acele momente totul părea să aibă un aspect dublu ; fără să fi avut impresia că aș fi fost lipsit de rațiune, de logică și fără ca memoria să fi pierdut cel mai mic detaliu din cele ce se petreceau în jurul nostru, simțeam pericolul, ce se apropia pe măsură ce succesele din Algeria se înmulțeau. Pe de o parte era speranța unui viitor mai bun pentru mulți cari au reușit să se salveze, pe de altă parte era apropierea unei conjuncturi nefavorabile : înfometarea și micșorarea posibilităților de a ne ascunde. Așteptam ca trupele germane să sosească curând la Marsilia și ca Gestapoul să se apropie mai mult de noi.

www.stere.ro

CAPITOLUL III

SUB OCUPAȚIA GERMANĂ

Cea mai grandioasă raflă din Istoria Franței

NOAPTEA CEA MARE

(Noembrie 1942–Februarie 1943)

www.scrie.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL III

In dimineaţa zilei de 12 Noembrie 1942 am avut parte să văd trupele germane intrând pe rue de Rome, pentru a se îndrepta spre piaţa monumentală din faţa Prefecturii. Toată lumea privea îngândurată, unele femei bătrâne îşi făceau cruce şi altele scuipau pe trotoare.. A urmat o noapte cât se poate de sbuciumată. Până la încartiruirea lor, mulţi soldaţi au rămas pe străzi, pe bulevarde, făcând un sgomot asurzitor cu vehiculele, camioanele, automobilele şi motocicletele lor.

S'au suit pe trotuoare cu automobilele şi şi-au instalat bucătăriile de campanie prin pieţele publice.

Nici strada Mazagran, unde locuiam, n'a fost ocolită ; în tot timpul nopţii nemţii, proaspeţi sosiţi, au trăncănit în faţa portalului casei şi sgomotul pătrundea prin ferestrele noastre dela al doilea etaj.

Dimineaţa am putut constata că unii se instalaseră definitiv la câteva hoteluri din vecinătate; dela fereastra noastră îi puteam vedea cum intrau şi ieşeau din imobile şi din hoteluri.

După 2—3 zile ne-am obişnuit cu noua situaţie; totul intrase în normal. Dar liniştea aceea relativă nu prevestea nimic ?

Nu eram în drept să admitem că musafirii Marsiliei vor introduce şi pe acolo metodele lor cunoscute şi că vor proceda cam la fel ca la Paris ? Marsilia era doar al doilea oraş mare din Franţa; în plus un port, care se afla într'o zonă deştul de expusă unui eventual asalt aliat, — trebuia deci ca oraşul să fie supus unui regim militar excepţional. Nopţile deveniră chinuitoare: întunericul măria îngrijorarea noastră şi totul părea sinistru. Peste tot aveam impresia că se aflau agenţii secreţi ai poliţiei germane.

Cu apropierea iernii, la începutul lui Decembrie, evenimentele se precipitară :un atentat cu bombe contra unor soldați germani fu comis, probabil de un patriot francez. Atentatorii nu fură descoperiți, cu toate că se oferi un mare premiu și cu toate că s'a recurs la măsuri grave ; în afară de decretarea stării de asediu și de ridicarea mai multor ostateci; raflele fără de rezultat începură să se țină lanț. Deci din nou panica pusese stăpânire pe cei aflați în categoria noastră. Se acreditase credința că atentatul ar fi fost *înscenat de germani*, spre a justifica măsurile de represalii și spre a pregăti o stare de fapt necesară stării de asediu.

Mai era nevoe și de motive care să permită o pregătire a momentului când să înceapă goana după „țapii ispășitori".

E clar că era vorba de cunoscutul „țap ispășitor" al Germaniei hitleriste: eternii Evrei. Al doilea atentat nu întârzie și se produse la începutul lunei Ianuarie, ca un al treilea să fie comis pe la mijlocul aceleeași luni.

„Aller guten Dinge sind drei !" Această bine cunoscută lozincă a fost așteptată, ca comandamentul german să găsească prilejul dorit spre a-și arăta adevărata putere. Ultimul atentat a avut loc chiar în hall-ul hotelului Splendid de lângă gara St. Charles, în care erau găzduiți mulți ofițeri superiori și unele personalități germane.

Bomba și-a ales printre victime pe soția Consului general, care a fost înmormântată cu mare pompă, cortegiul mortuar fiind condus de multă armată și de toate personalitățile marcante franceze din Marsilia. Prefectul Departamentului, vorbind în numele guvernului, a înfierat atentatul și a îndemnat populația la cumințenie. Totul a fost zadarnic, căci nemții au ridicat ostateci pe care i-a împușcat. In afară de toate celelalte măsuri cunoscute s'a decis ca și poliția să procedeze de urgență la o vastă operație de purificare : de raflare ! Un moment crucial al vieții se apropia rapid. Un examen și mai periculos trebuia trecut. Și cât de periculos! Dacă istoria modernă a Evreilor a fost plină de nenorociri, dacă ea prezintă caracterul unei înspăimântătoare tragedii, atunci situația noastră, a acelora din Franța părea făcută dintr'o mizerie cronică și din suferințe fără sfârșit.

Soarta tuturor Evreilor devenise de fapt foarte tristă încă din 1933, viitorul era învăluit într'un nor de incertitudine și de nesiguranță. Ne aflam și noi într'o lume lipsită de sensuri, în mijlocul unei națiuni nemulțumite, ocupând un loc cât se poate de dezolat.

Ce era de făcut ? Trebuia timp ca să pregătim o fugă și mai ales un loc cât mai sigur pentru refugiu. Evenimentele se precipitară și în după amiaza zilei de 22 Ianuarie (Vineri) 1943, s'a putut afla, grație indiscreției unor polițiști binevoitori, că momentul tragic se apropiase: se vorbea că cei 7000 de agenți secreți celebri din Paris ar fi sosit la Marsilia, acei polițiști cari erau bine instruiți în metodele cele mai rafinate de raflare.

S'au adus și câteva mii de jandarmi dela gărzile mobile din Toulouse, Nisa și Toulon, astfel că ne puteam aștepta la cea mai grandioasă goană, la cea mai mare vânătoare de oameni din câte a cunoscut istoria lumii : aproximativ *25.000 de polițiști* se preparau pentru atacul general. In seara zilei, a urmat, acasă la mine, o consfătuire cu vreo 8 familii și s'a constatat că nu se putea găsi nici o soluție imediată și practică. Trebuia să lăsăm ca soarta să decidă de ce avea să se întâmple cu fiecare din noi.

Imi amintesc de o sărmană Doamnă S. în vârstă de 60 de ani, care se afla în Franța de peste 20 de ani și care locuia aproape de noi. Se temea îngrozitor. Cu toții am căutat să o încurajăm cu argumentele că fiind prea în vârstă și în plus, de cetățenie română, nimeni nu va avea interes să se atingă de ea. Când s'a despărțit de noi și ne-a urat la revedere pe a doua zi, am simțit din vocea ei tremurândă, că avea o presimțire tristă și că se resemnase, ne mai având nici o speranță de salvare.

Cu toate că inima ne era strânsă de compătimire, a trebuit să plănuesc ceeace aveam de făcut spre a salva pe ai mei. Mi-am propus să fiu calm, să fac pe indiferentul și să nu mă trădez; pregătisem doar totul, ce se putea pregăti: nu ne-am declarat și ne-am procurat, cu câteva zile înainte o traducere oficială falsă a unui act din care se constata că am fi fost Români *ortodocși*. Ce nu face omul, într'un impas atât

de grav și amenințător, pentru salvarea existenței lui și a familiei lui !

Cum știam că vom avea de trecut cel mai greu examen al vieții noastre, m'am decis să întrebuințez falsul document, să aranjez interiorul celor două camere în care locuiam, astfel ca aparențele să confirme origina etnică, de care ne prevalam.

Lângă patul fiicei mele de 19 ani, aranjasem un frumos pom de Crăciun, iar pe perete am atârnat o copie de pe un tablou al lui Rafael, reprezentând pe Madona. Știind că „atacul" urma să se dea din moment în moment, ne-am decis pe la ora 11 seara să ne culcăm, spre a fi mai odihniți. Am lăsat restul la voia întâmplării. „Noaptea cea Mare" își anunța apropierea. La ora 1 și jumătate, furtuna s'a deslănțuit : inevitabilul episod al vieții se produse. Și câte episoade în acest mic episod ! După ce s'a bătut tare în ușă și după ce s'a anunțat cu cuvintele : „Ouvrez ! la police !"... am deschis, făcând loc, la patru agenți polițienești ca să intre. Alți trei jandarmi cu armele la picioare au barat intrarea. De afară se auzeau sgomote continui, bufuitul motoarelor și o circulație de motociclete care se învârteau în toate direcțiile străzilor. Ancheta începu imediat ; ea a fost condusă de un agent parizian, secundat de un localnic. Ceilalți doi ascultau, priveau, ne măsurau de sus până jos, și scormoneau prin sertare, mobilier și geamantane. Am avut impresia că unul din ei era neamț deghizat în uniforma gărzii mobile cu bascul pe cap.

Prezentarăm actele și pe acelea ale originei etnice. Anchetatorii păreau nemulțumiți ; căutau să găsească un nod în papură, vreo chichiță de care să se lege. Șeful bandei, fără a lua ochii de pe noi și fără a înceta să ne privească drept în față, reuși să descopere ceva : o mică nepotrivire între indicațiile din diferitele acte. Numele meu fusese scris cu o mică deosebire de o literă în actul tradus ; orașul meu natal Galați se găsea sub formă de Galatz într'unul din actele de identitate. A trebuit să lupt din răsputeri să le explic că în trecut se scria cu „Tz" în hărțile de geografie, căci ele se tipăreau pe la Viena și că de acolo a rămas această ortografie. De asemenea am insistat asupra faptului că la numele meu s'a făcut o

eroare când s'a scris actul la maşină. Am demonstrat că toate acestea nu prezentau nici o importanţă faţă de celelalte indicaţii şi semnalmente, din care reeşea, în mod logic, că nu era vorba decât de aceleaşi persoane care figurau atât în actele de identitate, cât şi în actul tradus. Neconvinşi, au continuat cu altfel de interogatorii : a trebuit să le dovedim că dispuneam de mijloace de existenţă şi să dăm explicaţii asupra cauzei care ne-a adus în Franţa. Am trecut prin momente de mare emoţie, ştiam că soarta noastră depindea de un fir de păr. Instinctul ne-a ajutat şi ne-a dat indicaţiile necesare ca să ne păstrăm sângele rece şi o adevărată flegmă englezească. Nimic din trăsăturile feţelor noastre nu ne-a trădat ! Nocturnii vizitatori nu prea aveau chef de plecare şi cu toate că trecuse un sfert de oră dela începerea anchetei, ei nu deciseră nimic. Eu ştiam că o astfel de cercetare dura cam 2-3 minute şi mă tot gândeam cam ce ar mai trebui să fac ca să-i conving în mod definitiv că suntem, ceeace în realitate nu eram. Şovăiam şi nu puteam decide dacă să prezint scrisorile oficiale care să dovedească cele ce întreprinsesem pentru ţara lor. Dar pe de altă parte, mă temeam de prezenţa germanului, care atâta ar fi aşteptat ca să găsească un motiv de deportare. Se apropiase momentul cel mai critic. Nici o schimbare nu se produsese. Ambele taberi erau în aşteptare. Incordarea ajunsese la paroxism. Poliţia cugeta, aştepta şi noi deasemenea. Aşteptau poate, ca prin intimidare, să ne facă să ne trădăm ? Cu toate că totul părea a-şi schimba formele în jurul meu, m'am ţinut tare, am stat drept în faţa lor, n'am mai vorbit nimic şi am aşteptat. In momentul când aveam impresia că ţineam un lanţ prea fragil în mână, gata să se rupă la fiecare verigă, agentul gărzii mobile întrerupse tăcerea şi spuse colegilor săi : „E doar un act oficial !"

Mai trecură 2 minute, ca al patrulea agent să marcheze un semn convenţional pe umărul poliţistului marseilez. Neamţul se uitase desigur la pomul de Crăciun, la Madona, şi pare-se că el a fost acela care se convinsese în mod definitiv. Dealtfel, el era acela care trebuia să decidă, ceilalţi fiind obligaţi să ancheteze cât mai sever. Nu voiu uita niciodată ce urmă ; ca prin farmec toţi patru, luară poziţie de drepţi, şeful duse mâna la

cozoroc şi salutând respectuos, ne ură o noapte bună, ca apoi să plece cu toată banda. Trebuiau să ancheteze celelalte apartamente din imobilul nostru şi, până la ziuă, aveau să mai semene panică şi jale în multe alte familii. Când am închis uşa, răsuflând cu greu, mi-am dat seama că am câştigat o mare victorie. Cartea cea mai mare a destinului nostru a fost jucată ! O nouă verigă din împletirea lanţului nostru, făcut din atâtea părţi de noroc şi de nenoroc ! Da ! Am avut mult noroc în acele momente decisive, în nesfârşita stare de nenoroc ce ţesea păienjeniş atât de trainic în jurul nostru.

Nu trecură nici 5 minute dela plecarea vizitatorilor nocturni, se mai auzeau încă sgomotele maşinilor din stradă, se distingeau ciocăniturile sacadate ale altor intrări ale imobilelor vecine, era evident, că mai multe echipe operau prin apropierea noastră, când o schimbare bruscă se produse în sufletele noastre : izbucnirăm toţi trei într'un plâns, fără sfârşit şi nu ne mai puteam regăsi adevăratul echilibru al cugetului. Numai cine a trecut prin astfel de mari pericole, poate să înţeleagă suferinţele de atunci. Nu cred să existe un adevărat talent care să poată reda o astfel de stare nervoasă în succesiunea fidelă a trecutului sbucium încercat. Deabia după trecerea unei jumătăţi de oră, ne-am putut da seama prin ce pericol trecuserăm.

Urmă apoi o destindere nervoasă, ca ne cuprinse subit şi am trecut printr'o fază de tremurare, ca şi cum am fi fost bolnavi de friguri. Ne-am întins pe paturi, dar nu am mai putut adormi. Cu auzul încordat, cu dorinţa de a afla ce se petrecea prin apropiere, cu frica ca nu cumva hingherii himmlerieni să se răsgândească spre a se reîntoarce, am aşteptat ca noaptea să aibă un sfârşit. Au trecut ore de chinuri sufleteşti, în timp ce auzeam necontenit motoarele şi eşapamentele. Nu făceam decât să marcăm sferturile de oră anunţate de ceasornicul cel mare al Liceului „Thiery". Fiecare lovitură de clopot aducea câte o mică uşurare... Număram minutele şi aşteptam să se facă lumină, în timp ce fantezia broda în vid toate cele vrute şi nevrute.

Ce voia dela noi această casă a străinătăţii, ce voia Franţa atât de schimbată şi atât de ingrată ? Ce vină au avut miile

de nenorociți cari n'au reușit să se salveze în noaptea aceea de pomină? Ce greșală au făcut ei, atunci când au fost nevoiți să-și caute salvarea în țara libertăților ? Dece i-a primit, ca acum să-i livreze direct în brațele morții ? Ce a însemnat acea furtună violentă deslănțuită dintr'un cer senin, ce a fost acel uragan semănător de ruină și de desolare, și care n'a lăsat în urma lui decât ființe cu capetele plecate, cu umerii curbați și îmbătrâniți prea de timpuriu ? Obosiți de cele petrecute, adormirăm spre dimineață, ca să fim treziți de puținii prieteni, veniți din cartiere mai îndepărtate spre a culege informații. Unii din aceștia avuseră norocul ca rafla să nu poată răzbi în prima noapte până la marginile orașului. Buimăcit și deabia putând privi în jurul meu, am încercat să-mi reamintesc cele petrecute în recentele ore de groază, ca apoi să le comunic diferite detalii care le-ar fi putut fi de folos. Din discuțiile urmate, am înțeles că s'ar fi anchetat aproape 400.000 de persoane și că s'ar fi ridicat 25.000 de *indesirabili*.

Până la prânz, d-na S. n'a mai dat nici un semn de viață. Trebuia să trimitem pe cineva să se informeze, dar nimeni nu îndrăznea încă. Trebuia să treacă câteva ore ca pericolul să devie mai mic. Consfătuirea ce a urmat a avut de scop ca să se găsească un plan de viitor, unde trebuia să ne mai ascundem, unde să plecăm și cu ce mijloace ? Călătoriile pentru străini erau dificile, era nevoe de obținerea permisului denumit „sauf conduit" ce se libera numai de poliție. Nici consultațiile acelea n'au putut să ne facă să descoperim o soluție bună. Ne-am despărțit la fel ca și cu o seară înainte : trebuia să treacă câteva zile spre a ne sfătui din nou.

Tot hazardul urma să decidă de viitorul nostru. Am aflat apoi, că poliția cu ajutorul unei părți din trupele germane ar fi procedat la înconjurarea renumitului cartier din „vechiul port". Se decisese să se evacueze cartierul, cam 50.000 de oameni, spre a arunca toate casele în aer și a purifica centrul orașului.

Cartierul istoric, cartierul atât de pitoresc cu străzile lui late de 2 m., cu nenumăratele case medievale, pline de amintiri, fu condamnat la distrugere.

Pretextându-se necesitatea exterminării cuiburilor de

banditi și de comuniști, s'a procedat la cea mai neomenoasă asvârlire pe drumuri a oamenilor săraci.

După anchetări pripite, făcute în toate apartamentele, după ridicarea celor suspecți, ceilalți fură siliți să-și scoată parte din mobile și să plece imediat, spre a-și căuta adăposturi în alte părți ale orașului.

Evacuarea completă a durat numai 3 zile : multe nenorociri s'au întâmplat, căci mitraliera n'a fost uitată.

Din cauza lipsei de mijloace de transport, pe străzile Marsiliei s'au văzut nenumărate căruțe, roabe, etc., care duceau resturile gospodăriilor sărace în toate direcțiile posibile.

Toți aceia cari nu reușiseră să-și găsească o nouă locuință, fură duși la gară, spre a fi expediați în trenuri de mărfuri, în lagărele improvizate, cu barăci de lemn, la Frejus.

Aceasta în luna Ianuarie 1943 !

Concomitent cu operația de evacuare, nenumărate cordoane de jandarmi barau străzile și bulevardele, trecătorii toți erau controlați.

Marsilia a cunoscut în zilele acelea memorabile, cea mai mare raflă din câte s'au organizat ; a fost o raflă record și s'au ridicat zeci de mii de oameni, din care cei mai mulți nevinovați.

Cei din aceiași categorie cu mine, care reușiseră să se salveze, se ascundeau în timpul acela prin cartiere ce fuseseră controlate ; se spera, că poliția n'ar avea timp să revină, fiind nevoită să cerceteze alte cartiere. Ideea a fost fericită, căci cu o singură excepție, controlul a continuat numai în părți nevizitate încă. Să nu uit a menționa că mulți, — cu toate că era iarnă, — au preferat să fugă în pădurile din apropierea orașului.

Cei cari au găsit mijloacele necesare s'au grăbit să părăsească orașul definitiv. Bătrâna d-nă S. a fost din nefericire ridicată încă din prima noapte. Presimțirea ei se transformase într'o crudă realitate.

Apoi urmă o perioadă neliniștită. Nu se auzeau decât exploziile continue din vechiul port ; nemții se grăbeau să distrugă totul acolo, spre a instala cât mai repede tunurile destinate să apere coasta contra vreunei invazii americane.

Se menţinu starea de asediu, ca apoi să urmeze o scurtă perioadă de linişte generală. In timpul acela, puţinii prieteni cari mai rămăseseră, se ocupau cu pregătirea plecării. Cei mai mulţi au plecat până la sfârşitul lunii Februarie. Am devenit din ce în ce mai izolaţi. Cu hârtiile în „regulă", nu aşteptam decât o ocazie favorabilă pentru a pleca pe coasta de Azur, de unde sosiau ştiri ceva mai bune.

Un bun prieten adresă o scrisoare Legaţiei Române dela Vichy, întrebând dacă nu puteam conta pe protecţia ţării noastre. Cu toate că eram în perfectă regulă, cu actele româneşti, cu toate că paşaportul obţinuse viza anuală, — aceasta cu aprobarea Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti,— primii răspunsul că, cu regret, Legaţia nu poate să se amestece *în treburile interne* ale Franţei ! Dar atunci de ce s'au încasat taxele de viză, taxele de înmatriculare, şi dece s'a cerut regulat să îndeplinim toate formalităţile ca şi ceilalţi cetăţeni Români de origină ariană ? Cine va răspunde pentru refuzul de protecţie al D-lui Ministru Hiott ? Tocmai atunci când era absolută nevoe de intervenţia ţării şi când după legile internaţionale, protecţia nu se putea refuza. Intr'o astfel de situaţie, nu ne rămăsese decât să aşteptăm primăvara ca să putem încerca o fugă, eventual în Spania sau în Elveţia, unde n'ar mai fi fost nevoe de protecţia nimănui.

Se vorbea iarăşi de o posibilitate de trecere în Elveţia, se aflase că la sfârşitul lui Ianuarie, guvernul de acolo, afectat de cele ce se petrecuse la Marsilia, ar fi tolerat trecerile şi ar fi lăsat iarăşi frontiera deschisă pentru o săptămână.

Am aflat că mulţi din acei evrei nemţi, etc., care se ascunseseră în luna Septembrie prin Haute Savoie, ar fi reuşit să se salveze în timpul dela 23—30 Ianuarie.

După terminarea marei rafle dela Marsilia, miile de poliţişti fură plimbaţi prin celelalte oraşe din „zona liberă".

Au continuat operaţiile de deportare prin Lyon, Toulouse, Montpellier, Toulon, Grenoble, etc. La Marsilia s'a mai recurs la o nouă metodă : Prefectul Bonnafous fu promovat ministru al aprovizionării pentru a se aduce în locul său pe faimosul Lemoine, fostul prefect de Limoges, şi cel mai renumit sbir al Franţei, cum era firesţe şi un devotat colaboraţionist.

Erau siguri că omul acela va reuşi să readucă Marsilia într'o liniştе mormântală şi să găsească noui metode de teroare şi de deportare. In adevăr, 3 zile după instalarea sa în scaunul dictatorial, adică prefectorial, apărură câteva anunţuri suspecte în ziare. Toată lumea era obligată să se prezinte la birourile improvizate ale municipiului, spre a se declara şi completa anumite formulare noui.

Pretextul : necesitatea unui recensământ serios, spre a se putea face faţă greutăţilor crescânde ale alimentării şi ale aprovizionării. S'au dat asigurări că poliţia nu va avea niciun amestec, totul urmând a decurge în cea mai perfectă liniştе. Populaţia urma să se prezinte succesiv, la cele 8 centre de recensământ, din care două erau rezervate străinilor: ordinea de prezentare a fost fixată după numerile de ordine ale cărţilor de alimentaţie.

In adevăr, în primele zile, operaţia a decurs foarte normal; nimeni nu a fost supărat; în oraş, s'a răspândit svonul că se respectau promisiunile date. La sfârşitul săptămânii era fixată ziua pentru cei întârziaţi, pentru acei care au fost împiedicaţi să se prezinte la timp.

Ştiind că, în caz de neprezentare riscam să nu mai putem obţine vizele de prelungire şi nici preschimbările lunare pentru cărţile de alimentaţie, ne-am hotărît să ne supunem.

Ziua de 3 Martie 1943 sosise şi ne-am prezentat la biroul respectiv.

După ce am completat formularele noastre şi le-am prezentat funcţionarului, am fost invitaţi de un domn, care tot timpul se plimba dela un birou la altul, ca să-l urmăm.

El ne-a cerut hârtiile de identitate şi cu toate că am declarat că ne-am îndeplinit obligaţiunile, a copiat adresele noastre.

Când ne-a restituit hârtiile, tânărul funcţionar, care ne luase formularele, profită de un moment favorabil ca să ne sufle la ureche, că domnul acela nu era altul decât un agent secret al siguranţei.

Autorităţile poliţieneşti pregătiseră deci o cursă. Ziua ultimă a fost aleasă de ei, ca să ne aducă alte momente de mare îngrijorare şi de nesiguranţă.

Din fericire, s'a procedat mai discret, ca lumea din oraş să nu aibă timpul să afle cele puse la cale: astfel am fost lăsaţi să plecăm acasă, dar am fost notaţi !

Am avut convingerea că vom fi curând vizitaţi şi supuşi la o nouă anchetă.

Nu mai trebuia să riscăm o nouă întâlnire cu oamenii aceia. Nu mai era timp de pierdut.

Am cerut imediat sfatul subşefului siguranţei, om de omenie care ne proteja.

El ne-a promis protecţia lui pe tot timpul cât va mai fi el la acel serviciu, dar ne-a sfătuit să plecăm imediat din Marsilia, deoarece avea informaţii că măsurile contra străinilor urma a se agrava curând.

Dealtfel, eram aproape ultimii rămaşi pe acolo, cei mai mulţi din cunoscuţii noştri, nevoind să rişte recensământul, plecaseră aşa cum au putut să o facă, în grabă.

Mai ştiam, că „Comisariatul chestiunilor evreeşti", făcea cercetări şi anchete şi că se ocupa cu deslegarea enigmei unor suspecţi cari se dădeau arieni, de fapt nefăcând alta decât să se camufleze.

N'am uitat nici întâmplarea din ultima săptămână, când poliţia se prezentase la societatea de ajutorare „Hicem" spre a ridica toată lumea pe care o găsise prin birouri şi coridoare şi chiar pe preşedintele asociaţiei.

Nu trecură nici 3 ore dela ieşirea din biroul de recensământ şi hotărîrea noastră fusese luată : plecarea urgentă la Nisa.

Ne făcurăm repede bagajele, la ora 3 după amiază ne strecurarăm cu ajutorul unei maşini, în alt cartier, la locuinţa unor prieteni ai fetei mele, familia Simoni, căreia îi purtăm recunoştinţă.

Această familie ne-a ţinut la ea, şi ne-a oferit adăpost pentru noapte. Cum ştiam că la Nisa, Italienii se purtau mai omeneşte, am decis ca plecarea să aibă loc în dimineaţa zilei de 5 Martie.

Trebuia riscat voiajul de 4 ore, dar mai trebuia şi un „sauf conduit".

Din fericire eram în relaţii bune cu Secretarul Directorului Serviciului pentru Străini al Poliţiei din Marsilia.

In adevăr, el ne-a servit repede şi ne-a eliberat pe loc hârtiile, neuitând să facă menţiunea „ortodox" pe biletul de liberă călătorie...

Motivul plecării a fost bine ales : urgenta necesitate de căutarea sănătăţii, soţia mea posedând diferite certificate medicale. Mai petrecurăm o zi la Marsilia, mai trecurăm pe la locuinţa noastră spre a mai lua bagaje şi la ora precisă ne duserăm la gară. Am riscat o ultimă şansă de salvare. O nouă etapă din viaţa exilului nostru urma să înceapă.

WWW.SIC

CAPITOLUL IV

LA NISA

(5 Martie – 25 Septembrie 1943)

www.sere.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL IV

Am riscat această călătorie şi am făcut bine. După ce am reuşit să trecem prin barajul poliţiştilor dela intrarea din gara Marsiliei, după ce hârtiile noastre au fost găsite bune, a urmat fericita călătorie fără nici un control. Ne-am comportat în tren, astfel ca să nu ne trădăm, am vorbit cu unii, am mai râs, şi am făcut pe indiferenţii.

Vedeţi dar cum tristeţea din sufletele noastre a reuşit să ne facă să rândem câteodată. Un fenomen psihologic similar cu acela al comicului, care ne aduce adesea în situaţie că forţează sufletul la plâns.

Noroc că ne mai lăsam dominaţi de minunăţiile spectacolelor naturale, ale căror frumuseţi ne tăiau respiraţia. Aveam în momentele acelea ocazia să simt că lumea şi natura mai oferă şi altceva decât asasinii eroi.

Imi dădeam seama, că din nefericire, în timp de război, suferinţa nu mai alege, nedreptatea răzbate cu prea mare uşurinţă, şi că răutatea întunecă complect raţiunea omenească.

Inaintam în necunoscut cu o frică de moarte şi cu una de viaţă.

Ce fel de umanitarism postbelic ne va putea oare scoate din grozăviile de până acum ? Imi luam rămas bun dela locurile iubite, sperând totuşi să le mai revăd. Sosind la Nisa, spre mirarea noastră, nu ni s'au cerut hârtiile de identitate. Am fost conduşi de un hamal la un hotel şi aveam impresia, că am scăpat dintr'un infern pentru a pătrunde în rai, uniforma germană nu o văzusem încă. Astfel am putut să exclam soţiei mele : „Vezi că am reuşit să fim viteji fără voie, forţaţi de împrejurări !"

Instinctiv gândurile mele se reîntoarseră la epocile tre-

cute, când viaţa noastră a fost liberă de grijile zilelor de mâine. Aveam impresia că viaţa ar fi o aventură care merită a mai fi trăită, chiar cu nenumăratele riscuri inerente. Sub narcotismul frumuseţilor de acolo, am decis iarăşi ca să nu mă descurajez. De la hotel am plecat spre a găsi vreun cunoscut dar în prima zi n'am făcut nimic. A doua zi a fost mai norocoasă. Primele informaţii culese ne-au dat curaj, căci am aflat că am putea conta pe protecţia Italienilor. Cei ce se declarau la dânşii erau la adăpost de prigoana poliţiei franceze, însă cu obligaţia de a pleca prin comunele apropiate, unde se stabileau domiciliile controlate. „Domiciliul forţat, dar viaţa asigurată!"

Pentru formalităţi exista Comitetul din Bulevardul Debouchage. Despre existenţa acestei portiţe de salvare a Evreilor străini s'a aflat în toate colţurile Franţei, zilnic soseau zeci de nenorociţi, cari căutau salvarea existenţei la Nisa, la Comandamentul militar italian. Cei mai mulţi veneau de pe la Limoges, Lyon, Marsilia, şi chiar dela Paris. Ei au întrebuinţat metodele cele mai rafinate şi din cele mai ingenioase, pe lângă cărţile de identitate false şi altfel de deghizări, ca să reuşească să ajungă până în dreptul pragului salvator de pe Debouchage. Odată intrat acolo, viaţa era în afară de pericol; în faţa clădirii se plimbau sentinele italiene, cerberii cari nu permiteau poliţiştilor francezi să pună mâna pe vreun Evreu. Cei cari reuşiseră să scape cu libertatea până atunci, şi cei cari nu fuseseră ridicaţi chiar de pe străzile Nisei, puteau completa cererea salvatoare spre a fi trimişi după alte 10—15 zile, în domiciliile ferite.

Când se întâmpla ca vreunul să intre în mâna hingherilor şi dacă se afla la timp, conducătorii serviciului de ajutorare nu aveau decât să telefoneze la Comandatura italiană, care imediat transmitea ordinul de eliberare Prefecturii Poliţiei. Ordinul acela nu putea fi discutat, cu toate că era contrariu ordinului şi dispoziţiunilor guvernului din Vichy.

Nici până astăzi nu s'a putut afla, care să fi fost motivele acestor măsuri italieneşti, în absolută contrazicere cu acelea ale aliaţilor lor germani; cert este, că Italienilor se datorează salvarea vieţii a multor mii de Evrei.

Intâmplarea interesantă cu sosirea celor 7000 de agenţi dela Paris trebue să fie menţionată.

După terminarea raflelor din luna Ianuarie dela Marsilia, Lyon, Toulouse şi Toulon, călăii lui Laval primiseră ordinul să-şi extindă brutalele operaţii şi pe Coasta de Azur. La sosirea trenului cu agenţii în gara Nisa, soldaţii italieni interziseră coborîrea din vagoane şi cerură instrucţiuni dela Statul major. Generalul Trabucchi, Comandantul trupelor de ocupaţie din Sudul Franţei, revoltat peste măsură, dădu ordinul ca trenul să fie îndepărtat. Urmă o convorbire telefonică cu Prefectul, Generalul punându-i întrebarea netă : „Cine comandă la Nisa, D-ta sau eu?" Intre timp, se ceru avizul telefonic dela Vichy şi Laval fu nevoit să se resemneze. Astfel banda colaboraţioniştilor din tren fu nevoită să se întoarcă cu coada între picioare şi să plece aiurea, în alte părţi mai nenorocite ale Franţei, pentru a-şi aplica neomeneştile metode himmleriene.

Au plecat desigur şi mai întărâtaţi şi s'au dus aiurea ca să lege pe alţii în lanţuri de ocnaşi. S'au dus să contribue ca închisorile cu porţile larg deschise să primească cât mai mulţi nearieni destinaţi a trăi în adâncurile negre şi umede. Aceasta era una din feţele situaţiei dela începutul primăverei lui 1943.

Noi trebuia să rezolvăm repede problema obţinerii dreptului de şedere, căci ştirile care soseau din alte părţi ne îngrozeau : în fiecare oră ni se istorisea despre alte isprăvi huliganice comise de cei dela Gestapo. Mai înfiorătoare erau acele ce se povesteau despre localităţile din Polonia, unde nemţii instalaseră adevărate fabrici de omorît oameni. Fiecare din noi cunoştea o altă povestire, fiecare aflase despre unii din prieteni sau neamuri, cari au fost târîţi din lagăr în lagăr, până au fost masacraţi.

Profanatorii de morminte continuau să împuşte pe la spate, brutele poliţieneşti mai împrăştiau creerii victimelor pe haine şi pe pavajele străzilor, mulţi mai erau purtaţi în lanţuri, schingiuiţi, asvârliţi prin şanţurile şoselelor, ca restul să fie deportat mai departe.

Se aflase cum lângă Lublin, se ardeau mii şi mii de vic-

time, în total chiar sute de mii, astfel ca cenuşa lor să fie transformată într'o pudră specială, bună de îngrăşat câmpiile.

Ce aspect sinistru trebuia să aibă grămezile enorme de oase omeneşti adunate dela cei spânzuraţi, înmormântaţi şi apoi desgropaţi spre a nu se lăsa urme !

Oasele acestea trebuiau să fie arse, împreună cu oamenii aruncaţi de vii în cuptoarele sistematice, inventate de spiritul ştiinţific al savanţilor germani. Când atâţia nenorociţi erau înghiţiţi de gropile naziste, când în Franţa se ajunsese la o astfel de stare de decădere morală, încât a nu fi cel puţin atât de antisemit, *ca să nu fii bănuit că nu eşti antisemit,* însemna o adevărată crimă, trebuia să mă gândesc să găsesc o soluţie mai practică pentru a pune familia mea la adăpost de pericolele prea mari.

Interesele generale dictau ca să nu renunţ încă la posibilitatea formulării unor pretenţii viitoare faţă de autorităţile franceze, cari mă reţinuseră acolo, aducându-mă astfel în situaţii cari îmi periclitau existenţa. Am socotit că nu era momentul de a tăia definitiv legăturile cu Franţa; trebuia să mai încerc să obţin un drept de şedere dela poliţia din Nisa, astfel ca să mai am o posibilitate de reîntoarcere la Paris.

Cu toată protecţia celui mai mare cotidian de acolo, cu tot concursul dat de şeful siguranţei, până la urmă, permisul fu refuzat: Şi aceasta pe motiv că judeţul era suprapopulat şi cel mai sărac în alimente din toată Franţa. Am fost sfătuit să plec oriunde în ţară, susţinându-se că aveam acest drept. Metoda aceasta era răspunsul ce-l dădeau faptului că se primise atunci un dar de 60 de vagoane de alimente pentru copiii francezi, aceasta din partea Crucei Roşii din Bucureşti. E uşor de imaginat, cât de revoltat am fost când am descoperit, la 22 Mai 1944, în ziarul „Ordinea" următoarele :

„In desfăşurarea de forţe creatoare ce se apropie, Franţa e tot atât de necesară lumii ca soarele, ca aerul şi ca lumina! Franţa simte apropiindu-se ceasul când omenirea va avea iarăşi nevoe de conştiinţa luminoasă a Franţei, de binefacerile culturii şi de tot ceeace Franţa reprezintă ca valoare pozitivă, ca forţă morală şi ca prestigiu spiritual, etc. etc.".

In momentele acelea alţii care mituiau, obţineau dreptul de şedere pe Coasta de Azur.

Regret că experienţa aceasta făcută de mine, îmi interzice să subscriu neadevăruri ca acelea citite în „Ordinea".

In altă lucrare voi avea ocazia să fac cunoscut adevăratul fel de a fi al francezului de astăzi şi să dovedesc că noblețea lui de suflet poate fi trecută în domeniul istoriei.

Au fost, desigur, şi câteva persoane excepţionale pe acolo, dar faţă de mentalitatea marei majorităţi, totul din trecut se pierde. O ţară, care se poate lăuda cu directori de instituţii ştiinţifice, care n'au încercat să ascundă invenţiile oferite pentru binele ţării lor şi care n'au înţeles să ia măsurile cuvenite pentru a pune la adăpost de pericole persoanele care s'au sacrificat pentru ei, o astfel de ţară s'a pătat într'atâta, în cât ar fi nevoe să plouă torenţial luni de zile, ca să putem spera că s'ar putea spăla pete atât de negre şi atât de mari.

Revenind la peripeţiile noastre, am fost nevoit să recurg la cealaltă cale de salvare : la protecţia Comandamentului italian.

Circulau svonuri că localităţile din Departamentul nostru, Alpes Maritimes, ca Vence, S. Martin, Vesubie, erau prea populate, şi că s'a decis alte localităţi pentru domiciliile forţate ca : Megève şi St. Gervais les Bains din Haute-Savoie.

Starea noastră nu era pregătită pentru o călătorie în munţi, în regiunile pitoreşti ale Franţei.

M'am prezentat la Comitetul menţionat şi am făcut demersurile pentru Italieni, dar am învârtit-o astfel, ca să obţin o păsuire de o lună până la plecarea spre Saint Gervais.

La biroul din B-dul Debouchage, am vorbit cu mulţi din sutele de persoane care recurgeau la aceiaşi metodă de salvare. Cei mai mulţi aveau de povestit nenorociri recente întâmplate în familiile lor; nu era aproape niciunul care să nu fi pierdut cel puţin un membru al familiei sale. Din zisele lor, am aflat şi despre multe alte cazuri de atrocităţi huliganice, despre multe metode noi de asasinate, datorate furiei instinctelor deslănţuite de jandarmi, de sbirii poliţieneşti şi de slugile Gestapoului.

Zilnic plecau camioane militare italieneşti cu ultimii oa-

meni destinaţi pentru Megève. Ceilalţi, până la plecare, au fost întreţinuţi de Comitet, punându-li-se la dispoziţie camere frumoase la hoteluri bune, şi dându-li-se bonuri gratuite pentru restaurantele angajate special. Mai mult încă, li s'au procurat cartele de alimentaţie, pe care cei mai mulţi nu le mai aveau. In tot timpul acela, raflele nu mai luau sfârşit; zilnic se făceau controluri pe străzi, prin hoteluri şi prin cafenele.

Ai mei şi cu mine am reuşit să obţinem regulat prelungiri de câte 2—3 săptămâni, şi am rămas astfel toată vara la Nisa.

Când s'a proclamat starea de asediu din cauza unor atentate cu bombe, am fost nevoiţi să ne petrecem zilele călduroase acasă, şi să privim de pe balcon, la împrejurimile casei şi ale Nisei.

Seara, pe străzi, era puţină lume, dar mulţi poliţişti. De câte ori n'am avut impresia că oraşul avea mai mulţi poliţişti decât oameni civili. Nu făceai un pas pe stradă să nu te loveşti de uniformele lor, nu puteai trece pe la un colţ, ca să nu te împiedici de un grup de biciclişti sau de motociclişti dela garda mobilă.

Şi d. Darquier de Pellepoix nu uita să-şi continue la „Radio-Naţional", propaganda de ură contra Evreilor.

Işi dădea silinţa acest Comisar al guvernului, să ne facă să nu uităm, că Franţa nu mai era aceia pe care o ştiam înainte de acest război.

Când era iarăşi permis, ca să ieşim seara, ne mai duceam pe la „Promenada Englejilor" unde lumea se răcorea până se întuneca bine. Adesea ne vizitau poliţiştii şi pe acolo, pentru a lua pe acei cari îşi neglijaseră prelungirile hârtiilor sau chiar şi pe unii închipuiţi, care îndrăzneau să se hazardeze bazaţi pe anumite servicii făcute ţării.

Astfel ne trăiam zilele, în timp ce viaţa generală turbure şi necăjită, a popoarelor încleştate în crâncenul război, continua mersul ei. Schimbări pline de speranţe se produceau pe fronturi şi tot mai puternică şi mai neschimbată îmi devenea convingerea că ziua salvării se apropia.

Războiul, cu toate consecinţele lui, a făcut să descopăr

în mine o energie nebănuită, care îmi dădea puterea să o duc până la sfârşit. Găseam, în acele zile, momente de recreare, momente de acumulare de forţe noui, atât de necesare pentru dificultăţile ce urmau să mai vină.

Privind adesea spre mare, gândul se pierdea până la celalt ţărm, până în nordul Africei, unde se aflau aşteptaţii salvatori.

Ce majestuos ! ce linişte, ce mândră măreţie, ce majestate naturală era marea !

De acasă, priveam dela balconul etajului III spre dealurile din nordul oraşului.

De câte ori n'am admirat crepusculul care se apropia şi am observat cum soarele arginta vârfurile dealurilor, ca apoi totul să fie îmbrăţişat de incendiile acelui unic crepuscul mediteranian !

Şi când soarele îşi săpa groapa în dosul mării, gândurile se îndreptau la toţi nenorociţii căzuţi în ghiarele nemţilor.

Mă gândeam la soarta lor, plănuind să pot istorisi mai târziu şi altora.

Mi-am propus să nu las uitării faptele acelea şi să contribui, în limita puterilor mele, la scoaterea la iveală a multor bestialităţi.

O ! voi nenorociţilor! milioane de nenorociţi, care aţi plătit cu viaţa voastră necesitatea călăilor de a se menţine la putere... Eu nu v'am uitat; voi face tot posibilul ca lumea să afle, cum de a reuşit Himmler să omoare 4 milioane de Evrei; aceasta în mai puţin de 3 ani!...

Chiar Mussolini se înspăimântase atunci de teroarea Gestapoului, refuzând să le mai dea ajutor; aceasta e singura explicaţie logică a faptului că nu se colabora la Nisa pentru predarea celor refugiaţi.

Urmă un eveniment de o covârşitoare importanţă : veni prăbuşirea fascismului, după debarcarea Americanilor în Sicilia. Multe spirite se liniştiră mai mult prin sudul Franţei, se aştepta eliberarea definitivă.

La sfârşitul lunei August, Italienii se retraseră din Savois de Sus, cedând regiunea nemţilor, şi neuitând pe Evreii de acolo. Aceştia au fost readuşi în camioane militare la Nisa.

Comitetul de ajutorare din bulevardul Debouchage avu mult de lucru şi se pregătea ca să obţină domicilii forţate la Monte Carlo şi Monaco.

S'a reuşit să readucă 4—5.000 persoane dela Megève şi dela St. Gervais, când se află, la 8 Septembrie 1943, că Italienii capitulaseră. După câteva ore de entuziasm şi de bucurie, gândurile noastre începură a fi preocupate de celelalte zile negre care trebuiau să vină.

Mi-am dat imediat seama că un alt moment crucial al vieţii se apropiase, ne aştepta iarăşi mari pericole insurmontabile.

Nu trecură nici 24 de ore şi germanii începură a sosi, ocupând pe rând, toate localităţile dintre Cannes şi Menton.

Comitetul din Debouchage dispăruse peste noapte, iar miile de nenorociţi aduşi din Haute Savoie rămaseră părăsiţi la voia întâmplării; protecţia italiană se evaporase odată cu plecarea ultimului soldat italian. Ziua de Vineri 10 Septembrie, a fost oarecum liniştită, oraşul Nisa părea neocupat milităreşte. Trupele sosite se opriseră deocamdată prin mahalale şi pe şoselele cornişelor.

Italienii, la plecare, au încercat să salveze o parte din Evrei, luându-i cu ei în câteva autocamioane; dar a doua zi dimineaţă, se ştia că nemţii reuşiseră să-i ajungă la Ventimilia, la vechea frontieră cu Italia. Astfel fugarii aceia au căzut victime inamicului de moarte.

Care era situaţia noastră personală şi ce se mai putea face ?

Cum Gestapoul urma să se instaleze de urgenţă, se punea întrebarea dacă se mai putea găsi o bună ascunzătoare.

Tot reflectând şi vorbind cu unii vecini, am aflat că o primă descindere fusese făcută în dimineaţa zilei la marele hotel Continental; toată lumea a fost ridicată, la fel ca şi alţii găsiţi prin apropiere de gară.

Mulţi au fost ! Toţi nenorociţii întorşi din munţi, în marea lor majoritate, oameni săraci şi abandonaţi. Ce pradă bine venită pentru hingherii supra-oamenilor dela Berlin !

Câte suflete destinate pentru altă mare de sânge care urma să mai scalde lumea !

In astfel de împrejurări, am decis să fugim imediat din centrul oraşului. Chiar în după masa zilei am reuşit să convingem pe doamna Margueritte D... să ne adăpostească în locuinţa ei din partea nordică a oraşului, la câţiva kilometri de centru.

Locuinţa se afla sus pe o coastă, într'o stradelă retrasă, având intrarea pe la subsol, dar cu vederea dela parter, mulţumită împrejurării că construcţia se afla pe o pantă.

Aranjamentul fusese făcut printr'o combinaţie costisitoare, noi urmând să suportăm pensiunea tuturor, dar aceasta numai pentru câteva zile. Am reuşit să fim departe de gară şi de străzile principale, unde în mod logic, urmau să se facă primele descinderi şi rafle. Stând închişi de bună voe, în acel subsol, puteam să aflăm dela salvatorii noştri tot ce se petrecea în oraş: zilnic plecau trenuri cu deportaţi spre Drancy, spre renumitul lagăr de lângă Paris, ca de acolo alte trenuri să transporte grupuri compacte spre Silezia, Polonia şi Ukraina.

Cu noi se mai afla şi o tânără de 16 ani refugiată din Belgia, d-ra Renée O..., care nu prea asculta de sfaturile noastre şi risca să iasă adesea în oraş pentru a se mai distra.

In tot timpul, noi nu făceam altceva decât să căutăm o soluţie mai bună, o metodă mai sigură de a scăpa din capcana momentană.

Era evident că frontul acelora care ne căuta se tot apropia; trebuia mai curând sau mai târziu, să încercăm o evadare şi dela Nisa.

Indirect eram în contact cu alte două familii împrietenite, care se ascunseseră la alţi prieteni, dar ceva mai central.

Ei ne tot rugau să venim la dânşii, presupunând că ascunzătorile lor erau mai bune, mai rafinate: noi însă recomandam contrariul. Trecură cam 10 zile, şi urmăririle încetaseră temporar. Aceasta era metoda bine cunoscută a Gestapoului: când prada era bogată, activitatea se deplasa în alte regiuni. Dealtfel, erau mulţumiţi de numărul celor culeşi de pe Coasta de Azur; ei se mai ocupau cu eliberarea de locuri prin lagărele arhipline. Nu mai ridicau decât pe acei pe cari îi descopereau întâmplător pe străzi.

Am avut deci curajul, ca într'o zi în timpul când toată lumea era la masă, între orele 12 şi 2 după amiază, să mă reped cu tramwaiul până la poştă pentru a ridica corespondenţa sosită dela Bucureşti. Pe bulevardul Gambetta, am avut ocazia să descopăr, într'un squar, multă lume care vocifera. Şi am aflat că în urma unui denunţ, agenţii germani se prezentaseră ca să ridice pe cunoscutul medic L....., bănuit de a nu fi de origină etnică ariană. La protestul publicului poliţia înţelesese să bruscheze şi să lovească cu paturile puştilor, făcând loc ca să fie târît doctorul cu familia sa. Păgânii nazişti operau mai bine decât lepădăturile mahalalelor pariziene, adică acei dela garda mobilă.

Doctorul era adorat de oamenii cartierului pentru generozitatea din trecut şi pentru binele ce l-a făcut de zeci de ani, pe acolo.

Tot oraşul nu discuta decât evenimentul acela şi despre ferocitatea germanilor; s'a început a se întocmi liste negre de denunţători în speranţa zilelor socotelilor viitoare. Intors acasă, am hotărît să plecăm de urgenţă: numărul denunţătorilor se înmulţea prea repede. Margueritte comisese imprudenţa de a invita într'o seară mai mulţi prieteni, astfel că noi nu mai puteam avea încrdere în nimeni. O săptămână după instalarea noastră acolo, familia D... ieşi într'o dimineaţă în oraş, şi domnişoara Renée neţinând seama de sfaturile mele, îi urmă. La reîntoarcerea acasă, patronii noştri veniră fără de Renée. Tineretul uşuratec, căci şi Margueritte ca şi soţul ei tot tineri erau, nu găsiră cu cale altceva decât să treacă pe la gară şi să intre în hall-ul principal pentru a cere unele informaţii. Renée fu imediat oprită de un militar neamţ care după aspect îi ghicise origina şi care apropiindu-se o luă de braţ spre a o preda unei sentinele. Margueritte înspăimântată nu putu decât să constate că biata fată a fost dusă în piaţa din faţa gării, şi suită într'un camion plin cu alte persoane păzite. Soarta nenorocitului copil a fost deatunci hotărîtă.

S'au mai făcut încercări disperate pentru salvare; Margueritte încercă chiar în acea după masă să se ajute cu un prieten de la poliţie. Nu s'a putut afla decât că Renée fusese dusă la templul israelit transformat într'o închisoare provizo-

rie. Toţi de acolo, urmau să plece peste 2 zile la Drancy şi metoda bacşişului n'a dat rezultate pozitive. Nu mai era nimic de făcut. Am fost foarte mişcat de întâmplarea nenorocită, astfel că a urmat o noapte îngrozitoare şi plină de griji. Fuga devenise mai necesară ca oricând. Ne hotărîsem pentru Monte Carlo, căci am aflat că pe acolo am fi fost mai siguri; poliţia de acolo nu se pretase încă la astfel de jocuri neumane.

Toată dificultatea consta în posibilitatea de a risca călătoria. In principatul Monaco se putea locui în mod legal timp de 10 zile fără vreo autorizaţie specială; era tot timpul să se încerce găsirea unui aranjament. Şi câte nu se puteau face în 10 zile când exista o libertate de mişcare !

A doua zi de dimineaţă, aruncând o privire pe fereastră ca să vedem starea timpului, am constatat că cerul era senin. Soarele strălucea, numai pe ici pe colo, se distingeau nori izolaţi; momentul nu era prielnic plecării.

Trebuia să mai stăm pe loc şi să ne împăcăm cu gândul plecării. Ceeace era neplăcut era că schimbările surveneau prea repede, ca nişte acţiuni brutale, care tindeau să ne rupă din locul cu care deabia începusem a ne obişnui.

A mai trecut o zi de multă şi amară resemnare, ore în cursul cărora am meditat îndelung, şi cu oarecare răbdare asupra nenorocirilor care ne loveau. In momentele acelea, toată viaţa noastră vibra în modul cel mai intim şi se prepara pentru o nouă apărare. Aceasta cu toate că era destul de greu să păstrăm sângele rece şi să nu ne simţim într'o stare în care toate ideile se cam amestecau.

Prea multe gânduri negre ne măreau povara sufletului!

Presimţeam însă că şi instinctul ne va ajuta. Să fi fost un adevărat instinct de la care aşteptam soluţia cea bună ? Sau să fi fost tot puterea gândirii ?

Mi-am amintit, între altele, de frumoasa gândire a lui Lamartine : „Ce curios!" Eu unul nu cuget niciodată, las ideile să cugete pentru mine !"

Poate că mă aflam atunci influenţat de o stare sufletească corespunzătoare acestei cugetări, poate că fără să ştiu lăsam ideile în voe liberă şi poate că ele cugetau pentru mine!

Orele treceau şi seara se apropia. Ce va aduce a doua zi?

Stăteam în inactivitate, nici bagajele nu erau la noi; totul rămăsese la pensiunea unde aveam domiciliul real.

Privind, din când în când, la fiica mea, nu putui să evit următoarea reflecție dureroasă : „Ce nenorocită era tinerețea de atunci! Ea a avut de constatat, în contactul cu realitatea, numai distrugeri. Ea și-a pierdut idealurile pe care le-ar fi putut hrăni. A trebuit să descopere prin sine însăși, că totul ce a citit și a auzit, înainte de declanșarea crâncenului măcel, n'a fost decât minciună, și iarăși minciună !"

Totul arăta cât de disperată era lupta cu duritatea vieții ; pentru noi nu mai exista surâs.

Vor mai putea fi șterse aceste linii ale nenorocirilor ?

Așteptam să se întunece, să mai treacă încă o noapte.

Stăteam închiși între patru ziduri și eram furios, că constructorul casei nu reușise să înfiltreze în zidurile acelea un stimulent special, care să mă facă să găsesc o soluție bună.

Am mai privit pe afară, am văzut cum soarele începea să-și împrăștie umbrele. Apoi, orizontul reuși să înghită tot ce se afla deasupra lui; dealurile înalte ca și cele joase începură să dispară în întuneric.

Noaptea de veghe se apropia. Și am trăit una din nopțile cele mai lungi. Când s'a luminat de zi, am constatat prezența unor nori deși, care se adunau deasupra noastră ; iar la 10 a început să plouă cu găleata.

Pe o ploaie torențială raflele nu erau posibile; agenții nu puteau să se grupeze pe șosele.

Decizia a fost luată imediat: sosise momentul de plecare.

Ne-am despărțit de familia D..., am luat tramwaiul și am coborît la stația autocamioanelor ce făceau curse regulate pentru Monaco. In fine camionul arhiplin o porni spre cornișa inferioară, care ne ducea spre noua destinație. N'am avut timpul necesar să admirăm frumusețile coastei nici marea colorată în mod special, în timpul unei ploi; ochii noștri au fost îndreptați necontenit spre cer, spre norii salvatori.

Torentele de apă curgeau sub forma unui adevărat potop miraculos.

Am trecut de Villefranche, apoi de Beaulieu și am ajuns

la Eze. Jumătatea drumului era depăşită; nu mai rămăseseră decât 8 km. adică încă un sfert de oră de drum.

Ploua necontenit, apa pătrundea prin geamurile camionului şi ne uda.

Dar ce contau toate acestea ? Totul se învârtea în jurul problemei ca nici o patrulă să nu-şi facă apariţia şi să nu ne oprească pentru control. Mai trecură alte minute până am depăşit piatra kilometrică ce indica încă 3 km. de drum, ca să intrăm în Cap d'Ail, în ultima comună franceză.

In fine, ultima serpentină şi şoseaua începu să coboare spre Principatul salvator !

Pe partea ultimului versat, norii se răriră, iar ploaia părea că vrea să înceteze. Dar atunci ea nu mai avea mare importanţă, ne aflam foarte aproape de stâlpul vopsit în dungi albe şi roşii, de stâlpul care indica frontiera franco-monegască.

Marea împrumutase iarăşi culoarea cerului şi era îmbrăcată într'o nuanţă verzuie, cu urme plumburii, ceeace nu putea decât să întristeze privirea.

Dar nu pe a noastră, poate pe aceea a acelora de lângă noi. Noi am cunoscut unele din cele mai fericite momente ale vieţii; noi ne-am văzut salvaţi pentru altă perioadă de timp.

Şi am intrat cu curaj în oraşul Monte-Carlo.

www.stere.ro

CAPITOLUL V

MONACO - MONTE CARLO

(25 Septembrie 1943 - 23 Februarie 1944)

www.stire.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL V

Coborând în faţa Cazinoului, ne-am îndreptat spre Hotelul „Villa des Fleurs", unde prezentând vechile identităţi dela Marsilia, ne-am instalat într'o cameră cu o frumoasă perspectivă spre mare.

Ne-am odihnit câteva ore. Apoi am plecat pentru a căuta persoane cunoscute. Speram să putem afla secretele zilei şi să descoperim mijloacele necesare aranjării situaţiei noastre. In drum spre Cazinou, am admirat încă odată frumuseţile ce se etalau ochilor noştri, am privit la copacii exotici de lângă parcul înflorat şi am resimţit plăcerea de a ne afla din nou într'un mic paradis.

Uniformele germane întâlnite pe drum ne-au lăsat indiferenţi; lumea de acolo se plimba în libertate şi fără nici o preocupare.

Mă întrebam însă dacă situaţia aceia paradoxală ar putea dura mai mult timp. Oricum, simţindu-mă uşurat, mi-am amintit de vorbele lui Macbet :

„I am a man again !" — „Sunt iarăşi un om !"

Nu pot să definesc bine amestecul de tristeţe şi de bucurie pe care l-am resimţit în acea după masă.

Dela niciunul din cunoscuţii găsiţi la Cazinou n'am putut afla care ar fi metoda sigură pentru obţinerea unui drept de şedere în singura regiune de pe coastră, care să ne ajute.

Nimeni nu voia să divulge locurile de ascunzătoare, nimeni n'a putut să-mi indice o adresă de particulari, care pentru sume mai măricele ne-ar fi ţinut neanunţaţi la poliţie.

N'am pierdut speranţa, am înţeles că va fi nevoe de multe zile de tatonare.

Cu toate că recăpătasem oarecare încredere în posibilităţile viitoare, am avut iarăşi ocazia să constat că mai treceam

printr'un moment, când fraţii nu se mai cunosc, când puţinii prieteni dispar. In astfel de momente, îţi dai mai bine seama cât valorează omul şi cât de slabe sunt firele care par a ne lega. Singurul noroc era acela că nu ne era teamă de a trece pe lângă poliţişti; aceasta, ca o consecinţă a libertăţii de a vizita ziua, Principatul.

In cazul anchetării era suficient să-ţi indici o adresă din Franţa ca să fii imediat lăsat în pace.

Puteai să pleci în fiecare seară din Monaco, şi să revii a doua zi, ca apoi să continui zilnic în acelaş fel. Aceasta era chiar dorinţa autorităţilor de acolo, interesul fiind ca vistiernicul lor, adică Cazinoul, să aibă clientelă cât mai numeroasă.

In astfel de condiţii am recurs, în zilele următoare la interogatorii rafinate, cu scopul de a ghici ce era de făcut, pentru găsirea unei adrese bune. Am continuat, timp de 3 zile, să vizitez regulat cazinoul şi să vorbesc cu cât mai multe persoane. Am încercat norocul la ruletă ca să pot face cunoştinţe variate, chiar şi cu mulţi crupieri cari erau localnici.

In sălile de joc, activitatea era ca în timp de pace: Cazinoul nu încetase să stoarcă banii tuturor vizitatorilor. Am putut vedea zeci, chiar sute de persoane, care jucau acolo de mai mulţi ani, şi care nu-şi schimbaseră felul de viaţă, nici cu ocazia războiului mondial.

Oamenii aceia se distrau, nepăsători, mai departe, în timp ce o generaţie întreagă se agita, simţind din plin nenorocirile momentului; ei gustau plenitudinea existenţei şi ochii lor străluceau numai la auzul sunetului bilei, ce cădea în roata ruletei. Cum putea să-i mişte şi să-i schimbe cele ce se întâmplau în alte ţări, când ei nu găseau nici momentul liber ca să admire pitorescul naturii de acolo ?

După 3 zile de cercetări, reuşii să descopăr Hotelul Richmond de pe Bulevardul Principesei Charlotte, hotel unde locuiau atunci vreo 20 de familii, cari nu erau în regulă cu dreptul de şedere în Principat. Bine înţeles că am făcut tot posibilul să obţinem şi noi o cameră, astfel că am legat acolo prietenii cu alţi nenorociţi din aceiaşi categorie. Popasul nostru în noul hotel ne-a fost de mare folos, mulţumită faptului că proprietarul era în relaţii bune cu mai marii de la poliţie.

Dealtfel şi Comitetul Cazinoului contribuia cu sume importante pentru ca autorităţile să treacă cu vederea acea stare de toleranţă. Nemţii au fost induşi în eroare, fiind necontenit asiguraţi că legile sunt respectate cu strictețe. Dealtfel, ei nu se amestecau în afacerile interne ale Principatului : ei voiau să fie bine cu încă un Stat „neutral". Se gândeau, desigur, la eventualitatea de a avea nevoe în viitor de concursul prinţului de acolo. Pentru noi situaţia era bine venită, mai ales că dela Nisa soseau zilnic ştiri triste şi grave.

Acolo raflele continuau pe o scară şi mai intensă : deportările nu mai încetau, numărul victimelor creştea înspăimântător. N'au trecut nici 5 zile dela plecarea noastră când sosi vestea că un bun prieten R... fusese „confiscat" din casa unui elveţian. Nevasta sa scăpase în mod miraculos, ascunzându-se după perdea. Ne aflam atunci la începutul lui Octombrie şi timpul era frumos. Viaţa se scurgea într'o liniște deplină şi unica noastră speranţă era tot eventuala debarcare a Aliaţilor. Intr'o zi se răspândise svonul că Americanii ar fi debarcat lângă Cannes : am trăit mai multe ore de mari speranţe, ca pe seară bucuria să se transforme într'o stare neaşteptată de mare preocupare. Pe la 6 seara, se răspândise alt svon. Se aflase la Cazinou că Gestapoul ar fi apărut la Monte Carlo şi că se pregătea pentru descinderi nocturne. In ma iputin de 10 minute sălile de joc se goliră aproape complet. Lumea plecă în căutarea de ascunzişuri improziate.

Reveniţi la hotelul nostru, am constatat că nu rămăseseră acolo decât puţine persoane. Nimeni nu putea pricepe cum reuşiseră aproape toţi pasagerii să intre în pământ. Patroana hotelului ne propuse să ne ascundem într'un apartament bine deghizat din subsolul casei, iar femeia de serviciu ne sfătui să ne suim într'un pod special, la care se putea ajunge cu ajutorul unei scări mobile şi care putea fi îndepărtată. Cu experienţa trecutului nostru, am preferat să rămânem în camera noastră, în speranţa de a ne pune la adăpostul actelor noastre, care ne-au salvat în memorabila noapte dela Marsilia. La fel ca noi, a mai procedat o singură familie din hotel. Astfel am trecut mai multe ore de îngrijorare, când după miezul nopţii s'a aflat că în oraş ar fi liniște, că toată

emoţia s'ar fi datorat unei întâmplări banale. De fapt, au fost văzute uniformele germane în sălile private, atunci când Mareşalul Rundstädt, cu câţiva ofiţeri, au vizitat Cazinoul, cu ocazia traversării lor prin Principat, pentru a inspecta lucrările de întărire de pe coasta mării.

Incetul cu încetul, toată lumea s'a întors la hotel şi am reintrat în viaţa normală. Numai în localitatea învecinată din Franţa, la Beausoleil, poliţia ca să-şi dovedească loialitatea faţă de ocupanţi, a făcut oarecari descinderi pe la hoteluri, vizitând puţine persoane. Mai trecură câteva zile, se uitase de ambele svonuri, când alte ştiri senzaţionale începură să circule peste tot. In ziua de 25 Octombrie un Evreu-român primise o circulară dela Legaţia Română dela Vichy şi care îi fu transmisă dela adresa sa din Nisa. Fără comentarii, circulara neaşteptată ne comunică că Legaţia decisese să repatrieze pe toţi cetăţenii cari aveau actele în regulă, adică care aveau vizele prelungite în timpul războiului acesta, dacă în câteva zile îşi vor fi dat adeziunea.

Am telefonat imediat la pensiunea noastră dela Nisa şi am aflat, că şi noi primisem o scrisoare recomandată dela Vichy. Am stabilit o întâlnire pentru a doua zi, când patroana pensiunei veni la Cazinou spre a ne aduce scrisoarea, legată de speranţe atât de mari şi neaşteptate. Cum în circulară se găsea şi o menţiune, că Guvernul român se pusese de acord cu cel german pe această chestiune, şi cum în ziare apăru o notiţă în acelaş sens, am înţeles că e vorba de o acţiune serioasă. Am răspuns imediat Legaţiei şi mi s'au trimis formularele necesare pentru cererile de viză transit prin Germania şi Ungaria. Am făcut aceasta contrar celor făcute de cei mai mulţi de aceiaşi categorie, cari se temeau de întinderea unei curse. Eu nu puteam să-mi imaginez că România ar fi capabilă să se preteze la un joc perfid, mai ales în acea fază a războiului, când evenimentele luaseră o turnură favorabilă Aliaţilor.

La ce bun să se mai recurgă la mijloace meschine şi să se mai facă publicaţii oficiale, ca să se pună mâna numai pe vreo sută de persoane ? Logica nu admitea o astfel de ipoteză, mi-am dat chiar silinţa să conving pe mulţi prieteni de

justeţea punctului meu de vedere. Am reuşit în parte, căci de fapt nici situaţia din Monaco nu putea să se perpetueze : schimbări grave se puteau ivi de la o zi la alta. Ceeace trebuia să ne încurajeze mai mult, era afirmaţia din circulară că guvernul german s'a obligat să nu mai recurgă la acte de constrângere contra cetăţenilor români care ar adera la ideea repatrierii. Dar până la terminarea definitivă a formalităţilor am decis cu toţii să ne menţinem în starea noastră de ascunziş, căci era foarte posibil ca ordinele date de germani să nu fi fost primite de toţi agenţii Gestapoului. Formularele de transit sosiră la începutul lui Noembrie şi imediat le-am completat; trebuia să mai aşteptăm 2—3 luni până la rezolvarea definitivă a formalităţilor complicate pentru un voiaj atât de lung, prin ţări ce se aflau în război. Situaţia privită în totalitatea ei, pentru puţinii din această categorie, era surâzătoare : se putea conta, în fine, pe posibilitatea de o salvare din mâna călăilor himmlerieni. Mai tristă deveni soarta pentru cetăţenii români cari nu erau în regulă cu hârtiile şi pentru cari nu se întrevedea o astfel de turnură favorabilă.

Ei formau ultimele nucleuri din acelea care erau destinate satisfacţiei poftelor bestiale ale naziştilor în momentele când aceştia nu ştiau cum să se răzbune mai crud din cauza nenumăratelor insuccese militare.

In momentele acelea, situaţia generală din Franţa era nenorocită : nemulţumirea se accentua din zi în zi mai mult. Intr'o astfel de lume lipsită de sensuri, Evreii ocupau un loc cât se poate de dezolant. Oamenii fără scrupule profitau de starea turbure şi numărul canaliilor se înmulţea : la Nisa străzile erau pline de spioni şi de denunţători. Nemernicii aceia colaborau cu o mare parte din poliţiştii francezi care ajutau pe nemţi pentru descoperirea celor ce încerau să se ascundă pentru a-şi salva nevinovăţia.

Istoricul german Mommsen scria cândva : „Canalia rămâne canalie şi antisemitismul este opinia canaliei". Cetăţeţenii săi de atunci nu l-au înţeles şi preferau să se transforme într'o massă de canalii, căutând să găsească adepţi prin canaliile din alte ţări. Oamenii aceştia l-au înţeles greşit şi pe Nietzsche şi n'au căutat să descopere în operele sale

rândurile următoare : „Cel înzestrat de natură e acela, care nu-şi alege un adversar sub forţa sa, ci un adversar respectabil şi puternic. Lupta împotriva Evreilor a fost întotdeauna un semn al oamenilor răi, invidioşi şi laşi".

Mă gândeam adesea la vorbele acestea şi inima mi se strângea, ştiind că aproape toţi cunoscuţii mei erau destinaţi să devie victimele unor astfel de canalii.

Când vor dispare din istoria omenirii astfel de prigoniri în massă ?

Ne aminteam că s'au mai deslănţuit furtuni identice în secolele trecute, şi ne întrebam dacă uraganul va fi oare ultimul ? Imprejurările au voit să fiu surprins de o astfel de stare şi să văd o mulţime de ochi, care nu vor mai putea fi luminaţi de surâsuri.

Am putut vedea oameni destul de tari cari au devenit copii : am văzut multe feţe tinere şi vesele, ridându-se peste noapte atât de prematur ! Desigur că toate acestea erau datorate şi unei stări speciale de nebunie a unora dintre conducători. Nu se poate concepe altfel acea stare de fapte, decât printr'o nebunie specială şi din nefericire destul de cronică.

Odată cu vântul acela de nebunie se desvoltă şi mai mult un curent de egoism şi de indiferenţă. Majoritatea rentierilor din Monte Carlo care nu făceau decât să joace la ruletă şi să mânânce la restaurantele cu „Marché noir", plătind preţuri însutite, refuzau să dea vreo atenţie nenorocirilor din apropierea lor.

Ei formau o lume aparte, o lume de indiferenţi, de egoism, de egocentrişti. Intr'un astfel de mediu, trebuia să mai trăim câteva luni, cu speranţa de a pleca într'un loc ceva mai ferit. Ne-am aranjat viaţa între hotelul-ascunzătoare şi Cazinoul întâlnirilor cu ceilalţi ascunşi.

Ascunzătoarele acestea sui generis, ajunseseră a fi cunoscute de toată lumea. Dar mai erau şi unele necunoscute pe la particulari.

Nu trebuia atunci să ne aşteptăm ca menţii să mai tolereze mult timp o situaţie paradoxală cu aceea din Principatul Monaco ?

Nu apărea ca o siguranţă matematică, faptul că Gestapoul, odată operaţiile dela Nisa duse la un bun sfârşit, să se gândească şi la restul de câteva sute de Evrei, care se adăposteau în Monte Carlo şi Monaco ?

Nu trebuia să evităm ca o eventuală nenorocire să nu se producă tocmai în ultimele noastre zile de şedere acolo ?

Intrebările acelea ne obligau să căutăm soluţii mai radicale.

Cum ne împrietenisem, cu ocazia întâlnirilor noastre nocturne din subsolul hotelului pentru ascultarea audiţiilor dela Radio Londra, cu un tânăr francez, de origină etnică neariană Robert B. şi cu logodnica sa Eveline, refugiată din Berlin, am decis împreună cu ei să căutăm un apartament mobilat într'un cartier mai ferit al oraşului.

Robert, ca erau al războiului, reuşi să obţină dreptul de şedere în Principat, şi astfel găsi pentru 15 Noembrie, o locuinţă plăcută, aflătoare în „Condamine".

Mutaţi cu toţii acolo, am putut să aşteptăm, mai în linişte, ora eliberării.

In micul apartament, unde nimeni din străini nu pătrundea, am retrăit multe zile uşoare, zile lipsite de preocupări. Nimeni din oraş nu ştia de ascunzătoarea noastră şi nici proprietarul lui Robert nu trebuia să ştie că el ne găzduia şi pe noi. După câteva zile, dela instalarea noastră în noul apartament, avui prima ocazie să citesc rândurile scrise de un deportat într'un lagăr de muncă dela Ausschwitz din Silezia-Germană.

Era singura scrisoare adresată de amicul meu R. care fusese ridicat de Gestapo în luna Septembrie dela Nisa. Rândurile scrise în mare grabă au fost aduse de un francez, care lucrase în acelaş loc. Astfel putu soţia prizonierului să afle adevărata tristă situaţie a victimelor prigoanei teutone. Printr'un apel disperat, el cerea banii necesari procurării de pâine. Cu această ocazie s'a aflat că la Ausschwitz erau două categorii de prizonieri : Francezii luaţi la aşa zisa muncă liberă şi Evreii, care erau deportaţi în mod definitiv. Aceştia, din urmă, munceau ca salahori la construcţii, indi-

ferent dacă se mai aflau în deplină putere fizică sau nu, dacă erau bărbaţi, femei sau copii.

Echipele evreeşti erau separate de celelalte şi contactul cu francezii era absolut interzis. Pentru mai multă siguranţă, Evreii au fost îmbrăcaţi în haine de ocnaşi, adică în culori vărgate şi erau complectamente tunşi.

Amicul R., om de o inteligenţă rară, reuşise să găsească calea pentru a expedia scrisoarea : ceeace era mai dureos, era faptul că în rândurile strecurate, s'au găsit cuvintele următoare : „Ocnele din România pot fi comparate cu raiul, faţă de cele ce se petreceau la Ausschwitz".

El spera cu suma de franci 200 să poată găsi o pâine pe zi şi credea ca astfel să poată rezista până la sfârşitul războiului.

Cu toate cele aflate, îmi era greu să-mi închipui care era adevărata situaţie din lagăr, căci nu puteam să-mi imaginez o situaţie mai jalnică decât aceia a unor ocnaşi din salinele noastre.

In orice caz, victimele germanilor trebuie să fi îndurat nenumărate privaţiuni, căci altfel nu s'ar explica numeroasele cazuri mortale din anii 1934—1937, când germanii începuseră cu primele deportări ale cetăţenilor lor, care nu puteau rezista în lagăre mai mult de 3-6 luni.

Cine din noi nu ştie câte gropi şi morminte s'au deschis în Germania antebelică ? Imi era deci teamă că se pregătea una pentru amicul meu R. Nenorocirile perpetuate de nemţi erau acum de aceiaşi natură cu cele întrebuinţate şi provocate de ei încă dela luarea puterii de către partidul nazist. Intâmplările acestea, din toată Europa ocupată, păreau a fi asemenea unor piese de teatru care se repetau fără de încetare.

Se mai schimbau decorurile, se mai schimbau actorii, dialogurile şi detaliile, dar intriga principală rămânea aceiaşi : distrugerea Evreilor de pretutindeni.

Actele lor criminale ne cufundau într'o noapte morală, din care în zadar civilizaţia încearcă de mai bine de 200 ani să ne salveze.

Zilnic vedeam imaginile mâinilor însângerate de mii şi

mii de zugrumaţi. Setea de sânge nu se potolise încă la autorii măcelului nemaipomenit.

Devenii deci şi mai prevăzător şi îmi trăiam zilele studiind fiecare pas pe care trebuia să-l facem. Atenţie foarte mărită ! Cele scrise de mine, redau o adevărată viaţă a categoriei noastre.

Aş dori ca cititorii să mă înţeleagă bine, să poată simţi toate stările sufleteşti prin care am trecut.

In acest caz, pot fi convins, că rândurile acestea vor interesa şi că se va deduce întregul trist adevăr pe care alţii trebue să-l ştie.

Astfel ne-am trăit sfârşitul de an la Monaco, până când se apropie Crăciunul, care ne aduse alte veşti neplăcute.

Sub presiunea germanilor, guvernul Principatului convocă o şedinţă de urgenţă pentru a vota o nouă lege contra străinilor.

Citind ziarele de dimineaţă, ne-am întrebat dacă mai eram bine înarmaţi pentru a rezista la lupta continuă şi brutală care se chema : viaţa.

Militarii ocupanţi observând că se mai aflau Evrei liberi în Monte Carlo, cerură autorităţilor monegaste să ia măsuri urgente pentru retrimiterea lor în Franţa.

Nemţii nevoind încă să violeze neutralitatea, întrebuinţară alte mijloace de constrângere ca : ameninţarea cu înfometare etc.

Dilema autorităţilor din Monaco nu avea altă ieşire : ori se dădeau ascultare ultimatului, votând legea severă, ori urmau sancţiunile grele.

In zadar a intervenit Cazinoul, în zadar s'au opus unele personalităţi marcante ; în ziua de 23 Decembrie legea a fost votată şi publicată chiar a doua zi, în ajunul Sărbătorilor de Crăciun.

Cum legea urma să fie aplicată în câteva zile, trebuia să ne asigurăm o nouă soluţie de salvare ; singura posibilitate era refugiul la vreun particular curajos. Nu se putea spera ca proprietarul amicului nostru Robert, să nu cerceteze cele ce se întâmplau în apartamentul nostru şi să accepte neanunţarea la poliţie. De altă parte, nici răspunsul definitiv dela Legaţia din Vichy nu sosise.

Spre norocul nostru, populaţia din Monaco nu se înspăimântă deocamdată şi astfel mai câştigarăm un timp de pregătire şi de cugetare.

Dar svonurile se înmulţeau ; se spunea că poliţia va începe cu raziile nocturne. Insă nimeni nu se mişca din loc. Astfel, se întâmplă ca la sfârşitul primei săptămâni a lunei Ianuarie 1944, să aflăm că poliţia începuse serios să lucreze: într'o bună noapte controlul se făcu la mai multe hoteluri şi chiar la Richemond. Mulţi au fost dovediţi fără acte regulate şi invitaţi pentru a doua zi dimineaţa la serviciul străinilor ; dar puţini se prezintară, cei mai mulţi preferând să se ascundă prin alte locuri pe care le credeau sigure.

Cei ce s'au conformat au fost invitaţi ca în maximum o săptămână să părăsească Principatul, aceasta sub ameninţarea arestării şi a expulzării. Deocamdată, particularii n'au fost sancţionaţi şi nimeni n'a fost amendat.

Ştirea s'a răspândit a doua zi cu viteza fulgerului.

Chiar ziarele au anunţat că s'au luat măsuri severe şi că hotelurile dovedite vinovate au fost închise pentru mai multe săptămâni. S'a încercat astfel să se ofere Comandaturii o primă dovadă de loialitate. Consecinţele s'au făcut repede simţite : particularii înspăimântaţi începură să insiste pe lângă chiriaşii Evrei să plece. Robert cu familia logodnicei sale decise să plece la Paris. După insistenţe, au reuşit să ne convingă şi pe noi ca să-i urmăm, mai ales că mama lui Robert dela Paris ne asigura prin corespondenţă, că avea posibilitatea să ne găsească adăposturi sigure.

Cu toate că se ştia că la Paris pericolul era foarte mare, mai ales din cauza măririi numărului denunţătorilor, am fost nevoit să conced că nu mai există altă soluţie momentană. Dealtfel, răspunsul definitiv dela Vichy tot continua să întârzie. Am făcut apel şi la grupul tinerilor generoşi dela Nisa, care fabricau cu multă dibăcie cărţi de identitate false.

Trebuia să ne transformăm în francezi puri, ca să putem risca voiajul până în capitala Franţei.

In așteptarea procurării acestor cărți de identitate, am trăit multe zile de îngrijorare.

Pe la sfârșitul lui Ianuarie, Robert plecă cu logodnica la Paris și noi ne mutarăm la Hotel des Fleurs, întocmind fișele pe baza vechilor acte.

Am putut dormi încă 3 nopți acolo, ca apoi să fim obligați a ne prezenta la poliție pentru a solicita un răgaz de mai multe zile.

Pierzând orice speranță, nu doream decât să putem pleca cât de curând la Paris.

Deși am fost primiți curtenitor la poliție, ni s'a comunicat că în maximum 24 de ore trebuia să părăsim Principatul. Nu se mai acorda nici o zi în plus, căci guvernul dăduse chiar în dimineața acelei zile, noui dispoziții drastice. Presiunea făcută de nemți se făcea din ce în ce mai simțită.

După o lungă noapte de insomnie, după ultima noapte de ședere legală la Monte Carlo, m'am îndreptat de vreme spre marele pod clădit pe bulevardul Charlotte, peste râpile abrupte de lângă bisericuța St. Devôte.

In disperarea mea, nu mai găseam altă soluție de moment, decât de a cerceta, mai de aproape, micile grote de acolo, și de a constata dacă la nevoe nu s'ar putea petrece noptile în acele ascunzișuri naturale.

Pentru timpul zilei era mai simplu, circulația pe străzi nefiind riscată, și Cazionul stând la dispoziția celor ce simțeam nevoia de a se încălzi. Cărțile de identitate trebuind să sosească curând, urma să trăim numai câteva zile în astfel de condiții excepționale.

Mai sperăm încă într'o minune cum am mai sperat și în trecut : așteptam ca destinul să găsească o altă soluție pe care noi nu puteam s'o ghicim. Reîntorcându-mă la hotel, mi-am luat familia și am colindat pe străzi, în speranța de a întâlni un cunoscut care poate ne-ar mai fi putut ajuta.

Orele treceau și nereușind până la prânz să facem un pas înainte, ne-am așezat pe o bancă din fața „Cafeului de Paris", spre a ne mai odihni și a privi la lumea care trecea.

Mai trecu o jumătate de oră și ne socoteam definitiv pierduți...

Cu toate că eram decişi să facem orice sacrificii băneşti, din micul rest de care mai dispuneam, nu se întrezărea nici o posibilitate reală.

S'a susţinut că banul poate fi considerat ca un al şaselea simţ, care-ţi dă posibilitatea de a utiliza şi pe celelalte, dar survin momente grele în viaţă, când nici banul nu poate folosi la nimic.

Ora unu de după amiază se apropia, abandonasem orice speranţă, când se ivi în faţa noastră un cunoscut, d. W.... o veche cunoştinţă dela Marsilia.

Nu terminasem bine să-i istorisesc trista noastră întâmplare şi nu întârzie să ne comunice că va face tot posibilul să ne ajute. Ne rugă să-l aşteptăm câteva minute spre a se consulta cu un amic. După un sfert de oră, care pentru noi părea a nu mai avea sfârşit, se întoarse la noi cu soţia sa, şi ne invită să-i urmăm. Pe drum, ne comunică că ne duce la dânsul acasă, unde ne va ceda dormitorul, el reuşind să găsească un culcuş la un alt prieten.

Cu toate că ştiam că-i vom deranja, situaţia ne forţa să acceptăm binevoitoarea ofertă.

Am fost iarăşi salvaţi pentru câteva zile şi ne-am dat seama, că bunătatea mai avea mici şanse să se reîntoarcă pe pământ.

Seara, când am rămas singuri, am decis să lăsăm pe fiica noastră să plece imediat la Marsilia la o bună prietenă, urmând ca noi să aşteptăm hârtiile salvatoare spre a o urma, şi a pleca apoi împreună cu toţii la Paris.

Cum nici situaţia familiei W... nu era asigurată decât pentru câteva zile, aceasta rămăsese singura cale de urmat.

Schimbări nu se mai produseră, şi după plecarea copilului nostru, am aranjat să mai locuim câteva zile împreună cu familia W..., noi mulţumindu-ne să dormim pe o saltea întinsă pe pardoseala sufrageriei.

După trei zile, am primit îmbucurătoarea ştire dela Marsilia că voiajul copilului reuşi, cu toate că se făcuse un control german în tren.

Sosi şi ultima duminecă a lunei Ianuarie, care ne aduse altă dată noutatea senzaţională.

In seara zilei, ducându-ne la restaurantul „Astoria", am aflat că în ajun, exact cu 5 minute după plecarea noastră de acolo, şi-ar fi făcut apariţia agenţii Gestapoului, şi că ar fi ridicat aproape pe toţi consumatorii dela mese.

Agenţii sosiră cu 2 autocamioane dela Nisa ; au vizitat mai multe restaurante, ca apoi, să plece furiş cu camioanele pline înapoi, profitând de întuneric şi introducând astfel o nouă metodă de respectare a neutralităţii.

Nemţii nu mai erau mulţumiţi cu demersurile poliţiei ; ei au decis să inaugureze raflele cladestine.

Situaţia devenise mai gravă pentru puţinii Evrei cari reuşiseră să se salveze până atunci la Monte Carlo.

Noua întâmplare a avut un efect fulgerător asupra stării noastre sufleteşti, care de altfel nu era bine echilibrată.

La aflarea norocului ce am avut de a fi plecat cu câteva minute înainte din locul acela periculos, am avut impresia că solul începea să ne fugă de sub picioare.

Ne-am decis să fugim de acolo, ca să ajungem cât mai curând acasă la d. W...

Pe străzi domnea beznă cumplită, nu se vedea nimic, doar se distingeau, din când în când, micile lumini ale lămpilor de buzunar. Se mai iveau şi rare faruri ale automobilelor îndepărtate, care se apropiau de noi.

Nu veneau poate iarăşi alţi, poliţişti ai Infernului ca să ne culeagă ? Inaintam cu multă prudenţă.

Nu ştiam care necunoscuţi se îndreptau spre locurile unde ne aflam şi groaza noastră era de nedescris.

Am parcurs astfel, un scurt drum, refugiindu-ne adesea prin curţi, prin ganguri'e caselor ; prin străzi laterale, până când micile lumini ale trecătorilor se îndepărtau ; evitam orice fel de întâlnire cu necunoscutul. Copleşiţi de teamă, cu inima la gură, cu răsuflarea tăiată, am reuşit să se apropie de piaţeta de lângă hotelul Richemond ; făcusem cam a treia parte din drum.

Apoi am decis să facem un mare ocol şi să intrăm pe o stradelă lăturalnică care suia în pantă cu direcţia Beausoleil, evitând astfel străzile, pe unde ar fi putut sosi alte camioane dela Nisa. Tot înaintând, pe dibuite, fără să schim-

băm vreun cuvânt şi săltând mai mult pe vârful picioarelor, aşteptam ca dintr'un moment într'altul să se producă minutul fatal : *capturarea noastră.*

Ne consideram prinşi într'o cursă şi definitiv pierduţi. Cramponându-ne de ultima speranţă, ne întrebam în gând dacă vom avea norocul să scăpăm de pericolul acela, ca să putem transforma casa noastră într'o nouă închisoare şi mai bine zăvorită. Avansând astfel, apropiindu-ne chiar de restaurantul Palanca, din partea cea mai nordică a oraşului, am respirat puţin, căci ajunsesem lângă o poziţie foarte ascunsă, de unde, pe nişte scări întortochiate şi tare înguste, se putea trece repede în cartierul podului de peste râpele abrupte. Am trecut cu bine şi acest impas, am depăşit podul şi ne aflam în mijlocul vastului şantier al canalizărilor înecat în mari grămezi de piatră.

Circulaţia vehiculelor era imposibilă pe acolo şi locul unde se găsea casa noastră se afla numai la 100 m.

Ascunzându-ne încăodată în dosul unei barăci de lemn, am lăsat să treacă 3 persoane necunoscute, ca să ne strecurăm repede în stradelă.

Când am ajuns în pragul porţii imobilului dorit, am mai aruncat o ultimă privire în urma noastră, şi am urcat repede treptele ce duceau la etajul al treilea.

După o pauză de 2—3 minute, după ce am recăptat o respiraţie normală, ne-am decis să sunăm.

Familia W... fusese îngrijorată de soarta noastră, căci dânşii aflaseră de cele petrecute cu o seară mai înainte.

Nu ne obişnuisem bine cu ideea celor întâmplate, când ne-a fost dat să aflăm dela W..., o altă veste tristă : proprietarul îl vizitase şi-l somase să plece în maximum 3 zile.

O altă problemă complicată de rezolvat : atât familia W... cât şi noi rămâneam iarăşi pe drumuri. W... nu aproba părerea mea de a pleca împreună la Paris, susţinând că din informaţiile sale, toţi cei cari au recurs la o astfel de încercare de salvare, n'ar fi reuşit să câştige decât maximum o săptămână de libertate. Cei intraţi la Paris ar fi fost prinşi cihar după doua maximum trei zile.

Ne-am culcat obosiţi sperând, ca consultaţiile de a doua zi să ne aducă pe o cale mai bună.

In lunga noapte, care a urmat, gândurile au colindat iarăşi în voe liberă ; prea mult diabolism se mai afla în aer.

Cugetul se concentra asupra unicei raze de speranţă : posibilitatea de repatriere.

Cele trei luni hotărîte de Legaţia dela Vichy fuseseră depăşite ; trebuia ca dintr'un moment într'altul să sosească o convocare.

Dar ce mai trebuia să facem până atunci ?

Suferinţele noastre erau nemărginite, mai ales că d. W., nu prea avea încredere în seriozitatea demersurilor Legaţiei. A doua zi, el plecă în oraş să găsească o posibilitate de adăpostire, contând pe nenumăratele sale legături şi cunoştinţe.

Mai trecuseră 2 zile şi în loc de o uşurare, ne ajunsese la urechi o altă ştire impresionantă : în ultima noapte, Gestapoul mai făcuse o nouă invaziune nocturnă, ridicând pe unii chiar dela domiciliile particulare.

Intre alţii fu ridicat cel mai bun prieten al lui W... acela care-l adăpostise câteva nopţi la el, în zilele când ne oferise ospitalitatea-i generoasă.

In cele trei orăşele ale Principatului, groaza se răspândi repede, iar noi ne vedeam dela o zi la alta, fără posibilitatea de a găsi o nouă locuinţă.

Am trăit adevărata viaţă a răufăcătorilor şi a evadaţilor, care se ascund, dela o zi la alta, spre a scăpa de poliţia care îi urmăreşte. Dar noi ce vină avem, ce crime am comis? Nu ni se putea imputa decât o singură vină ; aceia de a nu fi arieni, vină imaginară şi ridicolă, inventată de cel mai fioros dictator pe care l-a cunoscut istoria.

Trebuia deci să ieşim în oraş şi să căutăm salvarea. Ziua, pe lumină, era mai uşor. Aveam posibilitatea să măsurăm străzile cu ochii dela distanţă şi puteam să ne ascundem mai uşor; cunoşteam toate colţurile caselor şi ale terenului accidentat. Devenisem maeştri în topografie. Tot dând din colţ în colţ, am reuşit mulţumită altui concetăţean H..., să găsim o locuinţă mai retrasă şi la adăpost de ochii vigilenţi ai poliţiei, sus pe dealul din Monaco, nu departe de palatul

princiar. Un mare literat a spus odată, că inspirațiile pasiunii pot fi adesea mai bune decât acelea ale rațiunii.

Fără raționament, într'o situație disperată H.... făcuse apel la sentimentele mai multor persoane pe care le descoperise chiar în piața din fața vechii primării. Printr'o acțiune, de fapt necugetată, a putut să-l convingă pe tânărul funcționar al primăriei, Jêrome Gastaud, ca să-l ascundă la el. Într'o stradelă, lată de un metru și jumătate, șerpuind sus în vârful dealului de la Monaco, unde nu se putea pătrunde cu niciun fel de vehicul și unde era foarte dificil de făcut o raflă, Jêrome adăpostise pe H... cu soția-i. In ziua de Marți, 8 Februarie, cu mici geamantane de mână H... ne acompaniă și ne duse, pe noi și pe W... cu familia sa, la locuința salvatorului său, în strada Emile de Loth.

Plasați într'o cameră dela parter, familia W... sus la etaj alături de familia H...., ne aflam laolaltă și pare că teama era mai mică, iar speranțele mai mari. Astfel a decis destinul să putem trăi și într'o casă medievală, plină de igrasie, lipsită de soare, dar aducătoare de liniște, de lipsă de griji pentru scurt timp.

Pe cât de pitorești sunt acele cartiere, cunoscute ori cui a trăit prin Geneva, Bolzano, San Remo, Marsilia, etc., pe atât de insalubre sunt pentru acei care sunt nevoiți a le locui.

Dar cine mai dădea, în zilele acelea de teroare, atenție la toate aceste inconveniente ? Cine se mai gândea la cel mai mic confort ? Principalul era să te știi la adăpost de toate nenorocirile care te pândeau la orice colț și în orice moment. Ne-am simțit fericiți acolo și am avut impresia că reînviem, mai ales că familia Gastaud ne trata ca pe adevărați prinți ; nu trebuia să mai facem nimic. Ei îngrijeau de ale mâncării, noi neîndrăznind, deocamdată, să ieșim nici pe ușa apartamentului. Cheltuelile depășeau cu mult posibilitățile bugetare, dar ce importanță mai avea atunci banul, când salvarea vieții era în joc? Ne întruneam adesea seara, la părinții lui Jêrome și jucam câte o belotă sau ascultam radio Londra. Mai aflam de la familia lui despre cele ce se petreceau în oraș; am auzit între altele, că sălile de joc ale Cazinoului deveniseră aproape goale. Nimeni nu mai îndrăznea să iasă în oraș.

Principatul Mônaco a trăit atunci zilele sale cele mai triste, veniturile scădeau simțitor. Dela Cazinou, unde aveau adresa noastră postală, Gastaud ne aducea scrisorile și restul corespondenții. Am reușit astfel să obținem o legătură cu fiica noastră dela Marsilia, care ne comunica că o duce bine la prietena ei și că lucrează febril pentru realizarea scopului pentru care plecase. Ne mai ruga să grăbim plecarea spre Marsilia dar actele de identitate dela Nisa nu mai soseau. Tinerii cari se ocupau cu fabricarea hârtiilor au fost nevoiți să fugă dela Nisa, poliția fiind pe urma lor.

Nesiguranța zilelor viitoare continua să ne preocupe mult, căci se spunea că o parte din cei ridicați dela Monte Carlo, ar fi fost mitraliați în timp ce erau transportați cu trenul spre Drancy. In realitate, scăpaserăm de multe pericole până atunci, dar nu aveam o siguranță complectă că vom putea reuși până la sfârșit. O astfel de luptă sufletească duceau foarte puținii salvați până la începutul anului 1944 ; cei mai mulți din ai noștri au fost de mult spânzurați sau arși de vii.

Am trăit în aceste condiții încă o săptămână, Gestapoul nu s'a mai arătat la Monte Carlo: avea iarăși mult de lucru pe străzile și promenadele dela Nisa. Am îndrăznit să riscăm câte un drum până la Cazinou, până ce în fine, într'o după masă ne întâlnirăm cu un tânăr delegat al grupării secrete, care ne adusese mult așteptatele cărți de identitate.

Incepuserăm să pregătim cele necesare călătoriei spre Paris, dorind să ne prezentăm de urgență la Consulatul nostru, spre a afla dacă se mai putea conta pe promisa și mult dorita repatriere.

Dar tot așteptând un răspuns favorabil din partea lui Robert, nu mai puteam continua cu viața de ascunzătoare a lui Jêrome: apăruse și o ordonanță prin care se invitau 15.000 de persoane să părăsească de bună voe localitatea.

Comandatura germană stabilise o ultimă dată pentru 5 Martie, când urma desigur, să se procedeze la o raflă generală, pentru descoperirea celor cari nu înțelegeau să se conformeze. Acest scurt termen de 20 de zile privea pe toată lumea care nu era din categoria vechilor cetățeni monegasci.

Pentru noi nu mai era timp de gândit, trebuia să plecăm cât de curând. Recunosc că am mai vorbit cu unii, cari declarau că vor rămâne totuşi pe loc şi că sperau să găsească metoda nouă de ascundere.

Noi am fost de altă părere şi bănuiam că numai în cazul unei plecări în massă, strecurarea până la Paris trebuia să fie mai uşoară. Cu hârtiile noastre „bune", hotărîrăm plecarea pentru 23 Februarie, 5 zile ne-au mai stat la dispoziţie ca să putem expedia marile bagaje şi să lichidăm micile chestiuni pendinte. Ziua de Luni 21 Februarie ne aduse mult aşteptata ştire, că Legaţia dela Vichy dăduse încă un semn de viaţă. Primirăm chiar dimineaţa o telegramă dela Marsilia care ne anunţa că prietenul P. B.... care rămăsese tot timpul ascuns acolo, ar fi primit o circulară prin care era invitat să se prezinte în ziua de 25 Februarie pe peronul gării Moulin de pe linia de demarcaţie dintre zona liberă şi cea ocupată.

Se comunică că un delegat al Legaţiei noastre urma să fie prezent acolo, pentru a înlesni îndeplinirea formalităţilor de trecere faţă de autorităţile germane, ca apoi să urmeze plecarea după alte cinci zile dela Paris spre Bucureşti.

Cum P. B. cerea sfatul meu, am răspuns imediat că noi ne vom conforma circulării. Plecând la Cazino, am aflat că şi alţi patru amici au primit aceiaşi circulară salvatoare pe adresele lor dela Nisa. Mai mult, am avut norocul să pot citi cu ochii mei, tot cuprinsul circulării cu pricina. Am fost însă contrariat de faptul că noi nu primisem circulara: tocmai noi care am făcut propaganda necesară pentru a convinge pe alţii că demersul ar fi serios. Cum am aflat prin telefon dela pensiunea din Nisa că nu primisem nimic, am decis să aştept toată ziua, ca apoi să telegrafiăm la Vichy pentru lămurire.

Cum nu găseam nici o explicaţie a acestei omisiuni, am mai avut iarăşi de trecut prin multe ore de îngrijorare. Ceea ce mă încurajă era faptul, că aveam hârtiile şi actele mult mai în „regulă" decât alţii. Desigur că nu se expediase toate circularele în aceeaşi zi.

In după masa zilei, revenind la locul nostru de întâlnire, adică la Cazinou, m'am mirat că tocmai ceilalţi care se aflau în posesia circulării erau de opinie a nu se repatria.

Majoritatea nu putea să fie convinsă că angajamentul luat de germani faţă de guvernul nostru se va respecta şi se temea de eventualitatea unui mare pericol prin trecerea cu trenul peste solul nemţesc.

Alţii ar fi dorit să aştepte informaţiuni precise dela acei care înţelegeau să rişte voiajul iniţial până la Paris.

Noi, familia mea şi cu mine, care nu primisem încă circulara, eram cei mai îndrăzneţi din grupul dela Monte Carlo; noi judecam că Legaţia nu se poate preta la un joc neserios, căci nu era vorba decât de maximum 150 de persoane, cetăţeni ai unei ţări aliate cu Germania.

In aşteptarea circulării am trecut pe la masa verde şi am încercat să mă distrez, ca după o oră soţia mea să mă anunţe că un prieten ne adusese corespondenţa dela Nisa.

Circulara sosise de fapt cu două zile mai înainte, dar din cauza unei neatenţii a patroanei pensiunei, ea nu ne-a fost adusă decât după ce o primiseră ceilalţi.

Cu toate că am fost lipsiţi de 2 zile ce ne-ar fi fost atât de necesare pregătirii plecării noastre, am decis imediat să plecăm la 23 Februarie cu trenul la ora 1.

Frigurile voiajului se făceau din ce în ce mai simţite, şi ne aflam în faţa unui nou necunoscut, atât de decisiv pentru viitorul nostru.

Trebuiau trecute ultimele trei piedici înainte de a ne prezenta la Consulatul nostru dela Paris : călătoria până la Marsilia, oprirea pentru o zi sau 2 acolo, şi călătoria dela Marsilia la Paris. Câte obstacole dificile mai aveam de trecut ! Câţi poliţişti, câţi agenţi ai Gestapoului mai trebuiau evitaţi pentru a nu ne izbi de vreunul care să nu fi fost pus la curent cu dispoziţiile luate de cei de sus.

Nu pot defini adevărata noastră situaţie a hărţuelilor inerente nouilor stări de bucurie, de tristeţe şi de preocupări.

Incetul cu încetul, sticlele ochelarilor negri ai cugetului meu începură să se decoloreze; culoarea sticlelor deveni tot mai deschisă şi mai multă lumină pătrundea în forul meu intern.

Am început să-mi dau mai bine seama că puteam să pătrund cu mai multă claritate în posibilităţile viitorului apro-

piat şi să ghicesc că voiajul trebuia să se termine cu bine.

Am reuşit să determin şi pe amicul W... să rişte ultima şansă de a salva copiii, evitând repetarea unei noui nenorociri similare cu aceia care se întâmplase cu fiul său, refugiat de curând la „Maquis" şi probabil mort în luptele din munţii Alpi şi departamentului Savoia de Sus.

In ziua următoare, ne-am terminat împachetatul şi atenta distrugere a dosarelor şi actelor, ce nu puteau fi luate cu noi.

Am mai asistat la diferite discuţii şi certuri între membrii familiei W... care tot nu se puseseră de acord în privinţa plecării dar care totuşi împachetau!.

Cu toate că Jêrome, acest suflet ales ,care se împrietenise atât de sincer şi desinteresat cu noi, ar fi dorit să nu plecăm, înţelesese să se resemneze dându-ne concursul, îngrijind de biletele de tren precum şi de predarea marelui bagaj.

Ultima noastră seară pe Coasta de Azur a trecut repede. Ne-am adunat cu toţii la părinţii lui Jêrome spre a discuta şi a mai istorisi din amintirile dela Bucureşti şi din cei patru ani petrecuţi în Franţa exilului nostru nenorocit.

După o noapte liniştită ne-am trezit şi aruncând privirea afară, am descoperit cerul de un albastru încântător.

Soarele părea a străluci mai tare ca oricând şi perspectiva dinspre dealul de vis-a-vis dela Monte Carlo, ne făcea să săltăm de speranţe şi să admirăm, poate pentru ultima dată, oraşul în care reuşisem să ne salvăm în ultimele luni atât de periculoase.

Am mai ascultat audiţii radiofonice, am făcut fel şi chip de planuri cu familiile W şi H..., din care penultima decisese să plece a doua zi, direct prin Moulins, şi ne-am luat rămas bun dela toţi pe la orele 11 înaintea mesei, când am coborît întovărăşiţi de W..., cornişa ce ducea dela Muzeul Oceanografic, spre Place d'Armes, din apropiere de Condamine.

Nu luaserăm cu noi decât mici geamantane şi puţină mâncare pentru drumul până la Marsilia. In camionul care ne duse până în dealul de lângă Cazino, ne-am mai încântat privirea cu minunata şi neuitata perspectivă a portului din vale.

Am strâns încet-încet pleoapele, încercând să șterg amintirile negre, dorind să reţin numai pe cele plăcute, şi mai ales pe acele ale frumuseţilor naturale, cum puţine se pot găsi pe pământul nostru nenorocit.

In piaţa din faţa Cafeului de Paris, ne-am despărţit de W... urându-ne reciproc o întâlnire norocoasă la Paris.

După ce am coborît în grabă panta ce duce în spre gara din Monte Carlo, am intrat pe peron, şi ne-am aşezat pe o bancă, ca să aşteptăm acceleratul ce urma să sosească peste o oră.

Ştiam că trenurile veneau supraîncărcarte : am sosit intenţionat mai de vreme spre a reuşi să găsim un loc în vagoane.

Ultima oră a unei ierni primăvăratece am petrecut-o acolo în sgomotul gării, în fumul locomotivelor, privind cu nesaţiu, spre orizontul îndepărtat al mării, lăsând ca gândurile să se piardă în voe.

Era greu să te concentrezi asupra unei idei din multele care ne invadau cugetul, fără de nici o legătură. Treceam prin stări cu totul speciale, încercând o plăcută uşurare, simţind cum se ridicau greutăţile de pe piept şi cum inima bătea mai regulat.

Lumea se înmulţea pe peron astfel încât cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului, înghesuiala deveni atât de mare, încât nu mai trebuia să ne temem de un ultim control poliţienesc în gară.

www.stere.ro

CAPITOLUL VI

CĂLĂTORIA SPRE PARIS

(23 Februarie – 26 Februarie 1944)

www.scire.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL VI

Trenul sosi cu punctualitate și cu toată aglomerația am reușit să ocup un loc pentru soția mea, eu rămânând pe culoar. Am fost mulțumit că trenul era suprapopulat și că multe bagaje încurcau circulația. Totul părea aranjat pentru împiedicarea unui control rapid.

Oprirea în gara Nisa a durat 10 minute, minute lungi de îngrijorare, pe peron mișunând mulți ofițeri germani.

Din fericire, necunoscuții aceștia nu se urcară decât în vagoanele rezervate armatei lor. Pornind spre Cannes, ne-am liniștit și observarăm atent pe tovarășii de călătorie de lângă noi, cari discutau, glumeau și citeau jurnale.

Am avut norocul să mai râdem puțin de anecdotele povestite cu mult talent de un artist dela radio Monte Carlo.

Din când în când, trăgeam cu coada ochiului spre capetele culoarelor, voind a mă convinge că nu se producea nici o schimbare periculoasă.

Ajunseserăm în apropiere de râul Var, care fu traversat cu iuțeală redusă, podul fiind lovit de bombardamentele recente și nefiind reparat decât provizoriu.

Toată regiunea localității St. Laurent du Var era distrusă. Și mai toate casele se transformară una cu pământul.

Aspectul destul de dureros nu avu alt efect decât acela că în ochii tovarășilor noștri de drum se distingeau priviri strălucitoare, care trădau speranțe și o bucurie mascată.

Fiecare atrăgea atenția celorlalți asupra altui obiectiv atins: ba o fabrică distrusă, ba o lucrare de artă a șoselei dislocată pentru mult timp, ba orice altă lovitură interesantă.

Organizația Todt era încă ocupată cu reparații, cu consolidări, și cu lucrări de mascare a efectelor rezultate din ex-

plozii. Germanii n'au neglijat să ascundă cât mai mult privirilor curioase, tirul exact obţinut de aviaţia inamică.

După ce am depăşit Frejus, ajungând aproape de Antheor vaiajorii avură norocul să observe alte opere de distrugere ale aviaţiei engleze şi americane.

Marele viaduct a fost transformat într'o ruină complectă, trenul trebuia să treacă peste o construcţie de pod de lemn, improvizată.

Ştiam cu toţii că lucrările acelea erau expuse unui nou bombardament peste alte 3—4 zile, astfel că pionerii să aibă alte 2—3 săptămâni de lucru, în care timp circulaţia să fie iarăşi dificilă dacă nu chiar imposibilă.

Privind la aspectul general, am uitat cu totul de a mai da atenţie posibilităţii unui control poliţienesc.

Voiajul a continuat fără nici un incident până dincolo de Toulon. Incepuse să se întunece, când trenul fu brusc oprit la intrarea unui tunel.

Se emiteau fel de fel de impoteze, nimeni nu era în stare să precizeze ce se petrecuse. Se presupunea că linia ar fi fost tăiată de patrioţi sau că cineva ar fi tras semnalul de alarmă, sau chiar că trebue să ne aşteptăm la controlul nedorit.

Controlul se făcea des pe acest traseu atât de circulat, mai ales că se căutau şi tineri franceji, cari se sustrăgeau de la munca obligatorie pentru Germania.

Aşteptând cu oarecare calm cele ce urmau să se întâmple, spre surpirza şi bucuria generală, trenul o porni după o jumătate de oră.

Ne apropiam de Marsilia şi ne pregătiam să facem faţă celui de al doilea hop : controlul dela ieşire din gara St. Charles.

Aveam de trecut un baraj cât se poate de periculos înanite de a revedea fetiţa noastră, care cu siguranţă ne aştepta în piaţa din faţa gării.

Coborând pe peron, am fost întâmpinaţi de două prietene care ne comunicară că sutem aşteptaţi în piaţa gării de alţi prieteni.

Traversând în grabă peronul, am ajuns la ieşire unde poliţia era la datorie. Momentul de a prezenta pentru prima

dată identitatea de „francez", se ivise, trebuia să fim tari şi să ne mascăm emoţia internă. Doamnele au fost lăsate să treacă iar toţi bărbaţii prezentau hârtiile. M'am conformat şi sigur pe mine, întinsei documentele spre verificare, am fost măsurat de sus până jos de un agent, în timp ce alt coleg examina minuţios hârtiile, eu aşteptând „calm" verdictul.

Cu toată emoţia, am reuşit să-mi păstrez „calmul" şi priveam indiferent, în aparenţă, spre grupul de afară unde soţia îmbrăţişa copilul care înainta copleşită de emoţie spre ea, şi parcă surprinsă de revedere.

Scena controlului fu scurtă şi bine jucată. Hârtiile întoarse pe o parte şi pe alta, parafele confruntate de către versaţii agenţi, cărora îmi presupusesem să le joc o farsă, care depindea poate de un fir de păr să dea greş.

Cu un gest rece, agentul dădu din cap, făcându-mi semn că pot trece dincolo de bariera formată dintr'un zid de agenţi.

Păşii grăbit pe porţile largi ce dădeau în piaţa gării oraşului, unde cu doi ani în urmă, încercasem atâtea înăbuşite emoţii, atâtea spulberate şi chinuitoare probleme de viitor.

Plecasem din Marsilia ca român şi mă întorceam acum francez get beget !

Cu ajutorul unei maşini am ajuns la locuinţa prietenei fetei mele, unde am fost bine primiţi şi găzduiţi pentru scurta oprire.

Povestirile nu mai luară sfârşit, şi cu toţii eram fericiţi că trecuserăm cu bine ultima fază a actului final, către care ţinteam cu nerăbdare : revederea locurilor de unde cu ani în urmă, plecasem să ne salvăm aiurea.

Am fost vizitaţi de amicul P. B... care era la curent cu sosirea noastră.

Nici Paul nu voia să rişte voiajul de repatriere ; ar fi dorit să se informeze mai înainte despre eventuala reuşită. adică să aştepte ştiri de la unii care ar fi sosit la Bucureşti.

L'am convins că greşeşte şi că riscă să nu mai poată scăpa cu viaţă de acolo : un al doilea transport părând neprobabil.

Cum risca să piardă chiar cetăţenia română, s'a decis să telegrafieze la Legaţia de la Vichy spre a obţine o scurtă amânare.

A doua zi, am vizitat în grabă centrul oraşului ; am constatat pretutindeni prezenţa nemţilor, şi am fost uşurat când după 2 ore am reuşit să mă întorc acasă.

La masă s'a decis să mai rămânem o zi la Marsilia, urmând ca să plecăm Vineri 25 Februarie seara.

Am ales această soluţie, decişi fiind să nu ne prezentăm în gara Moulins, şi să călătorim tot ca „francezi" prin ruta Châlon s. S. ca după ce vom fi luat contactul cu Consulatul nostru dela Paris, să ne transformăm iarăşi în cetăţeni români.

Când ne-am sculat a doua zi, ultima ce aveam să o trăim pe Coasta mediterană, am primit iarăşi vizita lui Paul B., care ne arătă răspunsul telegrafic primit dela Vichy.

Legaţia îi comunica că poate întârzia 5 zile pentru a-şi aranja socotelile, o nouă predare la Moulins de faţă cu un delegat român fiind proectată.

Din aceasta am dedus că plecarea din Paris spre ţară se mai amânase pentru câteva zile, astfel că aveam şanse de a trăi mai mult de o săptămână în capitală, unde aveam de pus la punct diferite chestiuni.

Am promis lui Paul că-i vom scrie dela Paris ca să fie mai sigur că cei plecaţi au reuşit să ajungă cu bine până acolo.

Restul zilei a trecut monoton, repede, am primit multe vizite, ne-am luat rămas bun dela mulţi prieteni, cărora le-am promis că ne vom reîntoarce la sfârşitul războiului la Marsilia.

Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului, în hallul de aşteptare al gării, fiica noastră a fost aşteptată de mult tineret, relaţii creiate cu ani în urmă, amici sinceri care au ştiut ori de câte ori nevoia a intervenit, să fie buni camarazi, oameni de suflet, care în acel mediu, aproape unanim, în care pătrunsese adânc spinul dureros al dife-

rențierilor de rasă, a constituit pentru noi o reală consolare.

Păcat că numeroase alte desiluzii ne-au făcut să apreciem mai mult afecțiunea de care ne-am bucurat cu ocazia câtorva relații disparate, căci durerea ce stăpânește încă sufletele noastre, e că numărul celor ce s'au raliat în Franța politicei rassiale și inumane au copleșit și redus la tăcere cele câteva glasuri protestatoare, dintre care unele neau fost sprijin în perigrinările noastre dureroase. A urmat o despărțire înduioșătoare. Incepu să cadă noaptea, când trenul porni alene.

Nu ne-am lăsat antrenați în discuții și n'am dat prilej altora să ne bănuiască după accent că nu eram francezi veritabili. Ne-am impus o tăcere strategică totală, lucru atât de greu într'o călătorie cu trenul.

Cu toate că timpul avansa destul de încet, am reușit să ajungem cu bine până la Lyon.

Nu ne mai despărțeau decât 8 ore de drum spre Paris, și vreo 3 ore de linia de demarcație dela Châlon s. S.

Hârtiile noastre românești au fost bine ascunse, neavând asupra noastră de cât identitățile false.

Nu bătuse încă miezul nopții și trista noutate își croi drum printre călători, că trenul va schimba ruta prin Moulin, linia principală fiind tăiată de *Maquis*.

Tot planul nostru, de a evita trecerea prin gara ticsită de cei mai versați agenți ai Gestapoului, a fost răsturnat dintr'un condei. Ne-am consolat cu gândul că aveam o dureroasă trăire a momentelor primejdioase, eram călîți și ne obișnuisem a nu ne pierde curajul : eram oameni experimentați.

Când începu să se lumineze, trenul se opri în gara Moulin.

Aruncai o ochire fugară spre peroane, acelaș decor invariabil, în care nu lipseau trufașe chipuri de militari teutoni, aceleași chipuri ce ne obsedau, urmându-ne în tot locul.—

Privirea căzu și rămase pironită pe celebrul mare tablou, în cadrul căruia era afișat cu litere mari, că trecerea

era strict oprită celor de origine neariană, sub sancționarea unei deportări imediate. Cuvântul „Juif" se distingea dela zeci de metri. Cum trenul nu putea întârzia mai mult de 10 minute, controlarea se făcea de obicei după plecarea din gară.

Trenul plecă la timp. Trecu o jumătate de oră, și poliția germană nu se arăta.

A fost o zi excepțional de norocoasă ; se credea că specialiștii au fost îndreptați în alte direcții : poate să facă cercetări în localitățile din apropiere, pe unde fusese aruncată în aer linia ferată. Prinzând curaj am riscat să vizităm chiar vagonul restaurant pentru a lua o cafea surogat... atât de necesară întăririi organismului.

Au mai trecut câteva ore, răstimp în care pronosticurile cele mai riscate se împleteau cu propunerile cele mai variate, fiecare văzând deznodământul în alt chip., până când Turnul Eiffel, în depărtarea cețoasă își profila mărețul schelet anunțând asemenea unui vestitor din depărtări, că ne apropiem de leagănul ultimei noastre speranțe : *Parisul.*

Se împliniseră aproape 4 ani de când am plecat fugăriți de armatele invadatoare, la voia întâmplării, sub ploaia de bombe și de mitraliere, pe șoseaua care trebuia să ne salveze de pericolul nemțesc, ca acum să trăim alte câteva zile în Parisul ocupat și desfigurat.

Acolo se afla Consulatul, care ne întindea o mână de ajutor, acel ajutor nevisat cu câteva luni înainte și care nu-și găsea explicație în cugetul nimănui !

Care să fi fost cauza repatrierei noastre și care a fost inițiatorul acestei adevărate binefaceri pentru cei prea puțini ? Intrebare fără răspuns pentru moment și a cărei deslegare, dat fiind necunoscutele în cauză, mi-am propus totuși să încerc a o rezolva după terminarea ostilităților. Inițiatorii au dovedit desigur mult curaj, pentru a reuși să convingă pe Himmler, ca să renunțe la sacrificarea noastră și ca să permită să trecem cu trenul, chiar prin teritoriul sacrosant.

Plecasem din țară pentru a mă slava ; presimțisem că

odată cu instalarea guvernului Goga, zile negre ne vor aştepta ; plecasem ca să mă pun la dispoziţia Aliaţilor, şi să le ofer serviciile mele. Reuşisem să fac primii paşi şi totul indica că aveam şanse de a reuşi în idealurile propuse.

Dar soarta a hotărît altfel ; ofesiva din Mai 1940, a încurcat toate socotelile.

Am ajuns să trăesc zilele istorice, redate pe scurt, în această lucrare, şi nerecunoştinţa Franţei m'a desgustat.

Am decis deci, să întorc spate ţării „libertăţii" şi să mă grăbesc a mă reîntoarce în ţară ; am decis să suport greutăţile viitoare împreună cu familia mea din Bucureşti, şi să nu mă mai intereseze nimic despre ţara care a decăzut atât de mult sub ocupaţia teutonă.

Dar sunt hotărît să nu renunţ la drepturile mele. Aştept numai momentul favorabil pentru a cere respectarea şi satisfacerea lor.

Autorităţile franceze vor avea să răspundă pentru inducerea meaîn eroare, pentru faptul că m'au împiedicat indirect, să trec la timp în Anglia, şi mai ales pentru că au înlesnit nemţilor furtul unei invenţii, pe care eu o destinasem numai Aliaţilor, ca după aceia, printr'o neglijenţă regretabilă, să nu ştie a lua măsurile necesare ca să mă pună la un adăpost meritat.

Dacă reuşisem până atunci să scap din ghiarele fioroase ale hitleriştilor, aceasta se datora numai hazardului şi dibăciei mele, aproape deloc autorităţilor franceze.

Cugetând astfel, sub impresia apropierii Parisului, am reuşit să-mi scurtez timpul până ce trenul va ajunge la destinaţie, atât de râvnită „Gara de Lyon".

www.stere.ro

CAPITOLUL VII

IARĂȘI LA PARIS

(26 Februarie – 12 Martie 1944)

www.scire.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL VII

O zi morocănoasă brăzdată de o adiere rece şi tăioasă anunţa neprietenoasa apropiere a cartierelor mărginaşe ale Capitalei. Trenul îşi înceteni viteza, brăzdând alene ultimele sute de metri, pentru a încremeni către ora prânzului, pe cel de al doilea peron al gării. După ce am lăsat bagajele în gară, am luat Metro-ul şi ne-am îndreptat spre locuinţa mamei lui Robert.

N'am avut norocul să-i găsim acasă şi am fixat printr'un bileţel o întâlnire pentru ora 9 seara la Cafeul Richelieu de pe marele bulevard sau pentru a doua zi, ora 10 înaintea mezei, la staţia de Metro din faţa Operei.

Ne-am întors apoi spre cartierul Montmartre pentru a căuta o cameră la un hotel. Când am ieşit din Metro, şi am avut ocazia de a readmira marele bulevard, nu am putut scăpa de viziunea celui, care a reuşit să ocupe oraşul lumină, ca să-l transforme într'o mare capcană de nenorociţi.

Imi dădeam seama de marele număr al populaţiei de acolo, pe care le reuşise cu toxina antisemită, să-l transforme într'o massă înapoiată şi a cărei stare de cultură decăzuse. Am fost mult timp urmărit de viziunea lui de fiară sălbatecă şi mă întrebam cum de mai era posibil în zilele noastre să se întrebuinţeze atâta ură sălbatecă, atâta cruzime barbară şi atât sadism sângeros contra unei masse de oameni lipsită de apărare. Crimele săvârşite în regiunile ocupate şi în Parisul invadat reprezentau singurele realizări practice ale ideilor profesate de fiorosul Himmler, a celui mai rutinat şi rafinat adept al bestiei naziste : ADOLF HITLER.

Nu mă mai gândeam de cât la posibilitatea ajungeri

în situaţia, ca lumea să reuşiească să răzbune lacrimile şi sângele în care banditii au reuşit să inunde lumea.

Păşind astfel pe străzile Parisului, atât de dorit cu puţini ani în urmă, am reuşit să găsesc o cameră, înscriindu-mă la portar pe baza actelor noastre de „francezi". Cum Sâmbătă după masă, Consulatul nostru era închis, am fost nevoiţi să rămânem mascaţi într'o identitate de circumstanţă încă două zile. Nu puteam scoate măştile de cetăţenie; comitând un delict nedorit.

Până la regăsirea lui Robert, ne-am plimbat prin oraş, şi am cercetat atent figurile celor de pe străzi, constatând că lumea nu mai era aceiaşi cum o cunoşteam cu toţii. Se simţea că aproape toţi erau nenorociţi şi că nu se acomodaseră încă cu nenumăratele şi pestriţele uniforme, ce mişunau peste tot.

Şi mai trist era aspectul oferit de poliţiştii francezi; prea mulţi din oamenii aceştia se învârteau pe străzi; ne minunam şi ne întrebam cum de se putuse improviza atâţia şi atâtea feluri de categorii.

De după toate colţurile ţâşneau agenţii gărzii mobile, umblând atât de jos, cât şi pe motociclete sau chiar biciclete. Mişunau poliţiştii pretutindeni, dându-ţi impresia că oraşul devenise o adevărată pepinieră de rău-făcători.

Impresia generală era că mai toţi bărbaţii Franţei, afară de cei ce trebuiau să muncească pentru nemţi, se transformaseră în poliţişti. Mai ales fiindcă tineretul dispăruse complectamente: unii au fost duşi la muncă forţată în Germania, alţii erau ţinuţi prizonieri încă din 1940, iar restul era ascuns prin locuri retrase, sau plecaţi în munţi, ca „maquis", ca gaullişti.

Unde mai punem că şi schimbările produse de măsurile rassiste se resimţeau pretutindeni.

Am avut ocazia să descopăr şi multe inscripţii galbene prin vitrinele magazinelor şi diferite afişe la bursă, la „Sale de vente", etc., care interziceau intrarea Evreilor. Contactul cu ei era declarat deci periculos şi subversiv, totuşi privirea-mi distrată cădea adeseori pe numeroase frontispicii unde tronau în litere săpate în piatră, pare-se pentru veşnicie:

„Liberté, egalité, fraternité" cele trei electrizante cuvinte. Dureros, dar adevărat contrast!

Cel mai impresionant era aspectul oferit de puținii din categoria noastră, care se mai aflau pe străzi și care purtau pe piept steaua galbenă cu mențiunea „Juif".

Nenorociții aceștia, cari reușiseră să scape până atunci, formau desigur, victimele zilelor de mâine, deși în majoritatea lor erau din aceia cari se distinseră în războiu și fuseseră decorați cu înalte distincții.

Nu le era permis ca să telefoneze, nu puteau călători în metrouri decât în ultimul vagon și erau obligați ca cel mai târziu la orele 8 seara să fie acasă.

Ei nu aveau acces în restaurante, cafenele, berării și nu le era permis să treacă prin anumite străzi; ei trebuiau să se izoleze de restul populației.

Am mai indicat în alt capitol, alte măsuri înjositoare care s'au luat contra Evreilor și cred că repetarea lor nu ar mai fi necesară.

Principalul era atunci, ca noi fiind din această categorie vizată, să știm a ne feri și a ne deghiza, încă pentru scurt timp.

Deabia a doua zi, la orele10, am avut posibilitatea să restabilim legăturile cu Robert și cu Eveline.

Așteptând, în fața Marei Opere, am constatat că nemții se instalaseră definitiv, cel puțin așa credeau, în megalomia lor, chiar în inima orașului; în colțul străzilor 4 Septembrie cu Avenue de l'Opéra se afla o baricadă de sârmă ghimpată, bine păzită de soldați și mitraliere.

Am mai descoperit, pe acolo, sute de automobile WH. și WL., astfel că nu ne-am simțit în apele noastre decât după sosirea Evelinei și după plecarea din locul ce pentru noi era socotit nesigur.

Prima știre a fost dureroasă.

Prietena noastră ne comunică că mama lui Robert fusese ridicată cu puține zile în urmă. Mai aflarăm că ei ne trimiseseră imediat o scrisoare, sfătuindu-ne să nu mai venim la Paris. Deci dela bun început iluziile noastre începură să se clatine, lăsând loc îndoelii și unei justificate temeri. Am ex-

plicat că primisem circulara mult așteptată și că ne aflam în fața unei perspective norocoase de a pleca în țară.

La hotelul lor, după sosirea lui Robert, care fusese la un mare avocat angajat pentru pledarea cauzei mamei sale, am aflat detaliile nenorocitului eveniment. Bănuiam că mama lui Robert a fost arestată pe motivul de a fi traficat cu acte false; aceasta în urma descoperirii grupului dela Nisa, la care s'ar fi găsit și cartea ei de identitate. Un motiv în plus fiind și noi în aceiași situație, de a nu avea prea serioase motive de optimism în riscata aventură ce am încercat.

Restul zilei l-am petrecut împreună, putând să ne informăm, mai bine, asupra tristei situații dela Paris.

A doua zi, ne-am prezentat la consulatul nostru unde am făcut cunoștință cu mulți evrei-români, veniți din diferitele părți ale Franței, din exoduri diferite, fiecare închizând în fundul sufletului tot atâtea tragedii.

La Secretariatul Consulatului ni s'a vizat pașaportul și am depus costul biletelor de tren până la Curtici.

Data plecării nu fusese încă definitiv stabilită din cauză că nu se înscriseseră decât vreo 40 de candidați la repatriere.

Se conta pe sosirea unui al doilea transport din zona liberă, astfel ca vagonul să fie mai complet.

Tot la Legație ne-am întâlnit cu amicul W... dela Monte-Carlo care trecuse cu ai săi în ziua de 25 Februarie pe la Moulins.

Cu toate că nemții respectaseră convenția privitoare la repatriere, cei dela Consulat ne-au sfătuit să nu ne prea facem văzuți pe stradă și să domiciliem la spitalul Rotschild.

Astfel am evita întâlnirea cu polițiștii germani, care n'ar fi dispuși să respecte ultimele dispoziții.

Locuirea la acel spital implica obligația de a purta steaua galbenă, astfel că ai mei și W... au decis să nu respectăm recomandațiile. Aflasem că consulatul reușise să elibereze 10 Evrei dela Drancy și să-i aducă la Paris, spre a-i trimite cu noi în țară și am dedus că riscul nu era mult prea mare : se putea conta pe o liberare sigură.

Dealtfel speram că vom reuși să evităm controlurile pe-

riculoase; doar reuşisem să nu fim recunoscuţi timp de patru ani şi nu mai rămăseseră decât câteva zile !

Mai deveniserăm şi foarte dibaci după atâtea experienţe; ştiam să ne mişcăm mai în voe, fără a ne trăda.

După ce am luat cunoştinţă de invitaţia de a trece zilnic pe la Consulat, ne-am îndreptat spre un oficiu poştal ca să-i telegrafiem lui Paul la Marsilia, şi să-l asigurăm că trecerea pe la Moulins nu mai era periculoasă.

La hotel am scris câteva scrisori prietenilor, familiilor noastre din Bucureşti, spre a-i pregăti cu ştirea reîntoarcerii noastre apropiate.

Prevedem că cei din ţară vor primi vestea cu oarecare scepticism, dar presupuneam că era indicat ca ei să fie din timp pregătiţi.

Am părăsit apoi hotelul şi ne-am mutat în alt cartier, în preajma Comediei Franceze.

De data aceasta, am încetat de a mai fi francezi, cetăţenia de ocazie pe care am împrumutat-o în ţara libertăţii pentru a scăpa — paradoxal — de opresiunea sălbatecă a copoilor francezi pusă în slujba Gestapoului.

Faptul de a recunoaşte fără de înconjur această schimbare de cetăţenie din oportunitate cred că mă absolvă de orice răspundere faţă de propria mea cunoştiinţă şi nu voi uita nici când cât datorez acelor „campioni" ai falşului, graţie cărora am putut uza de acest cameleonism de cetăţenie.

In ziua de 28 Februarie am redevenit români şi am distrus falsul document al originei etnice.

Astfel am trăit ceva mai liniştiţi câteva zile, întâlnindu-ne cu foarte puţini cunoscuţi, de preferinţă cu Robert, cu Eveline, şi cu familia W...

Am intrat zilnic prin restaurante, rar prin cafenele, am evitat alte localuri şi ne întoarcem regulat seara acasă, destul de devreme.

Graţie curajului nostru, am putut valorifica ceva din bunurile pe care le părăsisem în mod forţat, odată cu evacuarea spre sudul Franţei, şi ne-am procurat banii necesari cumpărăturilor urgente şi pentru voiajul ce-l socotisem un vis şi care începuse să ia o formă concretă.

Peste câteva zile au sosit şi alţii la Consulat; numărul necesar completării vagonului fiind astfel asigurat. Consulatul a procedat în consecinţă, a achitat toate biletele de tren, a făcut toate demersurile pentru obţinerea vizei colective şi a obţinut aprobarea pentru devizele necesare, destul de reduse ca valoare.

Cu sosirea amicului Paul, grupul nostru s'a mărit, astfel că eram complecţi cei 8 din compartimentul destinat pentru noi.

Până la fixarea zilei definitive plecării, vizitele la Consulat ne-au dat ocazia să facem cunoştinţe cu persoane interesante şi să întâlnim vechi cunoscuţi din ţară.

Printre cei eliberaţi dela Drancy se afla şi avocatul S... fratele unui camarad de arme din campania 1916—1918.

Dela el, am aflat multe detalii asupra celor ce se întâmplau în blestematul lagăr. Acest prim om eliberat din lagăr, cunoscut de mine, m'a interesat foarte mult, ştiind că vorbeam cu o persoană, care avuse norocul excepţional de a-şi salva viaţa numai graţie demersului făcut de Consulatul român.

Intre altele, ne-a mişcat istorisirea modului cum s'a construit faimosul tunel, despre care se vorbise atât de mult în ultima lună.

După cum ştiam, în urma denunţului unui băiat de 16 ani, nenorociţii care munciseră pe ascuns timp de câteva săptămâni în speranţa de a putea evada, au fost împiedicaţi să fugă chiar cu 2 zile înainte de terminarea definitivă a lucrării supraomeneşti.

Represaliile au fost grozave : unii au fost împuşcaţi pe loc, alţii maltrataţi şi aproape toţi deportaţi imediat spre Polonia, probabil la Lublin.

Ferocitatea nemţilor de acolo a întrecut toate limitele imaginabile şi cei de pe timpul Inchiziţiei medievale s'ar fi felicitat de metodele întrebuinţate de colegii moderni întru criminalitate.

Denunţaţii au plătit cu suferinţele lor, cu sângele lor şi cei mai mulţi chiar cu viaţa.

Intre puţinii salvaţi se aflau şi evreii-români care au fost aduşi la Paris în urma recentului demers.

Ştirile acestea nu prea erau încurajatoare, căci de la nemţi te puteai aştepta ca să revină în ultimul moment.

Deveniserăm iarăşi nerăbdători şi doream ca ziua plecării să fie cât mai apropiată.

Intr'una din acele zile aflarăm la Consulat că se fixase plecarea definitivă pentru 10 Martie. Tot acolo, se aplică menţiunea specială pe paşapoartele noastre, spre a ne feri de neplăceri şi se menţiona chiar ziua exactă a plecării.

Ultimele zile le-am trăit cu o nerăbdare şi nu ne simţeam uşuraţi decât în orele de dimineaţă când ne aflam în sala de aşteptare a Consulatului.

Acolo, socoteam noi că ne aflam în siguranţă aboslută, ca nicăeri în altă parte în întreaga Franţă.

Intr'una din acele zile, ne-am întâlnit cu ziaristul Pamfil Şeicaru, care profitând de ocazia favorabilă de a vorbi cu noi, ne ţinu o mică cuvântare, din care mai pot să desprind următoarele fraze :

„A sosit, în fine, ora eliberării Dvs. Să nu vă închipuiţi că noi nu ştim cât aţi avut de suferit şi cât mai suferiţi. Toate acestea sunt din domeniul trecutului : numai puţine zile şi veţi fi iarăşi în ţara Dvs. unde nu veţi mai avea nimic de suferit. Cât priveşte problema alimentaţiei, vă asigur că veţi fi surprinşi când veţi găsi zahăr în orice cantitate, carne în fiecare zi, şi pâine albă de mărimea aceasta..."

In acel moment, desemnă cu mâinile o lungime de peste un metru. Apoi, îmbrăţişă şi sărută un copil evreu ! Gestul nu-l mai comentăm !

Simţea desigur că situaţia se schimbase şi căuta simpatia noastră, desigur pentru a mai încerca să şteargă din isprăvile trecutului său pătat.

Ne mai asigură că voiajul nostru va decurge fără incidente şi că reuşise să convingă pe cei dela Vichy ca d. Consul Papudof să conducă convoiul de repatriaţi până la Viena, iar dela Viena până în ţară să fie acompaniat de Consulul Rusu dela Viena.

Am plecat spre hotel încurajaţi, dar în subteranele Me-

troului am avut ocazia să asist din nou la un control poliţienesc.

Nici în gangurile acelea, slugile călăilor nu încetau cu cunoscutele lor acţiuni degradante. Am avut norocul să trecem pe lângă un grup care cerceta hârtiile pasanţilor, fără ca să fim opriţi şi să ajungem cu bine acasă.

A doua zi, trecând pe marele bulevard Montmartre, am putut admira un grup de ofiţeri nemţi care după ce închiseseră cu cordoane de sergenţi o mare porţiune a bulevardului, se ocupau cu verificarea identităţii tuturor celora ce ieşeau dela o haltă a Metroului, precum şi a ocupanţilor automobilelor pasante.

Ca de obicei, am observat operaţiunea în curs dela o distanţă suficientă, ca să putem evita contactul neplăcut şi să ne strecurăm pe rue Drouot.

Din cei ce nu reuşiseră să facă la fel ca noi, numeroşi au fost ridicaţi şi au trebuit să plece în autocamioane speciale spre o destinaţie, unde desigur că şi-au îngropat frumoşii ani în ziduri de temniţe sau în ţarcurile ghimpate ale lagărelor, această invenţie satanică a promotorilor „culturii".

Hitler tot mai continua politica lui de ură sadică ; sub roţile lui de fier, mai trebuiau să sucombe mulţi Evrei şi chiar unii din tinerii Franţei.

Doream să scăpăm cât mai curând din Parisul periculos, dar am avut neşansa ca a doua zi să aflăm că plecarea fusese amânată încă cu 2 zile.

Cauza amânării a fost necesitată de plecarea la 10 Martie a unui convoi de supuşi turci de origine evreiască.

Deci noi gânduri negre puseră stăpânire pe nervii noştri atât de încercaţi. Informându-ne mai de aproape, am aflat că cu 2 săptămâni înainte plecase un vagon cu evrei-unguri spre Budapesta şi ajunsese cu bine la destinaţie.

In momentele acelea, am înţeles o mare parte a adevăratelor motive ale repatrierii noastre; cortina misterioasă se dăduse la o parte.

Guvernul român nu făcea decât să imite alte State care o luaseră înainte şi nu se putea ca ai noştri să rămână mai prejos decât Ungurii.

Noutatea a avut darul să ne tempereze entuziasmul datorat vorbelor pompoase ale lui Şeicaru.

Dar aflarea ştirei senzaţionale că convoiul prim ajunsese cu bine la Budapesta, ne-a compensat curajul; puteam fi aproape siguri că şi noi vom trece fără incidente prin ţara de foc : „HITLERIA". Ziua plecării se apropia şi pregătirea bagajelor începu să ne preocupe îndeaproape. Nerăbdarea lăsa drum deschis tuturor supoziţiilor.

Emoţia firească, variaţia gândurilor, diversitatea ideilor năvăleau desordonat în gândirea răvăşită de atâta cumul de nemeritată suferinţă şi nu mai ştiam să fixăm în spaţiu terminarea calvarului ce suportam fără vină în afară dacă nu vina poate fi catalogată intenţiei de totdeauna de a servi cauza Aliaţilor şi numai pe a lor.

Actele şi documentele personale importante le-am încredinţat Consulatului care s'a obligat să ni le aducă la Bucureşti prin curierii săi diplomatici. Toate au fost pregătite şi am mai putut să ne plimbăm mai liberi prin oraş; am îndrăznit chiar să ne strecurăm prin Champs Elysées, pe Avenue de l'Opera, şi am revizitat pentru ultima dată, cartierul latin. In penultima zi, la Consulat s'a citit condiţiile de trecere prin Germania; nu era permis să luăm cu noi nici un ziar, nici o carte, nici un document şi nici un fel de hârtie de ţigarete sau higienică.

Am refăcut bagajele, am lăsat unele la prieteni, ca apoi să mai scriem ultimele scurte scrisori familiilor noastre din ţară.

In ziua ultimă, Duminică 12 Martie, am plecat cu Metroul din staţia Pigalle, spre a ieşi chiar pe peronul gării de Est.

Peroanele pentru trenurile exprese se aflau în apropiere şi nu mai aveam decât să trecem printr'un ultim baraj de poliţişti şi numeroşi militari germani.

Din informaţiile culese, am înţeles că alţii din convoiul nostru se aflau instalaţi în compartimentele lor.

Am trecut prin cordoanele atât de temute, care nu au prezentat nici un pericol de data aceasta : nu s'a cerut nici o identitate.

In faţa vagonului nostru se aflau prietenii Paul şi W... care ne serviseră şi ne ajutară să ne aranjăm valizele. Până la plecarea trenului, ne-am mai plimbat, numărând minutele cam o jumătate de oră, prin faţa vagonului de clasa III-a marcat cu : *„Special-Waggen ; Paris-Curtici"*.

Zarurile au fost aruncate. Cei 73 de călători care evadau din închisoarea Franţei libere de odinioară, îşi încercau unica şansă de a scăpa definitiv de Gestapo, înfruntând trecerea prin teritoriul Germaniei.

Cine ar fi crezut cu o jumătate de an în urmă, că o astfel de minune se putea întâmpla în Europa dominată de Hitler ?

In schimbul unui vagon, în plus, de slănină, cu care să mai întremeze pe anemicii concetăţeni, pentru câteva tone de grâu sau alte concesii acordate lui Hitler, s'a reuşit scăparea de moarte sigură a noastră, cei ce am avut şansă să ne revedem ţara.

Frigurile voiajului ne-au împiedicat să ne dăm seama că ne despărţeam de Paris şi să ne gândim la faptul că poate nu-l vom mai revedea.

Când am pus piciorul pe treptele vagonului, m'am despărţit complet de solul ţării, unde mai bine de 4 ani, am petrecut zilele cele mai dureroase ale vieţii. Regretam numai că lăsam acolo multe persoane care să mai sufere şi pentru care nu se sfârşiseră stările sufleteşti de frică şi de groază, îngropând definitiv un noian de iluzii, însă nutrind totuşi într'o revenire la Franţa de altădată. ··

CAPITOLUL VIII

REPATRIEREA
(12 – 17 Martie 1944)

www.stare.ro

www.stere.ro

CAPITOLUL VIII

La ora 7 seara trenul se puse în mişcare.

Începând să se întunece, am tras rulourile, căci n'am vrut să aruncăm o ultimă vedere spre mahalalele oraşului. Voiam să încercăm a părăsi Parisul cu iluziile ce ne-au întovărăşit cu ani în urmă când am descins din expresul de Bucureşti.

Ştiam că în timpul nopţii vom traversa numai Franţa şi că deabia în zorii zilei vom ajunge la frontiera Germaniei dinainte de război.

Cu toate că regiunea era plină de trupele ocupante, unii dintre noi nu reuşeau să-şi stăpânească teama, cu toate că aliaţii încercau să le ridice moralul.

După ce am mâncat din alimentele luate din Paris, cu sacrificii demne de relevat, ne-am culcat cu schimbul, astfel ca fiecare să se poată întinde câteva ore.

Ceilalţi aveau misiunea de a fi pregătiţi pentru orice eventualitate ca de exemplu : controlul vamal, cercetarea paşapoartelor, etc., care s'ar fi putut face chiar înainte de frontieră.

După ce trecuserăm de Strassbourg şi după ce noaptea nu ne aduse nici o supărare, ne apropiam de ţara lui Hitler.

Francezii au renunţat la control, germanii trimiseră 2 ofiţeri. La afirmaţia şefului convoiului nostru că toată lumea ar fi în perfectă regulă, spre uimirea noastră, mulţumiră şi coborîră din vagon.

Controlul a fost terminat ! Să vezi şi să nu crezi ! Astfel am intrat în regiunea cea mai periculoasă, în ţara unde sute de mii de ai noştri sufereau încă mult şi unde milioane de Evrei nevinovaţi şi-au pierdut viaţa din cauza instinctelor criminale ce au cuprins epidemic, sub influenţa nefastă a unui singur om, un întreg popor de 80 milioane.

Ce paradoxală părea aventura noastră, acea permisiune ca o mână de oameni, atât de duşmăniţi să treacă nesupăraţi prin ţara „supraoamenilor!"

Şi în condiţiuni neaşteptate: fără sentinele la uşile vagonului, în vagoane de persoane, nu de vite, cu dreptul de a privi prin ferestre afară, nu cu pereţii ţintuiţi şi fără aer, şi chiar de a coborî pe peroane în timpul opririlor prin gări ; iar nu în vagoane plumbuite până la destinaţie, care adesea ori nu era cunoscută sau era bănuită a fi... moartea!

In faţa acelui fenomen ciudat, m'am mulţumit cu reflecţia că: noi ştim mai multe decât credem a şti, după cum cugetăm că ştim mai puţin decât nu ştim...

Cea mai mare satisfacţie sufletească era aceia de a asista personal la unele aspecte interesante din Germania şi de a verifica cu proprii simţuri stările din acest adevărat Iad, stări ce pot transpira extrem de rar, dincolo de ţarcul tras de Hitler.

Am urmărit, cu atenţie încordată, toate ce se puteau observa din iuţeala trenului şi mai ales cele ce le-am studiat în timpul opririlor din staţii.

Prima constatare ciudată a fost oferită chiar de conducătoarea trenului, atunci când marcând biletele, n'a uitat să ne schimbe francii în mărci germane, la un curs cât mai favorabil intereselor ei personale.

In căutarea a cât mai mulţi clienţi ne-a încântat cu posibilităţile de a ne procura ţigarete, care după spusele ei se găseau în cantităţi suficiente.

Se schimbase ceva în ţara lor ; nemţii nu se mai dădeau înlături când era vorba de a face afaceri chiar cu Evreii.

Am dedus cât de puternic se resimţiau simptomele de slăbire până în straturile funcţionarilor publici.

La Paris auzisem, în ultima zi, de marea victorie a Ruşilor dela Uman ; toate indicau că soarta războiului începuse să fie vitregă pentru nazişti.

Nu se putea să se întâmple altfel ; germanii au rătăcit calea, căci au voit între altele, să meargă pe toate deodată.

Şi n'au realizat nimic, decât massarea împotrivă-le a

urei unei omeniri întregi şi o mare nenorocire pentru propria lor ţară.

Trecând cu trenul prin diferite gări mici, ne-am apropiat de Karlsruhe ; ardeam de nerăbdare să văd semnele lăsate de vizitele aeroplanelor Aliaţilor. Toată lumea privea la nenumăratele case avariate, la sutele de fabrici distruse : o perspectivă unică ; mai ales în iuţeala trenului.

Admiram urmele vizitelor făcute de R. A. F. în săptămâna trecută.

Incercam să ne imaginăm prin comparaţie cu cele văzute, cam cum ar fi trebuit să se prezinte oraşele : Berlin, Hamburg, Colonia, Essen, Kiel, etc., care suferiseră atacuri aeriene mult mai mari. Aşteptam momentul apropierii de Stuttgart care fusese expus recent la câteva mari atacuri cu bombe de 2000 kgr. ; nu mai aveam decât o oră de călătorie şi spectacolul unic se pregătea ca o mică consolare pentru suferinţele noastre multiple. Când trenul se apropie de comunele industriale învecinate de Stuttgart, cele văzute de ochii noştri păreau că nu erau reale. Ele se asemănau mai mult unor tablouri improvizate pentru o reprezentaţie de film, în stil american.

Mintea omenească nu poate imagina ca reale cele ce văzură atunci ochii aţintiţi de ambele părţi ale liniei ferate.

Pe o distanţă de mai mulţi kilometri nu se descoperea nici o casă nelovită, fie de o bombă lovită în plin, fie de suflul sau de schijele bombelor nenumărate.

Chiar imobilele îndepărtate de traseul liniei ferate, case, care nu au fost direct ţintite de aviatori, se prezentau vederii cu ţiglele suflate şi cu geamurile complectamente distruse.

Am avut impresia că forţa aerului deplasat a marelor bombe, avusese ca efect distrugerea cartierelor situate la sute de metri de locul căderii proectilelor. Când trenul a ajuns aproape de peronul gării principale,, când multă lume începu să mişune între vagoane, am descoperit că una din cele două mari cupole metalice, dispăruse cu totul. Nu se mai vedea nici o urmă şi am dedus că nemţii se grăbiseră să

îndepărteze orice ar fi trădat călătorilor întâmplările din gară, după dezastrul produs.

Ochiul meu de inginer constructor n'a fost înşelat şi am reuşit să conving pe cei ce erau în dubiu, că în locul acela fusese cu 2 săptămâni în urmă o imensă cupolă de fier. Pe liniile marelui triaj se aflau multe trenuri de mărfuri ; vagoanele erau pline cu tancuri şi cu alte vehicule noi.

Se vedea că Germania făcea eforturi enorme, cu toate că cele mai multe din fabrici nu funcţionau, din cauza eficacelor ofensive aeriene.

In acele minute, cât am stat în gară, m'am convins şi mai mult că eforturile erau zadarnice ; doar când priveam în depărtare constatam că cea mai mare parte a oraşului devenise aproape inexistentă.

Poporul german, nu putea să suporte prea mult timp acea stare îngrozitoare ; mai ales că atacurile aeriene urmau să fie continuate pe măsură şi mai mare.

La Stuttgart am constat că pământul nostru era mult prea uşor pentru a acoperi numărul morţilor de acolo, dar şi din lagărele de deportaţi.

Pământul acesta nu putea ascunde milioane de nevinovaţi omoriţi de banditii hitlerişti.

Ce aveau oare aceşti zişi conducători în locul inimilor lor, dacă nu-i înduioşa numărul morţilor străini şi nici acela al morţilor germani ?

Cele văzute şi cele închipuite erau atât de profund cutremurătoare, în cât mi-am făcut o imagină mai reală a furiei himmlereşti.

Oamenii secolului nostru au fost croiţi pentru a trăi numai în suferiţe, astfel cum rezumase noţiunea de „istorie" profesorul unui rege al Babilonului, când spusese : „Omul s'a născut, a suferit şi a murit" !

Istoria omenirii, istoria suferinţelor începea acum a fi înţeleasă şi de cetăţenii din Stuttgart, desigur şi din celelalte oraşe germane bombardate. Nemţii ştiau, în fine, care e rostul cuvintelor citate, cuvinte pe care ei credeau că nu pot să le întrebuinţeze decât pentru inamicii lor.

Am simţit oarecare satisfacţie când trenul s'a pus iarăşi

în mişcare şi când gândurile mele s'au îndreptat la alte fapte.

Conversaţiile din vagon se animaseră şi am început să discutăm despre diferite fapte din trecut, din prezent şi de viitorul nostru din România.

Nu trecu o oră, şi atenţia noastră fu iarăşi atrasă de tablouri interesante care alergau în faţa ochilor : nenumăratele mici de localităţi care au cunoscut şi ele puterea bombaradamentelor americane şi engleze.

Am admirat pe rând, oraşul Ulm, destul de avariat, ca apoi să ne apropiem de Augsburg ; acolo, am văzut tragedia renumelor fabrici de maşini „Münchner-Augsburger-Maschinenwerke".

Cu Augsburg, galeria distrugerilor nu luase sfârşit, mai urmă şi München. Incă din depărtare, mi-am dat seama că nici capitala Bavariei n'a fost uitată de aviatori, dar impresia era că nu prea recent, astfel că nemţii reuşiseră să mascheze cu multă dibcăie dezastrele, lăsând să pară că distrugerile nu prea au fost importante.

Din tren nu se vedeau decât regiunile aproiate de linia ferată, centrele oraşelor erau prea îndepărtate. Astfel că nu puteam verifica adevăratele lor aspecte.

Prin analogie cu cele constatate la Stuttgart, ziceam însă că şi celelalte oraşe au avut mult de suferit. Singurul mare regret era faptul că ziua era prea scurtă, căci întunericul timpuriu, pătrunzător al nopţii, şi totala camuflare nu ne permitea să constatăm şi restul distrugerilor suferite de nemţi.

Călătoria prin sudul Germaniei m'a convins că nazismul nu putea scăpa neînvins şi că lecţia bine meritată nu va mai întârzia mult.

Călătoria s'a desfăşurat mai departe fără incidente, până am pătruns pe teritoriul Austriei.

Când am trecut pe la Salzburg, priveliştea deveni mai interesantă ; treceam doar prin regiuni renumite pentru pitorescul lor. Ne apropiam de Linz şi priveam la dealurile regiunii : dealurile acelea cu brazii lor, erau acoperiţi de albul

zăpezii, oferind tablouri încântătoare care ne făceau să uităm de grijile noastre, de supărările războiului.

M'am recreiat admirând natura pe care din nefericire, omenirea nu mai avea timp să se o aprecieze.

Cum de se pretau acei din regiunile acestea la tristul joc brutal al conducătorilor lor nebuni ? La ce bun astfel de reflecţii, când şefii aceia au comis ilegalităţi şi mai mari ? Nu şi-au îndepărtat ei şi pe cele mai bune din elementele lor de cultură ?

Nu uitasem că Erwin Schrödinger, laureatul premiului Nobel, fusese pus în retragere pentru incapacitatea de a aprofunda doctrina naţional-socialistă.

S'au repetat aberaţiile din timpul marei revoluţii, când şi în Franţa s'au putut găsi judecători cari să spună :

„Le république n'a pas besoin des savants".

In acest tablou retrospectiv, cele ce luau pentru mine o formă distinctivă erau dezastrele datorate lui Napoleon. Tot astfel şi caricatura lui, adică Hitler, nu aducea Germaniei decât dezastru.

Incercam să mă gândesc şi la alte probleme, dar întâmplările mă readuceam la realitate, de exemplu acest incident :

In gara Linz, ca în cele anterioare, am avut ocazia să văd prizoneri, cari măturau zăpada de pe peroane.

Mi-am amintit de aspectul cerşetorilor sdrenţuiţi, care rătăcesc iarna pe zăpezile străzilor animate.

Tot astfel, cu îmbrăcămintea peticită şi ruptă, fără ghete, netuşi şi nebărbieriţi, cu culoarea feţei pământie, nenorocii aceia lucrau pe un frig simţitor.

Şi cine ştie ce mâncare îi aştepta seara în lagărele înconjurate de sârmă ghimpată.

In limitele posibilităţilor noastre, le-am asvârlit pâine, alte alimente şi câteva ţigări.

Ce ajutor le-am putut da noi oare, cu micul dar, cum puteam să uşurăm greutăţile acestor tineri îmbătrâniţi prea de vreme şi cari nu mai puteau spera să scape cu viaţă, pentru a-şi putea revedea pe iubiţii lor, cari poate nu bănuiau ce „bine" o duceau prizonierii din Germania cea civilizată...

Tristă era constatarea că nemții de pe peroane, călătorii de acolo treceau disprețuitor pe lângă prizonieri, fără a-i observa, fără a le da vreo atenție și nici cel mai mic ajutor. Încă o analiză a „Sufletului" german !

Erau cu toții abrutizați și tranformați în suflete de piatră, după ordinele date de șefii lor, de banditii fără inimă, însă cu multă, foarte multă fiere.

Intre prizonierii aceia erau mulți ruși, dar și francezi.

Mult s'a bucurat un francez când i-am dat posibilitatea să vadă și să fumeze o țigaretă „Gauloise", sosită direct din țara lui.

Schimbând cu el câteva cuvinte franceze, am aflat că soarta lor era disperată. Problema acelora căzuți în mâna nemților fiind astfel conturată, a trebuit să mă gândesc care trebue să fie soarta grozavă a acelor din „Ghetouri" sau din centrele de muncă ?

Va trebui odată să se studieze de aproape cazurile acestea ; deabia atunci se va cunoaște mai bine adevărul istoric al nenorocirilor totale provocate de nemți pretutindeni, fără nici o diferență.

După plecarea din Linz, a început, încetul cu încetul să se întunece, astfel că nu mai puteam admira împrejurimile care de altfel nu le mai puteau observa cu atenție : dispoziția sufletească fusese influențată de conversațiile cu pirizonieri. Și furat de oboseală, copleșit de profunda impresie ce mi-a lăsat acești nenorociți, atipii.

O smucitură bruscă a trenului mă trezi. Aruncai o privire pe fereastră în depărtare disting silueta fină a Domului Sf. Ștefan. Ne apropiam de fostul oraș al cântecului, și veseliei, ne apropiam de Viena.

Am observat, apropiindu-se marile clădiri ale suburbiilor, și am constat o mare activitate în circulație nenumăratelor trenuri militare și de mărfuri. Multe vagoane erau încărcate cu tancuri, coloane motorizate, tunuri și soldați.

Când trenul se opri lângă gara „Nord-West-Bahnhof", vagonul nostru fu desprins și dus pe o linie secundară. Mai trecură câteva ore, se făcu noapte, fără ca vreo schimbare să se producă.

Unii, dându-se jos din vagon, au constatat că nimeni nu se apropia de noi, nici o sentinelă, nimeni şi nimic.

In aparenţă eram lăsaţi la voia întâmplării ; puteam chiar să ne strecurăm în oraş sau oriunde în Germania.

Dar era suficient ca o bandă izolată de huligani să afle de prezenţa noastră acolo, pentru a termina repede cu noi.

Insă nimeni nu ştia de noi, afară de personalul de la căile ferate.

Pe la orele 11 noaptea, s'a comunicat că deabia dimineaţă, pe la orele 10, vom fi duşi în gară, spre a fi ataşaţi trenului rapid de Budapesta.

Vreo 4—5 din ai noştri, fricoşi, nu se puteau calma. Cei mai mulţi s'au apucat să mănânce din rezervele luate ca apoi să se culce în aceleaşi condiţiuni ca în noaptea trecută, adică tot cu schimbul.

Am trăit astfel o noapte la marginea Vienei, puţin cam altfel de cum le-am trăit nopţile frumoase de acolo până în anul 1938.

Spre dimineaţă, vagonul a fost luat de o locomotivă, dus în staţia Florisdorf şi lăsat acolo, lângă nişte trenuri încărcate tot cu tancuri şi tunuri. O vecinătate nu prea surâzătoare, nici împietoare la calm sau indiferenţă.

Trenurile acelea aşteptau ca şi noi, plecare spre sud-răsărit.

De două zile nu mai ştiam nimic despre mersul războiului : eram izolaţi. Dar vedeam mai mult decât alţii, vedeam o parte din pregătirile ce se făceau pentru întărirea fronturilor. Erau, din nefericire, încă destul de serioase şi de numeroase !

Aşteptând cu nerăbdare să se facă ziua, am constat că am avut şi norocul ca nici un avion să nu atace vreuna din localităţile pe unde am trecut, cu toate că am traversat una din zonele cele mai expuse şi mai căutate de Royal Air Force.

Dacă am riscat călătoria prin Germania, a fost pentru că speram să ne salvăm şi ar fi fost trist ca să ne înfundăm tocmai la mal, mai ales din cauza unui atac aerian îndreptat contra inamicilor noştri. Apoi, totul a decurs conform pro-

gramului şi la ora indicată am fost duşi în gara de Sud-Est spre a fi ataşaţi trenului ce urma să plece spre Bucureşti.

Răsuflarăm uşuraţi. Consulul Papudof, ne-a predat colegului său Rusu, dela Viena, care vizitând vagonul nostru, ne-a promis întreaga protecţie până în ţară.

Ne-am luat rămas bun dela Papudof, mulţumindu-i pentru serviciile făcute, după care trenul porni spre frontierele Ungariei.

Mai aveam încă o oră ca să ieşim din Germania şi Austria, aceste adevărate depozite de pulbere pentru bietele noastre existenţe. Cu toate că mă convinsesem de seriozitatea călătoriei, cu toate că am văzut că nemţii şi-au respectat obligaţiile luate, totuşi doream ca această oră să fie depăşită, doream cu nerăbdare să mă aflu deocamdată pe teritoriul unguresc.

Ajungând în fine, la frontieră, ofiţerii germani au venit să ne întrebe dacă avem ceva prin valize, ne-au crezut, n'au deschis nimic pentru control şi apoi a urmat controlul unguresc, trenul îndreptându-se spre Györ. Au fost numai simple formalităţi ca în timpurile normale. Incepusem să regret că nu luasem cu mine o serie de documente şi corespondenţă.

In modul acesta am scăpat de teritoriul german, de Gestapo, şi am intrat în ţara, care cu câteva zile înainte îşi repatriase, tot din Franţa, două vagoane de Evrei, aşa cum altădată importa două vagoane de vite.

S'a întâmplat astfel, una din cele mai mari minuni, aceia ca un mic grup de oameni, care după ce au fost căutaţi atâta timp de Gestapo, să poată trece nesupăraţi prin ţara unde grupările periculoase erau atât de bine organizate. Capriciile combinaţiilor diplomaţiei !

Sbirii şi călăii lui Himmler au trebuit să renunţe timp de câteva ore la punerea în practică a maşinilor lor speciale de măcelărire şi de asasinare în massă ! O pradă sigură care le scăpase !

Să fi fost acestea o prevestire a unor schimbări radicale a politicei bestiale a Germaniei subjugată şi ea de naţional-socialişti ?

Sau poate un simptom de slăbiciune momentană, aducător de alte crime şi mai fioroase decât cele din trecut ?

Răspunsul a fost dat omenirii cu 2—3 săptămâni mai târziu, după ce Ungaria a înţeles şi ea să se asvârle în braţele acelora, care ştiind să întrebuinţeze la perfecţie metoda confiscărilor poliţieneşti, au mărit şi mai mult morga imensă a centrului din Europa.

Intraţi în această Ungarie, unde se spunea că Evreii ar fi dus-o în timpul ultimilor 3 ani ceva mai bine ca în restul ţărilor ocupate de nemţi, am constatat că la capetele vagonului nostru s'au postat sentinele, care să păzească ca cei care călătoream transit să nu încerce să rămână pe solul maghiar.

Noi ştiam însă ce însemnează un exil într'o ţară străină poliţienească şi nici unul nu era atât de naiv ca să mai încerce alte experienţe periculoase.

Când am ajuns la Budapesta, unde trenul a stat o oră în gară, contrariu celor întâmplate în Germania, nu am avut permisiunea să coborîm pe peron. Servii îşi întreceau stăpânii printr'un exces de precauţie. Călătoria obositoare a continuat fără incidente, până a început să însereze. Ne apropiam de frontiera României şi restul de alimente pe care le luaserăm dela Paris era pe sfârşite.

Aşteptam cu nerăbdare momentul suprem, când vom putea asista la controlul românesc, în vagonul nostru.

Nerăbdarea era datorată începutului unei oboseli mărite, precum şi dorinţa de a revedea pământul ţării, de care am fost despărţiţi de mult.

Se resimţea şi destinderea emoţiei trecerii prin Germania: nu era uşor de suportat o astfel de stare sufletească, pe care nu şi-o putea imagina nimeni din aceia cari nu au avut o ocazie, ca să se salveze din atâtea pericole succesive, aceasta după ce ar fi trebuit să se socotească adesea pierduţi şi fără posibilităţi de salvare.

In ultimele ore petrecute în ţară străină, continuam să discutăm şi să ne amintim de cei lăsaţi în Franţa şi despre soarta cărora nu vom putea afla decât nenorociri.

Ne bucuram că reuşiserăm să ne salvăm, dar ne întristam pentru ceilalţi.

Cum să poţi uita pe acei care au fost şi vor fi schingiuiţi, batjocoriţi, spânzuraţi de copacii drumurilor, arşi de vii sau aruncaţi în „Ghettouri", unde să-i aştepte atâtea lipsuri, ce nu arareori culminează prin ştreang sau inaniţie.

Mi-am propus, din nou, să fac cunoscute monstruozităţile din Franţa şi să contribui la comunicarea adevărului.

Acestea desigur că în momentele când lumea se va fi desmeticit din păinjenişul urzit de minciuna depotismului şi când va fi pornit să privească chestiunea sub aspectul ei cel adevărat.

Preocupările mele de felul acesta, constituiau, în mijlocul rătăcirii generale de atunci, singurul far care îmi călăuzea conştiinţa.

Am trecut în fine, şi de frontiera Ungariei, trenul se îndrepta spre Curtici. Era pe la miezul nopţii, o noapte în care somnul refuza să se lipească de genele noastre obosite.

Pesimiştii din vagon fură nevoiţi să recunoască că avusesem dreptate tot timpul cât am susţinut că voiajul va fi mai uşor decât am fi fost în drept să ne aşteptăm.

Căpătasem astfel un ascendent oarecare asupra multora din tovarăşii mei de drum. Din nefericire însă, după cum se va mai vedea, am greşit cu puţin în prevederile mele.

Intrarea în gara Curtici, intrarea pe solul ţării mult aşteptate şi dorite, ne procură o nouă surpriză neplăcută.

Vagonul nostru fu detaşat de restul celorlalte şi văzurăm cum acceleratul pentru Bucureşti, plecă mai departe uitându-ne în gară. Cum de se întâmplase o astfel de schimbare, tocmai acolo unde ne-am fi aşteptat mai puţin ca oriunde?

Nu găseam nici o explicaţie plauzibilă, mai ales că şeful poliţiei îşi făcuse apariţia în vagon şi îşi îndeplinise, în mod obişnuit formalităţile de control al paşapoarelor.

Toate acestea în tovărăşia consulului dela Viena care ne conduse până acolo.

După o oră de aşteptare, urmă al doilea incident ciudat, care puse pe mulţi pe gânduri.

Şase persoane, între care subsemnatul cu soţia mea, am fost poftiţi să coborîm şi să ne prezentăm la biroul poliţiei din gară.

Intrând primul, am văzut pe şeful poliţiei stând la un birou, alături de Consul şi de toate paşapoartele care se aflau în faţa lor.

După ce ne-a măsurat scurt, şi ne-a întrebat cum ne chiamă, ne-a comunicat că putem pleca, noi nefiind aceia pe cari îi căuta. Imediat s'a dat ordin ca şi ceilalţi patru să se întoarcă în vagon.

In tot timpul cât a durat aceasta „pseudo-anchetă", cei din vagon erau intrigaţi, crezând că cu toţii vor fi nevoiţi să treacă pe la o cercetare specială.

Reîntoarcerea mea a calmat spiritele; dar ne întrebam cu toţii ce explicaţie să dăm acestei manevre ciudate.

Desigur că poliţistul nu se împăcase cu gândul că guvernul recursese la o repatriere, care nu convenea poate sentimentelor sale intime.

A încercat să ne mai terorizeze şi să întârzie intrarea noastră în ţară.

Am explicat unora punctul meu de vedere, menţionând nota optimistă : guvernul nu se jucase şi nu ar fi aranjat trecerea prin Germania, ca tocmai acuma să ne prindă în capcană; predarea noastră nemţilor ar fi fost mult mai puţin complicată şi fără cheltueli pentru Stat.

Dar timpul trecea şi nici o schimbare nu se producea. Consulul plecă cu o locomotivă spre Arad, ca să se pună în legătură cu Ministrul de Externe.

Se presupunea între altele, că dela Ministerul de Interne se neglijase darea de dispoziţiuni. Huliganul dela Curtici atâta aşteptase spre a încerca să încurce lucrurile.

Pe la orele 3 noaptea, şeful gării având alte vederi a trimis o locomotivă, pe care au cuplat-o de vagon spre a ne încălzi. Frigul începuse să se facă simţit şi cu noi se aflau câţiva copii.

Astfel a trecut a treia noapte în vagon. Spre dimineaţă s'a aflat că încă nu sosise răspunsul dela Bucureşti.

Santinelele, care păzeau vagonul, au intrat în vorbă cu noi şi am putut afla noutăţi din ţară. Prin intermediul lor, s'au putut procura câteva ouă şi câteva pahare de lapte.

Peronul gării nefiind departe de noi, locotenentul de jan-

darmi se decisese să permită coborîrea în mici grupe, care să se ducă sub pază, până la restaurant, spre a cumpăra alimente şi mai cu seamă a uşura copiii care nu se puteau duce la cabinetul vagonului lipsit de apă. — argument suprem de convingere.

Fiind oarecum sub paza poliţienească, pesimiştii din vagon m'au asediat cu pretenţiile lor absurde şi susţineau că am fi fost atraşi într'o cursă perfidă.

Eu care cunoşteam indolenţa funcţionarilor noştri, îmi dădeam seama că nu era vorba decât de o neglijenţă regretabilă.

Cu toate că situaţia era neplăcută, cu toate că simţeam necesitatea unei odihne după un voiaj lung, cu toate că trecusem prin nenumărate emoţii, am făcut tot posibilul să menţin moralul tuturor.

Ştiam că nu ne reîntoarceam într'o ţară cu regim democratic, ştiam că România era aliata Germaniei, ştiam că mai avem de trecut prin multe momente neplăcute, dar îmi dădeam seama că am scăpat de nemţi şi că şansele de salvare s'au mărit sensibil.

Ce puteam să dorim mai mult în trista soartă a omenirii, după toate peripeţiile grozave trăite în cei patru ani, în ţara condusă de un Laval ?

Desigur că nu ne întorceam cu prea mult entuziasm, într'un loc de unde plecasem ca să putem scăpa de moştenirea lăsată de guvernul Goga, dar în momentele acelea era de preferat să suferim împreună cu familiile noastre din ţară, şi să nu mai fim nevoiţi să ne ascundem şi să ne mascăm într'o ţară care decăzuse mai mult decât ţara noastră, care atunci ne oferea oarecari şanse de descurcare.

Anticipând astfel situaţia, mi-am păstrat calmul, şi incidentul dela Curtici nu m'a impresionat.

Toate întâmplările noastre din Franţa şi din voiajul spre ţară sunt descrise în lucrarea aceasta, spre a reda o frescă fidelă a multor medii sociale, necunoscute de cei mai mulţi dintre cititori.

Cum până la ora prânzului răspunsul dela Bucureşti nu

sosise încă, poliția se decisese să ne lase să vizităm restaurantul gării.

Am plecat întovărășiți de soldați și am putut mânca, spre marea noastră surpriză, bine, cum nu mâncasem de mai mulți ani.

Ne-am delectat cu mâncărurile gătite, cu untură, am găsit fructe, brânzeturi, țuică și chiar salam de Sibiu.

Am profitat de faptul că mulți și-au petrecut după masa în sala restaurantului, ca să mă reîntorc în vagon și să dorm întins câteva ore.

La orele 6 seara am fost trezit ca să aflu știri importante.

Se confirmase că răspunsul favorabil sosise dela Ministerul de Interne și că plecarea noastră fusese hotărîtă pentru miezul nopții.

Mai aflai că Comunitatea Evreilor din Arad se obligase a plăti mesele noastre, atât acelea dela prânz cât și pe acelea de seară.

După ce mi s'a restituit suma debursată la prânz, ne-am reîntors în sala restaurantului, ca apoi să recăpătăm pașapoartele și să ne întoarcem la vagonul care nu mai era păzit de sentinele.

Am recăpătat astfel și „libertatea", libertatea după care am tânjit atâta acolo, departe de *țara ei* de baștină.

După simpla formalitate îndeplinită de vameși, vagonul o porni spre Arad, unde Comunitatea ne făcut o frumoasă primire, oferindu-ne un ceai cald cu prăjituri.

Știrea sosirii noastre din Franța, se răspândi repede la Arad, astfel că primirea generoasă a fost spontană.

Își dădeau seama coreligionarii noștri din ce ghiare fioroase am scăpat și au înțeles să aline cu un gest omenesc, suferințele noastre din trecut.

Au voit să facă să ni se pară reîntoarcerea cât mai fericită, dar din nefericire, independent de voința lor, n'au reușit decât în parte.

Aceasta din cauza unui alt incident din sala restaurantului din Arad. Când am intrat grupați și când ne-am aruncat ochii spre mesele frumos aranjate ca pentru un banchet, dintr'un colț al sălii, dela o masă unde se afla un căpitan cu

o doamnă blondă, s'a auzit strigându-se restauratorului următoarele cuvinte semnificative : „Cine ţi-a permis să aduci aci pe jidanii aceştia?" Dă-i afară, ca să îngheţe pe peroane!" Şi tot astfel...

Căpitanul cu insigna crucii încârligate era autorul acestei diversiuni.

Am constatat astfel unul din aspectele vieţii din ţara noastră.

Sergentul care ne acompania, răspunse că am fost aduşi din ordin superior.

Restauratorul ne pofti la mese şi căpitanul înfuriat părăsi sala.

Intâmplarea aceasta ne-a desvăluit faptul că propaganda lui Hitler prinsese rădăcini adânci şi în ţara noastră.

Mă preparam deci cu gândul, că mai aveam de suferit multe înjosiri, chiar aci unde venisem să ne salvăm viaţa.

A urmat o ultimă noapte de insomnie şi am sămănat încă multe vise sterile.

In dimineaţa zilei de Joi 16 Martie, trenul nostru plecă din Arad; a oprit pe la diferite staţii şi am stat de vorbă cu mulţi de pe peroane.

In fuga trenului am admirat câmpiile noastre pline de zăpadă.

Intr'o gară ardelenească am descoperit o mică grădină ; pământul era mângâiat de razele calde ale soarelui, care ieşise în acea zi de speranţe.

In zăpadă şi alături am descoperit câţiva ghiocei albi şi chiar violete parfumate cu mireasma cerului.

Mi-au plăcut florile, dar mi-am amintit de suflete, de sufletele morţilor contopiţi cu ţărâna.

Mormintele a lor noştri erau doar pretutindeni...

Am plâns domol şi înecat pe morţii aceia, pe cei prigoniţi, schingiuiţi, pe cei smulşi de lângă familii şi depuşi în fortăreţele umede.

Amintirile acestea mă revoltau încă peste măsură şi eram decis să lucrez mai târziu pentru a uşura răzbunarea.

Trebue ca lumea să ajungă în starea de a descifra adevă-

rata realitate. M'am obligat atunci, ca la momentul oportun să strig, ca să se audă, ca să se înţeleagă.

Să înceteze odată jocul acesta ticălos, cu un minut mai devreme, până nu va fi prea târziu !

Ziua trecea şi trenul îşi continua drumul spre Bucureşti.

In gara Teiuş s'a strâns lume multă să ne vadă, ca la Moşi.... Urechilor noastre le-a fost dat să audă din gura unui locotenent de vânători cum a exclamat cuvintele semnificative : —„Am văzut şi una ca asta!"

O aluzie directă la greşala guvernului de a aduce Evrei, cetăţeni loiali duşi de împrejurări diferite din ţară în ţară, tocmai când domnia-sa se aştepta ca guvernul să expulzeze pe alţii.

Noaptea ne-a adus în gara Braşov, unde doi delegaţi ai Comunităţii prezentându-se în numele Comitetului lor, informat de cei dela Arad, ne-au oferit câte un colet cu alimente fine şi bune şi câte o sticlă de vin de fiecare.

Ei au crezut că formam un grup de Evrei care plecam din Franţa spre Palestina şi s'au minunat când au aflat adevărul adevărat.

Plecând din Braşov am avut norocul să admirăm mai mult pe întuneric, munţii albiţi de pe Valea Prahovei.

Şi trenul sbura repede, la vale, spre Bucureşti.

După ce am trecut de Ploeşti, după ce am văzut urmele unui atac aerian dela rafinăriile de lângă Brazi, la orele 8 dimineaţa, în ziua de 17 Martie 1944, am păşit pe solul Capitalei. Ieşiţi din gară, am găsit o maşină care ne-a dus repede în mijlocul unor fraţi.

Astfel a luat sfârşit o tragedie unică, tragedie de 4 ani trăită în ţara care uitase de lozinca : „Egalitate, fraternitate şi libertate".

SUMAR

Pag.

Introducere 5

CAPITOLUL I

Prăbuşirea Franţei. — Châteauroux. — Primele măsuri antisemite 15

CAPITOLUL II

La Marsilia 31

CAPITOLUL III

Sub ocupaţia germană. — Cea mai grandioasă rafă din Istoria Franţei. — **Noaptea cea mare** 51

CAPITOLUL IV

La Nisa 65

CAPITOLUL V

Monaco—Monte Carlo 81

CAPITOLUL VI

Călătoria spre Paris 105

CAPITOLUL VII

Iarăşi la Paris 115

CAPITOLUL VIII

Repatrierea (12—17 Martie 1944) 127

www.stere.ro

www.stere.ro

www.stere.ro

E ADRIAN

PREȚUL LEI 350